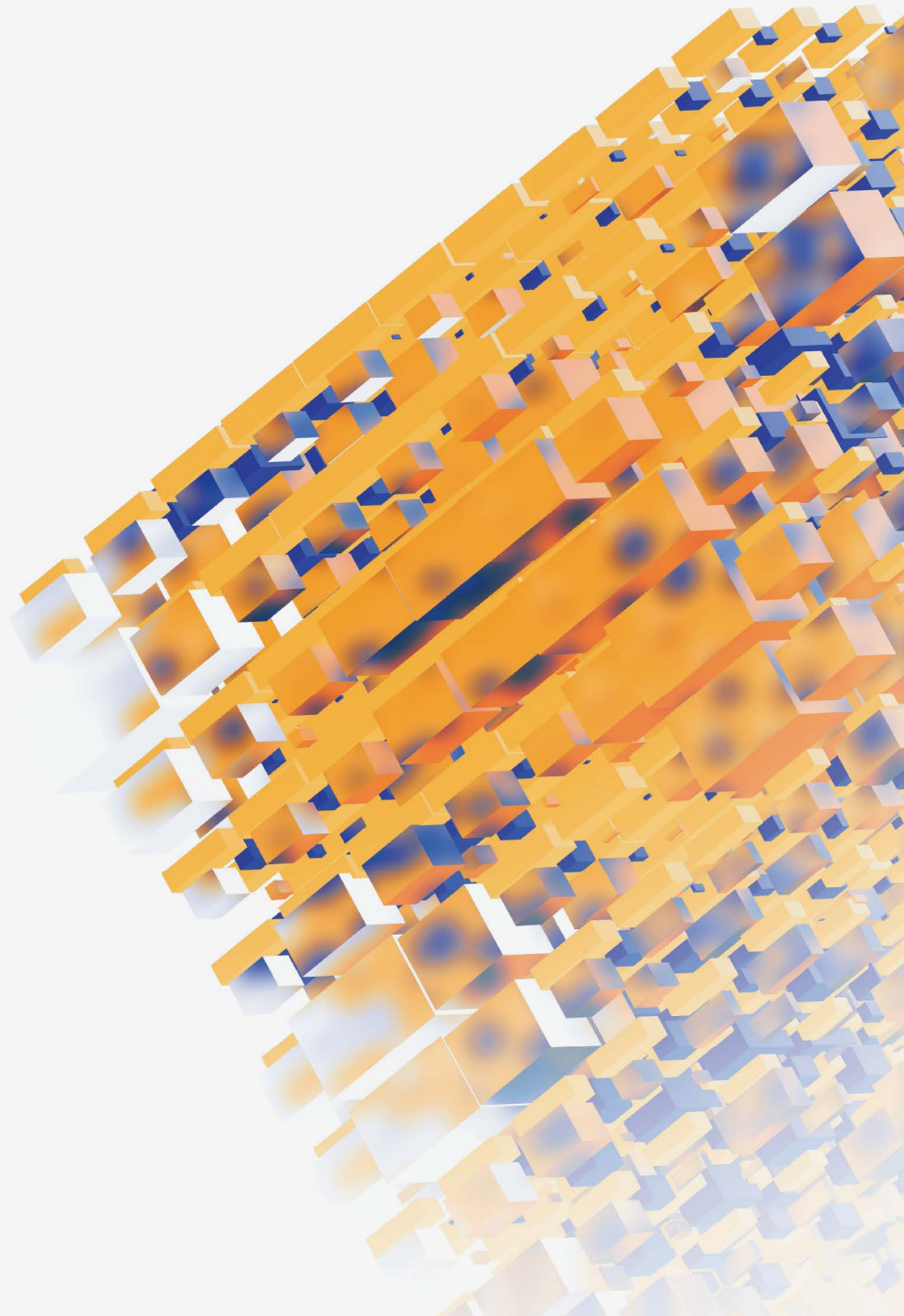

بانک خاورمیانه
Middle East Bank

گزارش فصلی تحولات اقتصاد ایران

پاییز ۱۴۰۴

این صفحه بنا بر ضرورت صفحه آرایی سفید در نظر گرفته شده است

بانک خاورمیانه
Middle East Bank

گزارش فصلی
تحولات اقتصاد ایران

پاییز ۱۴۰۴

یادآوری:

آمار و اطلاعات استفاده شده در این گزارش بر مبنای داده‌هایی است که در زمان انتشار آن (دی ۱۴۰۴) از منابع معتبری که در متن یا زیرنویس‌ها ذکر شده‌اند، قابل دسترسی بوده است. آمار، اطلاعات و تحلیل‌های ارائه شده در این گزارش صرفاً جنبه اطلاع‌رسانی داشته و هیچ مسؤلیت یا تعهدی را از سوی بانک خاورمیانه و سازمان‌ها و افراد وابسته به آن ایجاد نمی‌کند.

یادداشت: در این گزارش هر جا نرخ رشد متغیری (رایه شده، منظور درصد تغییر آن متغیر در دوره یا مقطع مورد بحث نسبت به دوره یا مقطع مشابه در سال قبل از آن است، مگر این که خلاف آن ذکر شده باشد. برای مثال، منظور از «رشد درآمدهای نفتی در پاییز ۱۴۰۴» درصد تغییر این درآمدها در پاییز ۱۴۰۴ نسبت به پاییز ۱۴۰۳ است.

* نسخه الکترونیکی این گزارش و شماره‌های قبل از آن در آدرس زیر قابل دسترسی است:

<http://middleeastbank.ir/page/EconomicReports>

فهرست

۴	اقتصاد ایران در یک نگاه
۵	مقدمه
۶	۱. تحولات اثرگذار اقتصاد جهانی
۷	۲. بخش واقعی
۹	۲-۱. نفت
۱۱	۳. قیمت‌ها و تورم
۱۴	۴. تراز پرداخت‌ها
۱۷	۵. بازار ارز
۱۹	۶. متغیرهای پولی و اعتباری
۲۳	۷. وضعیت مالی دولت
۲۳	۷-۱. لایحه بودجه ۱۴۰۵
۲۹	۷-۲. عملکرد مالی دولت
۳۳	۸. بازار سرمایه
۳۳	۸-۱. بازدهی
۳۴	۸-۲. ارزش بازار
۳۶	۸-۳. ارزش معاملات
۳۶	۸-۴. تأمین مالی
۳۷	۹. سایر تحولات
۳۸	نکات کلیدی

اقتصاد ایران در یک نگاه

شاخص	بهار ۱۴۰۳	تابستان ۱۴۰۳	پاییز ۱۴۰۳	زمستان ۱۴۰۳	سال ۱۴۰۳	بهار ۱۴۰۴	تابستان ۱۴۰۴	پاییز ۱۴۰۴
مشارکت و بیکاری (درصد)								
نرخ مشارکت جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	۴۱/۲	۴۱/۷	۴۱/۲	۴۰/۱	۴۱/۰	۴۱/۲	۴۰/۸	-
نرخ بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	۷/۷	۷/۵	۷/۲	۷/۸	۷/۶	۷/۳	۷/۴	-
نرخ بیکاری جوانان ۱۵ تا ۲۴ ساله	۲۰/۰	۱۹/۴	۲۰/۲	۲۱/۰	۲۰/۱	۱۹/۷	۱۹/۰	-
نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و زیربخش‌های آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ (درصد)								
تولید ناخالص داخلی	۲/۹	۲/۶	۳/۹	۳/۲	۳/۱	-۲/۰	۰/۵	-
صنایع و معادن	۲/۷	۰/۹	۴/۰	۲/۰	۲/۴	-۶/۵	-۰/۴	-
نفت و گاز	۷/۵	۶/۱	۰/۱	۴/۶	۴/۶	۰/۱	۲/۱	-
کشاورزی	۳/۰	۳/۶	۴/۱	۲/۸	۳/۶	-۲/۵	-۳/۱	-
خدمات	۲/۲	۲/۸	۴/۳	۳/۹	۳/۳	۱/۱	۲/۵	-
تولید ناخالص داخلی بدون نفت	۲/۵	۲/۳	۳/۹	۳/۱	۳/۰	-۲/۲	۰/۴	-
تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (به قیمت بازار)	۲/۲	۳/۶	۴/۴	۴/۵	۳/۸	-۱۳/۹	-۹/۱	-
نفت (هزار بشکه در روز)								
متوسط تولید*	۳,۲۳۷	۳,۲۹۶	۳,۳۰۱	۳,۳۱۱	۳,۲۸۶	۳,۲۸۳	۳,۲۴۰	-
نرخ تورم نقطه به نقطه (درصد)								
رشد شاخص بهای مصرف‌کننده (۱۴۰۰=۱۰۰)	۳۵/۳	۳۵/۵	۳۴/۷	۳۷/۴	۳۵/۸	۴۰/۶	۴۲/۰	۴۸/۲
رشد شاخص بهای تولیدکننده (۱۴۰۰=۱۰۰)	۲۶/۲	۲۵/۱	۲۵/۳	۳۳/۳	۲۷/۶	۳۷/۱	۴۴/۹	۵۷/۵
تراز پرداخت‌ها (میلیون دلار)								
صادرات نفتی	۱۸,۰۳۶	۱۵,۸۸۱	۱۶,۱۹۶	۱۵,۷۲۸	۱۵,۸۴۱	۱۵,۲۳۲	-	-
صادرات غیرنفتی	۱۱,۵۵۴	۱۱,۳۳۷	۱۳,۲۲۳	۱۳,۴۶۶	۱۳,۵۸۰	۱۰,۶۹۹	-	-
واردات کالا	۱۸,۰۹۷	۲۱,۷۶۹	۲۰,۹۱۴	۲۷,۷۸۷	۲۷,۵۶۷	۱۷,۲۵۰	-	-
تراز حساب کالا	۱۱,۴۹۳	۵,۴۴۹	۸,۵۰۵	۱,۴۰۷	۲۶,۸۵۴	۸,۶۸۱	-	-
تراز بازرگانی غیرنفتی	-۶,۲۷۲	-۹,۹۳۹	-۷,۱۷۹	-۱۲,۹۱۷	-۳۶,۳۰۸	-۶,۲۴۹	-	-
تراز حساب جاری	۸,۵۰۲	۲,۳۰۳	۵,۳۴۳	-۲,۹۱۶	۱۳,۲۳۲	۵,۴۱۲	-	-
تراز حساب سرمایه	-۷,۹۳۷	-۴,۴۷۸	-۱,۷۰۶	-۶,۵۹۳	-۲۰,۷۱۴	-۸,۹۳۰	-	-
تغییر در ذخایر بین‌المللی	۱,۳۱۲	۲۰۱	-۸۰۱	۹۲	۸۰۴	۹۶۵	-	-
نرخ برابری دلار آمریکا با ریال (متوسط طی دوره)								
بازار آزاد (اسکناس)	۶۱۱,۶۲۰	۵۹۳,۶۴۲	۶۷۵,۱۵۹	۸۶۲,۰۹۶	۶۸۴,۲۶۹	۸۸۳,۳۵۴	۹۳۶,۷۳۰	۱,۱۴۴,۲۶۱
مرکز مبادله ارز و طلا** (حواله)	۴۱۴,۶۵۴	۴۴۴,۹۰۴	۵۰۴,۸۷۷	۶۶۹,۴۷۰	۵۰۷,۱۸۳	۶۹۱,۷۷۴	۶۹۷,۱۴۷	۷۱۰,۸۵۸
متغیرهای پولی و اعتباری (هزار میلیارد ریال - در انتهای دوره)								
پایه پولی	۱۱,۱۳۰	۱۱,۵۴۲	۱۲,۱۶۵	۱۳,۵۹۴	۱۳,۵۹۴	۱۴,۴۴۴	۱۶,۱۲۴	-
بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی	۶,۶۸۵	۵,۸۵۹	۸,۲۲۵	۱۱,۷۰۲	۱۱,۷۰۲	۷,۳۱۵	۹,۳۷۸	-
خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی	-۶۳۵	-۸۷۹	-۱,۴۳۸	-۳,۶۹۰	-۳,۶۹۰	-۱,۰۲۶	-۵۵۱	-
خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی	۱۹,۰۸۴	۲۱,۷۰۴	۲۶,۲۷۸	۳۱,۸۸۶	۳۱,۸۸۶	۳۳,۵۹۱	۳۴,۵۵۲	-
نقدینگی	۸۳,۵۴۰	۹۰,۷۰۵	۹۶,۰۳۶	۱۰۱,۶۶۰	۱۰۱,۶۶۰	۱۱۰,۵۸۸	۱۲۴,۰۸۷	-
حجم پول	۲۰,۵۳۷	۲۲,۳۵۱	۲۳,۴۴۳	۲۶,۳۱۷	۲۶,۳۱۷	۲۶,۴۹۶	۳۰,۳۰۳	-
سپرده‌های دیداری	۱۹,۱۰۱	۲۰,۹۰۸	۲۱,۹۵۲	۲۴,۵۲۶	۲۴,۵۲۶	۲۴,۵۸۱	۲۸,۱۵۱	-
شبه پول (سپرده‌های غیردیداری)	۶۳,۰۰۳	۶۸,۳۵۵	۷۲,۵۹۳	۷۵,۳۴۲	۷۵,۳۴۲	۸۴,۰۹۲	۹۳,۷۸۴	-
ضریب فزاینده نقدینگی	۷/۵۱	۷/۸۶	۷/۸۹	۷/۴۸	۷/۴۸	۷/۶۶	۷/۷۰	-
وضعیت مالی دولت (هزار میلیارد ریال)								
داده‌های این بخش در دسترس نیست.								
بورس اوراق بهادار تهران (در آخرین روز دوره)								
شاخص کل	۲,۰۴۳,۹۸۰	۲,۰۹۷,۰۰۵	۲,۲۱۰,۲۱۷	۲,۷۱۰,۰۸۸	۲,۷۱۰,۰۸۸	۲,۹۸۴,۶۰۵	۲,۵۴۰,۱۷۴	۳,۸۹۸,۲۳۵
شاخص مالی	۱,۷۹۵,۶۶۴	۲,۶۶۴,۷۶۷	۱,۹۴۹,۵۶۴	۲,۳۱۱,۲۰۶	۲,۳۱۱,۲۰۶	۲,۸۱۰,۵۱۸	۲,۵۷۴,۰۶۲	۳,۳۹۱,۸۶۳
شاخص صنعت	۱,۹۴۴,۱۲۶	۱,۹۹۶,۱۹۵	۲,۱۰۱,۱۱۵	۲,۵۸۹,۶۰۶	۲,۵۸۹,۶۰۶	۲,۸۰۴,۵۵۴	۲,۳۵۴,۱۹۵	۳,۷۱۶,۳۹۹
ارزش بازار (هزار میلیارد ریال)	۹۶,۹۳۰	۹۵,۶۶۹	۱۱۷,۳۰۱	۱۲۰,۵۸۳	۱۲۰,۵۸۳	۱۳۲,۱۷۴	۱۱۴,۳۱۳	۱۶۶,۱۰۴

مأخذ: گزارش‌های مختلف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، مرکز آمار ایران و بورس اوراق بهادار تهران
* بر اساس گزارش‌های اوپک (منابع ثانویه)

** از ۱ بهمن ۱۴۰۳ به بعد بازار ارز تجاری جایگزین ارز نیما شد و از ۲۶ اذر ۱۴۰۴ تالار دوم (حواله و اسکناس) به آن افزوده شد و نهایتاً از ۱۵ دی یکسان‌سازی نرخ ارز صورت گرفت و تالارهای اول و دوم برچیده شدند.

مقدمه

گزارش حاضر همگام با بررسی آخرین تحولات اقتصاد ایران به تفکیک بخش‌های مختلف، در آغاز به تحلیل اثرات ناشی از سرمایه‌گذاری در هوش مصنوعی بر اقتصاد جهانی و نیز وابستگی ایران به کشور چین در این حوزه پرداخته است. در بخش واقعی، رشد و تغییرات تولید ناخالص داخلی در نیمه نخست سال ۱۴۰۴ بر اساس گزارش بانک مرکزی و مرکز آمار ایران مورد بررسی قرار گرفته و در ادامه این بخش آمار صادرات، تولید و قیمت نفت خام سنگین ایران در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۴ ارائه شده است.

تغییرات شاخص‌های قیمت مصرف‌کننده بر اساس گزارش مرکز آمار ایران به صورت ماهانه، نقطه به نقطه و سالانه در پاییز ۱۴۰۴ و همچنین روند تحولات شاخص قیمت تولیدکننده بر اساس آمار بانک مرکزی و مرکز آمار ایران، به ترتیب، در پاییز ۱۴۰۴ و تابستان ۱۴۰۴ در بخش سوم مورد توجه قرار گرفته است.

بخش چهارم گزارش، تحولات ترازپرداخت‌ها را در فصل بهار ۱۴۰۴ بر اساس آمار بانک مرکزی و تحولات تجارت گمرکی کشور را در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ بر اساس آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران پوشش داده است. در بخش پنجم گزارش به تحولات روزانه قیمت دلار آمریکا در برابر ریال ایران در پاییز ۱۴۰۴ در بازار آزاد و مرکز مبادله ارز و طلا ایران پرداخته شده است.

بخش ششم گزارش، تحولات متغیرهای پولی و اعتباری را به تفکیک پایه پولی، حجم پول، شبه پول و نقدینگی در هشت ماهه نخست سال جاری و همچنین خلاصه وضعیت دارایی‌ها و بدهی‌های سیستم بانکی را در هشت ماهه اول ۱۴۰۴ و مانده سپرده‌ها و تسهیلات بانکی و نهایتاً تسهیلات اعطایی سیستم بانکی را به تفکیک بخش‌های مختلف اقتصاد در هشت ماهه اول امسال نشان می‌دهد.

در هفتمین بخش گزارش، لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ به همراه عملکرد منابع و مصارف عمومی در هشت ماهه نخست امسال مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین در این بخش به بررسی عملکرد درآمدهای مالیاتی در هفت ماهه نخست ۱۴۰۴ به همراه فروش اوراق بدهی دولتی در نه ماهه نخست امسال پرداخته شده است. تحولات متغیرهای اصلی بازار سرمایه از جمله بازدهی، ارزش بازار، ارزش معاملات و انواع تأمین مالی تا پایان آذر ۱۴۰۴ در بخش هشتم گزارش نشان داده شده و گزارش در قسمت سایر تحولات با بررسی حذف یارانه ارز ترجیحی واردات کالاهای اساسی و تک‌نرخ کردن ارز و به جای آن پرداخت یارانه مستقیم به انتهای زنجیره یعنی مصرف‌کنندگان به پایان می‌رسد.

۱. تحولات اثرگذار اقتصاد جهانی

پدیده هوش مصنوعی بی‌تردید به یکی از مؤلفه‌های بسیار مهم در اقتصاد جهانی مبدل شده و جایگاه مهمی را در سندهای چشم‌انداز و برنامه‌های تدوین‌شده از سوی قدرت‌های اقتصادی بزرگ به خود اختصاص داده است.

در چین و ۲۴ برابر رقم سرمایه جذب‌شده در انگلستان بوده است. این تفاوت فاحش نشان از پایبندی جدی دولت آمریکا بر اهداف تبیین‌شده در سند توسعه هوش مصنوعی دارد. بررسی حوزه‌های مورد تمرکز در توسعه هوش مصنوعی در جهان نشان می‌دهد «توسعه زیرساخت‌های هوش مصنوعی، پژوهش و حکمرانی»، «مدیریت و تحلیل داده» و «بهداشت و درمان» سه حوزه اول در جذب سرمایه بوده‌اند. تحولات هوش مصنوعی در سایر کشورها نیز نشان می‌دهد به رغم سرمایه‌گذاری کشورهای عربی در این حوزه، سرمایه‌گذاری ایران در هوش مصنوعی بسیار ناچیز بوده و به زحمت به ۵۰ میلیون دلار می‌رسد. این حجم سرمایه‌گذاری ناچیز از یک سو و نبود روابط تجاری و فنی با ایالات متحده آمریکا از سوی دیگر، نه تنها چشم‌انداز روشنی از توسعه هوش مصنوعی در اقتصاد ایران ارایه نمی‌کند، بلکه به دلیل محدودیت‌های یادشده بین این دو کشور، در این حوزه نیز ایران را ناگزیر به استفاده از فناوری کشور چین و محرومیت از فناوری برتر دنیا خواهد کرد. بنابراین علاوه بر وابستگی تجاری قابل توجه ایران به چین، احتمالاً در زمینه مهم و رو به گسترش هوش مصنوعی نیز در آینده شاهد تشدید وابستگی ایران به چین خواهیم بود.

در سند تدوین‌شده توسعه هوش مصنوعی ایالات متحده آمریکا، اهداف مهمی تبیین شده که از جمله مهمترین آنها می‌توان به توسعه هر چه بیشتر بسترهای رشد سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در حوزه هوش مصنوعی، تلاش حداکثری برای پاسخگویی به نیازهای کشورهای مختلف به نرم‌افزارها و سخت‌افزارهای مربوطه و نیز تضعیف رقبای این کشور در تأمین خدمات هوش مصنوعی اشاره کرد. در بین گزارش‌های موجود در مورد تحولات هوش مصنوعی در جهان، گزارش جامع دانشگاه استنفورد در سال ۲۰۲۵ تحت عنوان شاخص هوش مصنوعی^۱ درخور بررسی است. بر اساس این گزارش که حوزه‌های مختلفی را پوشش می‌دهد، ایالات متحده آمریکا در زمینه سرمایه‌گذاری در هوش مصنوعی با اختلاف قابل ملاحظه‌ای با سایر رقبای صدرنشین سرمایه‌گذاری در این حوزه بوده است. طبق آمار اعلام‌شده از سوی این دانشگاه، در سال ۲۰۲۴، ایالات متحده ۴۰ مدل قابل ملاحظه هوش مصنوعی تولید کرده که این تعداد در چین به ۱۵ عدد و در کل اروپا به ۳ عدد می‌رسد. هم‌راستا با سند تنظیم‌شده دولتی ایالات متحده آمریکا در حوزه هوش مصنوعی، گزارش شاخص هوش مصنوعی حاکی از این واقعیت است که در سال ۲۰۲۴، بالغ بر ۱۰۹ میلیارد دلار سرمایه خصوصی در آمریکا جذب این حوزه شده که ۱۲ برابر رقم سرمایه جذب‌شده

1. America's AI Action Plan

2. Artificial Intelligence Index Report 2025, Stanford University

۲. بخش واقعی

آخرین گزارش بانک مرکزی از تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران نشان می‌دهد که نرخ رشد اقتصادی در نیمه نخست سال ۱۴۰۴ معادل منفی ۰/۶ درصد بوده که در مقایسه با رشد ۲/۷ درصدی نیمه نخست سال ۱۴۰۳، یک عقب‌گرد قابل توجه محسوب می‌شود.

گروه صنایع و معادن نیز به عنوان یکی از مهمترین اجزای فعالیت‌های اقتصادی در ایران، افول نسبی را در نیمه نخست سال ۱۴۰۴ تجربه کرده و طبق گزارش بانک مرکزی، سهم آن از تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری از ۲۹/۲ درصد در سال ۱۴۰۳ به ۲۶/۶ درصد در نیمه نخست سال ۱۴۰۴ تنزل یافته است. در این گروه، بانک مرکزی برای نیمه نخست سال جاری رشد منفی ۳/۴ درصدی را گزارش کرده که ۵/۲ واحد درصد کمتر از رشد این بخش در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ محسوب می‌شود. رشد ارزش افزوده زیربخش‌های این گروه شامل استخراج معدن معادل ۴/۶ درصد، صنعت معادل منفی ۲/۹ درصد، تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا معادل منفی ۰/۱ درصد، آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه معادل منفی ۲/۶ درصد و ساختمان معادل منفی ۱۲/۹ درصد بوده است. به این ترتیب در حالی که گروه صنایع و معادن در مجموع ۷۱ واحد درصد در رشد اقتصادی منفی نیمه نخست سال ۱۴۰۴ نقش داشته، زیربخش ساختمان در این گروه به تنهایی ۰/۶ واحد درصد از این رشد منفی را ایجاد کرده است. ارزش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمان مناطق شهری به قیمت‌های جاری طی شش ماهه نخست سال ۱۴۰۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل ۱۸/۷ درصد افزایش یافته است، که با حقیقی کردن آن با استفاده از شاخص‌های قیمت سال ۱۴۰۰، نرخ رشد ارزش افزوده ساختمان بخش خصوصی به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ معادل منفی ۱۷/۷ درصد برآورد می‌شود. بنابراین اگرچه مشکلات طرف عرضه از قبیل ناترازی انرژی بر رشد منفی بخش صنعت اثرگذار بوده‌اند، اما حداقل در خصوص زیربخش ساختمان به نظر می‌رسد که مشکلات طرف تقاضا نیز کم‌رنگ نیستند.

در نقطه مقابل، مرکز آمار ایران رشد کلی گروه صنعت را در نیمه نخست سال ۱۴۰۴ نسبت به مدت مشابه در سال ۱۴۰۳ معادل ۳/۰ درصد گزارش می‌کند که البته این گروه در گزارش مرکز آمار ایران - برخلاف گزارش بانک مرکزی - شامل زیربخش استخراج نفت و گاز طبیعی نیز می‌شود و اتفاقاً عامل اصلی رشد مثبت آن نیز همین زیربخش استخراج نفت و گاز طبیعی بوده است. در واقع با خارج کردن زیربخش استخراج نفت و گاز طبیعی از این گروه در گزارش مرکز آمار ایران، رشد گروه صنعت به منفی ۰/۹ درصد فرو می‌افتد که سازگارتر با گزارش بانک مرکزی است. انقباض زیربخش ساختمان معادل ۰/۸ درصد از سوی مرکز آمار ایران گزارش شده که به طور قابل توجهی خفیف‌تر از انقباض گزارش شده از سوی بانک مرکزی است.

در نهایت سهم بخش خدمات از تولید ناخالص داخلی به روایت بانک مرکزی از ۴۸/۷ درصد در شش ماهه ابتدایی سال ۱۴۰۳ به ۴۹/۸ درصد در نیمه نخست سال ۱۴۰۴ افزایش یافته است. بر این اساس، رشد ارزش افزوده این بخش به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ معادل ۷/۸ درصد برآورد شده است که نسبت به رشد ۲/۵ درصدی آن در نیمه نخست سال ۱۴۰۳، کاهش ۰/۷ واحد درصدی را نشان می‌دهد.

داده‌های مرکز آمار ایران نیز اگرچه رشد اقتصادی منفی را برای نیمه نخست سال ۱۴۰۴ روایت نمی‌کنند، اما با اعلام رشد اقتصادی نزدیک به صفر (۰/۱ درصد)، پیام‌آور رشد مثبت اقتصادی در بازه شش ماهه نخست سال جاری نیستند. تفاوت بین اعداد گزارش شده توسط این دو نهاد ریشه در نحوه دسته‌بندی فعالیت‌ها، شاخص‌های مورد استفاده و موارد مشابه دیگر دارد. با این حال هر دو منبع بر رکود نسبی اقتصاد ایران در نیمه نخست سال ۱۴۰۴ تأکید دارند که عمدتاً به دلیل افت در بخش‌های کشاورزی و صنایع است. خشکسالی‌های مداوم، ناترازی انرژی (آب، برق و گاز)، تحریم‌های بین‌المللی، خروج سرمایه به دلیل نااطمینانی سیاسی و سیاست‌های قیمت‌گذاری دستوری دولت که حاشیه سود صنایع را کاهش می‌دهند، در این زمینه نقش اساسی داشته‌اند.

در نیمه نخست سال ۱۴۰۴، ارزش افزوده بخش کشاورزی، جنگلداری و شیلات به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ و به روایت بانک مرکزی، ۲/۹ درصد کمتر از دوره مشابه سال قبل بوده است. به این ترتیب سهم این بخش از کل رشد اقتصادی تجربه‌شده در نیمه نخست سال ۱۴۰۴ برابر منفی ۰/۴ واحد درصد محاسبه شده است. در نیمه نخست سال جاری و بر مبنای گزارش بانک مرکزی، بخش کشاورزی ۱۵/۲ درصد از تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری را تشکیل داده است که حاکی از افت ۰/۴ واحد درصدی نسبت به مدت مشابه سال گذشته است. همچنین گزارش مرکز آمار حاکی از انقباض ۳/۰ درصدی بخش کشاورزی در نیمه نخست سال ۱۴۰۴ نسبت به مدت مشابه سال گذشته است که بسیار نزدیک به آمار بانک مرکزی است. مطابق آمارهای وزارت جهاد کشاورزی، یکی از علل اصلی این رشد منفی، کاهش تولید محصولات کلیدی مانند گندم، جو، پسته و خرما است که از بحران اقلیمی و مدیریت ناکارآمد منابع آب و همچنین افزایش هزینه مواد اولیه مانند کود و بذر در پی نوسانات ارزی تأثیر پذیرفته است. مشکلات دسترسی به فناوری‌های آبیاری مدرن و البته کاهش قدرت خرید برای سرمایه‌گذاری در تجهیزات نیز در این زمینه بی‌تأثیر نبوده است.

با وجود فشارهای بین‌المللی، بخش نفت و گاز برخلاف بخش کشاورزی توانست در نیمه نخست سال جاری رشد مثبت خود را حفظ کرده و مطابق گزارش بانک مرکزی انبساط ۷۱ درصدی را تجربه کند. البته این رشد در مقایسه با گذشته روند کاهشی قابل توجهی داشته و سهم بخش نفت و گاز از رشد اقتصادی در نیمه نخست سال جاری تنها ۰/۱ واحد درصد ثبت شده است. این بخش در نیمه نخست سال ۱۴۰۴ سهمی ۸/۴ درصدی از تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری داشته که نسبت به سهم ۱۳/۸ درصدی آن در سال ۱۳۹۶ از افول نسبی این بخش در اقتصاد ایران حکایت دارد. مرکز آمار ایران نیز برای بخش استخراج نفت و گاز طبیعی رشد ۷/۸ درصدی را برای نیمه نخست سال ۱۴۰۴ گزارش کرده است.

کرد. در نقطه مقابل، زیربخش‌های «فعالیت‌های مربوط به تأمین جا و غذا» و «عمده فروشی و خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری» به ترتیب با انقباض‌های ۲/۷ درصدی و ۱/۴ درصدی روبه‌رو بوده‌اند. مطابق روایت مرکز آمار ایران، ارزش افزوده بخش خدمات به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ در نیمه نخست سال جاری تنها ۵/۰ درصد رشد داشته که اختلاف قابل توجهی با رقم متناظر گزارش‌شده از سوی بانک مرکزی دارد. جدول ۱ جزئیات نرخ رشد اقتصادی را برای گروه‌های اصلی اقتصاد کشور بر مبنای گزارش بانک مرکزی به تصویر می‌کشد.

لازم به ذکر است که سهم از رشد این بخش در نیمه نخست سال ۱۴۰۴ برابر ۸/۰ درصد از سوی بانک مرکزی گزارش شده است. فعالیت‌های مالی و بیمه بیشترین رشد را در میان زیربخش‌های گروه خدمات در نیمه نخست سال ۱۴۰۴ به خود اختصاص داده (۱۲/۰ درصد) و به تنهایی ۳/۰ درصد در رشد اقتصادی این دوره سهم داشته است. پس از این زیربخش، می‌توان به رشد ۱۱/۰ درصدی بهداشت و مددکاری اجتماعی، رشد ۹/۶ درصدی اطلاعات و ارتباطات، رشد ۸/۵ درصدی آموزش و رشد ۷/۵ درصدی هنر، سرگرمی، تفریح، ورزش و سایر فعالیت‌های خدماتی اشاره

جدول ۱. نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و اجزای آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ و سهم آنها از رشد اقتصادی (درصد-واحد درصد)

سهم از رشد در نیمه نخست ۱۴۰۴	۱۴۰۴			۱۴۰۳			شش ماهه	تابستان	بهار	
	شش ماهه	تابستان	بهار	سال	زمستان	پاییز				
-۰/۴	-۲/۹	-۳/۱	-۲/۵	۳/۶	۲/۸	۴/۱	۳/۴	۳/۶	۳/۰	گروه کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری
۰/۱	۱/۱	۲/۱	۰/۱	۴/۶	۴/۶	۰/۱	۶/۸	۶/۱	۷/۵	گروه نفت و گاز
-۱/۱	-۳/۴	-۰/۴	-۶/۵	۲/۴	۲/۰	۴/۰	۱/۸	۰/۹	۲/۷	گروه صنایع و معادن
۰/۸	۱/۸	۲/۵	۱/۱	۳/۳	۳/۹	۴/۴	۲/۵	۲/۸	۲/۲	گروه خدمات
-	-۰/۸	۰/۴	-۲/۲	۳/۰	۳/۱	۴/۲	۲/۴	۲/۳	۲/۵	تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه (بدون نفت)
-۰/۶	-۰/۶	۰/۵	-۲/۰	۳/۱	۳/۲	۳/۹	۲/۷	۲/۶	۲/۹	تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه

مأخذ: بانک مرکزی ایران، گزارش تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران نیمه نخست سال ۱۴۰۴

که سرمایه‌گذاری خارجی نتواند این خلاء را جبران کند. علاوه بر این روایت مرکز آمار ایران از رشد سمت تقاضای اقتصاد در نیمه نخست سال ۱۴۰۴ نسبت به مدت مشابه سال قبل از انقباض ۱/۲ درصدی هزینه مصرف نهایی خصوصی، رشد ۲/۱ درصدی هزینه مصرف نهایی دولت، افت ۳/۴ درصدی تشکیل سرمایه ثابت ناخالص، کاهش ۵/۰ درصدی صادرات کالاها و خدمات و نهایتاً سقوط ۳/۶ درصدی واردات کالاها و خدمات حکایت دارد. در مجموع رشد محصول ناخالص داخلی به قیمت بازار بر اساس روایت مرکز آمار ایران معادل منفی ۳/۰ درصد بوده است. جدول ۲ نرخ رشد هزینه ناخالص داخلی را به تفکیک اجزای آن و بر اساس گزارش بانک مرکزی به تصویر می‌کشد.

در سمت تقاضای اقتصاد و به روایت بانک مرکزی، مخارج مصرف نهایی بخش خصوصی رشد ۱/۴ درصدی، مخارج مصرف نهایی بخش دولتی رشد ۱/۱ درصدی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص رشد منفی ۱۱/۱ درصدی، صادرات کالاها و خدمات رشد ۰/۷ درصدی و واردات کالاها و خدمات رشد منفی ۱۳/۴ درصدی را در نیمه نخست سال ۱۴۰۴ ثبت کرده‌اند. در نهایت رشد هزینه ناخالص داخلی به قیمت بازار معادل منفی ۰/۷ درصد بوده است. انقباض شدید تشکیل سرمایه ثابت ناخالص ریشه در علل متعددی دارد که از مهمترین آنها می‌توان به نااطمینانی‌های شدید اقتصادی و سیاسی و محدودیت مقداری ترانزنامه بانک‌ها اشاره کرد. به موازات تحریم‌های بین‌المللی موجب شده است

جدول ۲. نرخ رشد هزینه ناخالص داخلی و اجزای آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ (درصد)

شش ماهه	۱۴۰۴			۱۴۰۳			شش ماهه	تابستان	بهار	
	شش ماهه	تابستان	بهار	سال	زمستان	پاییز				
۱/۴	۰/۸	۲/۰	۳/۵	۳/۸	۶/۳	۲/۰	۲/۵	۱/۵	هزینه‌های مصرف نهایی بخش خصوصی	
۱/۱	۰/۲	۲/۱	۳/۸	۴/۱	۸/۵	۱/۲	۵/۰	-۲/۸	هزینه‌های مصرف نهایی بخش دولتی	
-۱۱/۱	-۹/۱	-۱۳/۹	۳/۸	۴/۵	۴/۴	۳/۰	۳/۶	۲/۲	تشکیل سرمایه ثابت ناخالص	
-۱۲/۶	-۱۱/۲	-۱۴/۶	۴/۷	۵/۴	۶/۴	۲/۸	۴/۸	۰/۱	ماشین‌آلات	
-۱۰/۵	-۷/۶	-۱۴/۰	۳/۰	۳/۷	۱/۶	۳/۲	۲/۴	۴/۲	ساختمان	
۱/۷	۲/۲	۱/۰	۳/۵	۳/۸	۷/۳	۱/۷	۴/۷	-۱/۶	سایر	
									خالص صادرات کالاها و خدمات	
۰/۷	۶/۷	-۵/۵	۶/۰	۴/۳	۵/۹	۷/۵	۴/۱	۱۱/۲	صادرات کالاها و خدمات	
-۱۳/۴	-۱۴/۸	-۱۱/۸	۲/۷	۹/۲	-۲/۶	۲/۲	۳/۴	۰/۸	واردات کالاها و خدمات	
-۰/۷	۰/۶	-۲/۲	۳/۷	۳/۱	۴/۲	۳/۷	۳/۵	۳/۹	هزینه ناخالص داخلی به قیمت بازار	

مأخذ: بانک مرکزی ایران، گزارش تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران نیمه نخست سال ۱۴۰۴

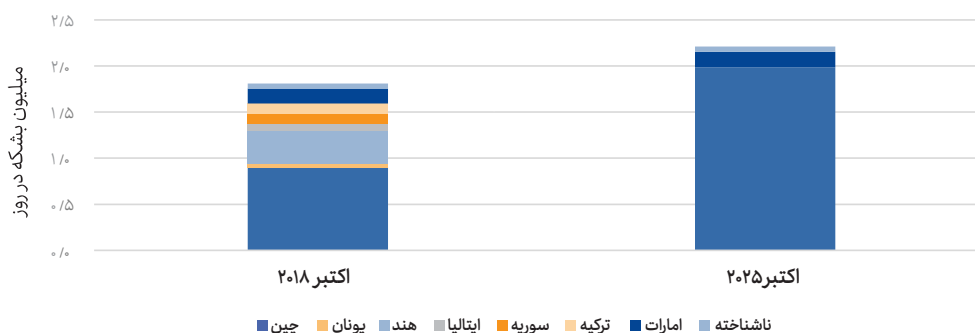
۲-۱. نفت

است که آن را از مدل‌های متعارف تجارت نفت در دنیا متمایز می‌کند. این ویژگی‌ها عمدتاً ناشی از تداوم تحریم‌های مالی، بانکی و لجستیکی است که باعث شده اند صادرات نفت ایران نه بر اساس مزیت‌های معمول بازار، بلکه در چارچوبی پرهزینه، پرریسک و با شفافیت محدود انجام شود. یکی از مهمترین ویژگی‌های صادرات نفت ایران تمرکز بالای جغرافیایی آن است. برخلاف گذشته که سبد صادراتی ایران تقریباً متنوع و مبتنی بر چندین بازار منطقه‌ای بود، اکنون عمدتاً محدود به کشور چین است. بر اساس داده‌های تانکر ترکز، مقایسه مقاصد صادراتی نفت ایران در ماه اکتبر سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۲۵ نشان می‌دهد که سهم چین از صادرات نفتی ایران در بازه زمانی یادشده از ۴۹/۷ درصد به ۸۹/۸ درصد، سهم امارات از ۸/۹ درصد به ۷/۶ درصد و مجموع سهم کشورهای یونان، هند، ایتالیا و ترکیه به صفر رسیده است. نمودار ۱ مقاصد صادراتی نفت ایران را در ماه اکتبر سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۲۵ نمایش می‌دهد.

در سال‌های اخیر، اطلاعات رسمی درباره صادرات نفت ایران منتشر نشده و داده‌های موجود عمدتاً از منابع بین‌المللی و برآوردهای مستقل به دست می‌آیند. یکی از منابع در این حوزه، پایگاه اینترنتی تانکر ترکز^۳ است که میانگین صادرات نفت خام ایران در ماه اکتبر ۲۰۲۵ (تقریباً مطابق با مهر ۱۴۰۴) را حدود ۲/۲ میلیون بشکه در روز برآورد کرده است که این رقم نسبت به ماه مشابه سال ۲۰۲۴، از رشد ۵۲/۴ درصدی حکایت دارد. رقم رشد یادشده بیش از آن که نشان‌دهنده تغییر ساختاری جایگاه ایران در بازار جهانی نفت باشد، بازتابی از بهبود مقطعی جریان صادرات نفت ایران در چارچوب محدودیت‌های تحریمی است. به عبارت دیگر، به نظر می‌رسد ارایه تخفیف‌های قابل توجه و عدم دریافت نقدی وجوه حاصل از صادرات نفت، راهکارهایی برای افزایش صادرات نفت ایران تا پیش از تنگ‌تر شدن حلقه بر اثر تشدید تحریم‌های بین‌المللی باشند.

صادرات نفت ایران در سال‌های اخیر دارای ویژگی‌های ساختاری خاص

نمودار ۱. صادرات نفتی ایران در سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۲۵

مأخذ: وبسایت تانکر ترکز

خام در خشکی استان شاندونگ چین در ماه اوت ۲۰۲۵ به طور قابل توجهی افزایش یافته و بخش بزرگی از این افزایش، به نفت ایران مربوط بوده است. این مهم می‌تواند فشار پالایشگاه‌های چین برای گرفتن تخفیف بیشتر از ایران را نشان دهد.

تحولات ساختاری بازار جهانی انرژی نیز چندان مساعد برای صادرات نفتی ایران نیستند. سهم رو به رشد انرژی‌های تجدیدپذیر، رشد کند تقاضای جهانی نفت، تشدید رقابت میان صادرکنندگان بزرگ و حضور فعال تولیدکنندگانی مانند عربستان سعودی و روسیه با ظرفیت‌های بالای عرضه و انعطاف‌پذیری بیشتر در قیمت‌گذاری، توانایی مانور صادرات نفتی ایران را محدود می‌سازند. بنابراین تحولات سمت تقاضا چشم‌انداز روشنی را برای صادرات نفتی ایران ترسیم نمی‌کنند.

البته تحولات سمت عرضه نیز چندان مثبت نیستند. انتشار رسمی آمار تولید نفت کشور تقریباً از همان اوایل دور جدید تحریم‌ها در سال ۱۳۹۷ مختل شد و بهترین آمار در دسترس آن مربوط به گزارش‌های اوپک است که از منابع ثانویه دریافت می‌شود. بر اساس این گزارش‌ها، متوسط تولید نفت خام کشور در ماه نوامبر ۲۰۲۵ (تقریباً مطابق با آبان ۱۴۰۴)، به حدود ۳/۲ میلیون بشکه در روز رسیده که نسبت به ماه مشابه سال

ویژگی دوم، استفاده از مسیرهای غیررسمی و غیرشفاف برای صادرات نفت است. صادرات نفت ایران به طور گسترده از طریق واسطه‌ها، قراردادهای پیچیده و روش‌های دوزدن تحریم انجام می‌شود. بر اساس گزارش‌های وزارت خزانه‌داری ایالات متحده آمریکا، سازوکارهایی مانند انتقال نفت از کشتی به کشتی، غیرفعال‌سازی یا دستکاری سیستم‌های ردیابی کشتی‌ها، تغییر پرچم و مالکیت نفتکش‌ها و استفاده از واسطه‌ها و شرکت‌های چندلایه در مورد صادرات نفت ایران مصداق دارند. این سازوکارها اگرچه تداوم صادرات نفت ایران را امکان‌پذیر کرده، اما هزینه‌های مبادله، ریسک و عدم شفافیت چشمگیری را به همراه داشته است.

ویژگی سوم تخفیف‌های اعطا شده به خریداران نفت ایران در سایه تحریم‌ها است. به گزارش رویترز، تخفیف قیمت نفت برای محموله‌های تحویلی در ماه دسامبر ۲۰۲۵ به حدود ۸ تا ۱۰ دلار در هر بشکه رسیده، در حالی که این تخفیف در ماه مارس این سال برابر ۳ دلار به ازای هر بشکه بوده است. لازم به ذکر است که یکی از علل اصلی افزایش این تخفیف‌ها، فعال‌سازی مکانیزم ماشه در اوت سال ۲۰۲۵ بوده است. بر اساس داده‌های شرکت ردیابی نفتکش ورتکسا^۴، موجودی تجاری نفت

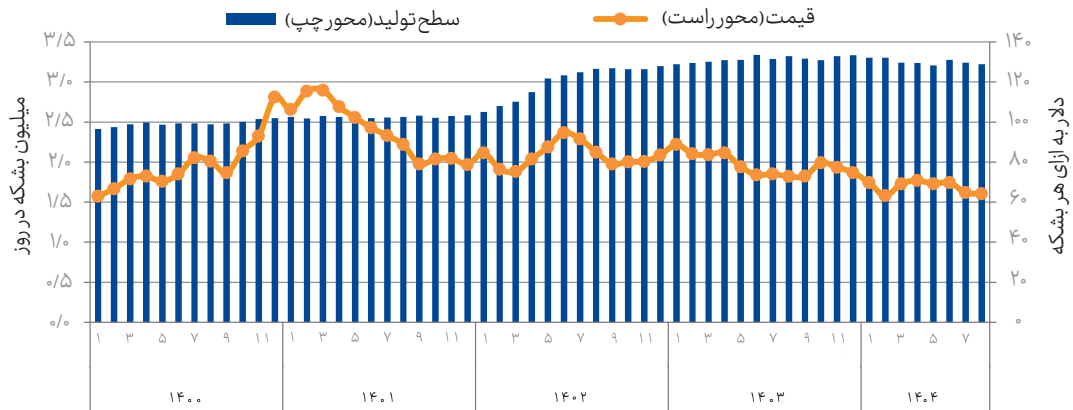
۳. تانکر ترکز یک سرویس آنلاین مستقل است که به ردیابی و گزارش‌گیری از حمل‌ونقل نفت خام و مبعانات گازی در نقاط جغرافیایی مختلف می‌پردازد. این وبسایت از داده‌های ماهواره‌ای روزانه، تصاویر ساحلی و اطلاعات آی‌آی‌اس (سیستم شناسایی خودکار) برای تحلیل‌ها و گزارش‌های صادرات دریایی استفاده می‌کند.

۴. Vortexa Analytics یک شرکت تحلیلی بین‌المللی است که با استفاده از داده‌های موقعیت‌یاب کشتی‌ها، تصاویر ماهواره‌ای، اسناد بارگیری و تخلیه و الگوریتم‌های تطبیق محموله جریان واقعی نفت خام، محل تخلیه و سطح موجودی مخازن کشورها را تخمین می‌زند.

تولید نفت ایران در کوتاه‌مدت قابل دستیابی به نظر نمی‌رسد. نمودار ۲ متوسط تولید روزانه نفت خام و متوسط قیمت نفت سنگین ایران را از ابتدای سال ۱۴۰۰ تا آبان سال ۱۴۰۴ نشان می‌دهد.

قبل، کاهش ۳/۱ درصدی را نشان می‌دهد. به دلیل محدودیت‌های فنی و فرسودگی تجهیزات و چاه‌های نفتی، تولید نفت ایران به حد بالای خود رسیده و حتی با رفع کامل تحریم‌ها و موانع بین‌المللی، افزایش بیشتر

نمودار ۲. متوسط تولید روزانه نفت خام و متوسط قیمت نفت سنگین ایران

مأخذ: گزارش‌های ماهانه اوپک از بازار نفت، آمار تولید بر اساس منابع ثانویه یادداشت: داده‌های موجود در گزارش اوپک بر اساس ماه‌های تقویم میلادی بوده که در اینجا به طور تقریبی با ماه‌های تقویم ایرانی جایگزین شده است.

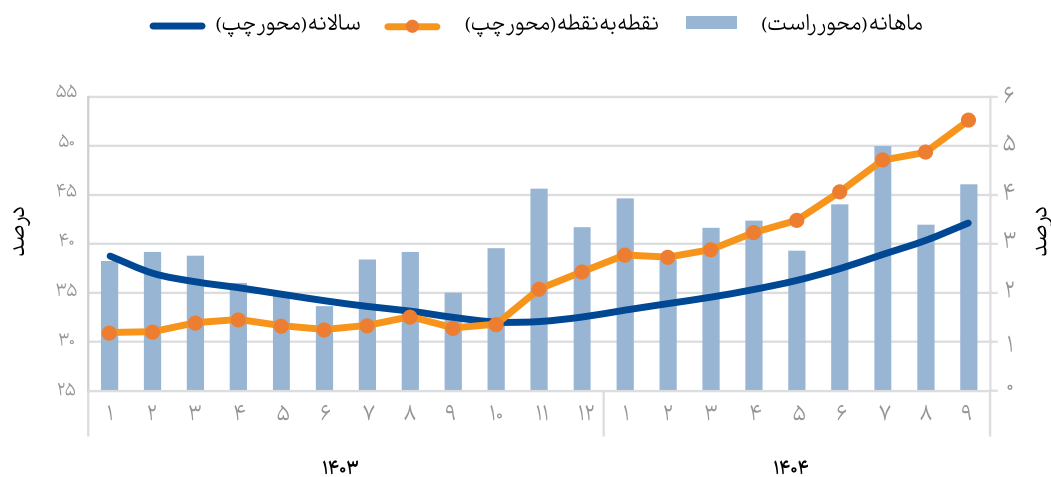
قیمت هر بشکه نفت خام سنگین ایران در ماه نوامبر سال ۲۰۲۵ (تقریباً مطابق با آبان ۱۴۰۴) به ۶۴/۳ دلار به ازای هر بشکه رسید که نسبت به ماه مشابه سال قبل کاهش ۱/۸ درصدی را نشان می‌دهد.

قیمت نفت خام در ماه‌های اخیر تحت تأثیر عواملی مانند تقاضای چین، سیاست‌های محدودکننده عرضه از سوی ائتلاف اوپک پلاس، تنش‌های ژئوپلیتیکی خاورمیانه و تغییر نرخ بهره در آمریکا قرار گرفته است. میانگین

۳. قیمت‌ها و تورم

بر اساس آخرین گزارش مرکز آمار ایران، روند رو به رشد نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده در پاییز ۱۴۰۴ نیز ادامه داشت و این نرخ از ۳۸/۹ درصد در مهر امسال به ۴۲/۲ درصد در آذر رسید. از سوی دیگر، نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه مصرف‌کننده که از اولین ماه تابستان امسال از ۴۰ درصد هم فراتر رفته بود با شیبه فزاینده به روند افزایشی خود ادامه داد و از ۴۸/۶ درصد در مهر امسال به ۵۲/۶ درصد در آذر رسید. لازم به ذکر است انتشار رسمی آمار شاخص قیمت مصرف‌کننده از سوی بانک مرکزی که از پایان سال ۱۴۰۱ متوقف شده بود نیز از آبان امسال توسط این نهاد پولی از سر گرفته شد. به رقم تفاوت ارقام گزارش شده، نرخ‌های تورم مصرف‌کننده محاسبه شده از سوی هر دو نهاد حاکی از روند مشابهی است. نمودار ۳ نرخ‌های تورم مصرف‌کننده را از ابتدای ۱۴۰۳ تا پایان پاییز ۱۴۰۴ بر مبنای گزارش‌های مرکز آمار ایران نشان می‌دهد.

نمودار ۳. نرخ‌های تورم مصرف‌کننده از ابتدای ۱۴۰۳ تا پایان پاییز ۱۴۰۴

مأخذ: مرکز آمار ایران، شاخص‌های قیمت، شاخص قیمت مصرف‌کننده خانوارهای کل کشور

سه ماه متوالی پاییز امسال به ترتیب به ۴۷/۰ درصد، ۴۷/۶ درصد و ۴۹/۹ درصد رسید. مشابه با گزارش مرکز آمار ایران، نرخ تورم ماهانه محاسبه شده از سوی بانک مرکزی در پاییز امسال نسبت به فصل مشابه سال قبل سطوح بالاتری را تجربه کرد و در سه ماه متوالی این فصل به ترتیب به ۴/۸ درصد، ۳/۴ درصد و ۳/۳ درصد رسید.

افزایش نرخ‌های تورم سالانه و نقطه‌به‌نقطه مصرف‌کننده را می‌توان به طور قابل ملاحظه‌ای به تحولات متغیرهای پولی نسبت داد. تحولات رشد ماهانه نقدینگی به عنوان یکی از مهمترین متغیرهای پولی نشان می‌دهد که از ابتدای سال ۱۴۰۳ به این سو، این متغیر روندی افزایشی را تجربه کرده است. به بیان دقیق‌تر، شرایط خاص اقتصادی کشور و همچنین نااطمینانی‌های ناشی از تنش‌های میان ایران و غرب، سیاست‌گذار پولی را بر آن داشته است تا برای حمایت از تولید داخلی، دست نظام بانکی را برای خلق اعتبار باز بگذارد. بررسی نرخ تورم مصرف‌کننده به تفکیک گروه‌های دوازده‌گانه سبد کالاها و خدمات مصرفی خانوارهای کل کشور در گزارش مرکز آمار ایران نشان می‌دهد که در آذر ۱۴۰۴، بیشترین نرخ تورم سالانه، نقطه‌به‌نقطه و ماهانه به ترتیب با ۵۴/۶ درصد، ۷۲/۳ درصد و ۱۰/۱ درصد مربوط به «کالاها و خدمات متفرقه»، «خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها» و «ارتباطات»

بر اساس داده‌های مرکز آمار ایران، نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده که در طول سال ۱۴۰۳ زیر ۴۰ درصد بود، در بهمن ۱۴۰۳ به کف ۳۲/۰ درصد در آن سال رسید اما از اسفند همان سال وارد روند افزایشی مستمری شد. این نرخ در آبان امسال باز هم از ۴۰ درصد عبور کرد و پاییز ۱۴۰۴ را با نرخ ۴۲/۲ درصد به پایان رساند. به علاوه، روند افزایشی نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه مصرف‌کننده که در تابستان امسال شدت گرفته بود به فصل پاییز نیز تسری یافت و از ۴۸/۶ درصد در مهر به ۵۲/۶ درصد در آذر افزایش یافت که ادامه افزایش نرخ تورم سالانه در ماه‌های آتی را در پی خواهد داشت. نرخ تورم ماهانه در پاییز امسال نسبت به فصل مشابه سال قبل سطوح بالاتری را تجربه کرد و در سه ماه متوالی این فصل به ترتیب به ۵/۰ درصد، ۳/۴ درصد و ۴/۲ درصد رسید.

آمار بانک مرکزی نیز نشان می‌دهد که نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده که از شهریور ۱۴۰۳ به زیر ۴۰ درصد فرو افتاده بود، از اسفند آن سال وارد روندی افزایشی شده و در مهر ۱۴۰۴ باز هم به ۴۰/۰ درصد رسید و در نهایت پاییز امسال را با ۴۲/۴ درصد به پایان رساند که تفاوت اندکی با نرخ متناظر در گزارش مرکز آمار ایران دارد. نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه مصرف‌کننده که در گزارش بانک مرکزی از فروردین ۱۴۰۴ از ۴۰ درصد عبور کرده بود، در

با ۱۰/۶ درصد مربوط به گروه تحصیل و کمترین آن با ۱/۵ درصد مربوط به گروه بهداشت و درمان بوده است. جدول ۳ نرخهای تورم به تفکیک گروههای دوازدهگانه سبد کالاها و خدمات مصرفی خانوارهای کل کشور را بر اساس گزارش مرکز آمار ایران به ترتیب ضریب اهمیت هریک از آنها از بیشترین به کمترین در آذر ۱۴۰۴ نشان می‌دهد.

بوده است. کمترین این نرخها نیز در همین ماه با به ترتیب ۲۷/۸ درصد، ۳۵/۸ درصد و ۰/۱ درصد مربوط به «ارتباطات»، «مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوختها» و «آموزش» بوده است. برخلاف مرکز آمار ایران، در گزارش بانک مرکزی تنها به نرخهای تورم ماهانه گروههای دوازدهگانه سبد کالاها و خدمات مصرفی اشاره شده و بر اساس آن در آذر امسال، بیشترین نرخ تورم ماهانه

جدول ۳. نرخ تورم سبد کالاها و خدمات مصرفی خانوارهای کشور در آذر ۱۴۰۴ (درصد)

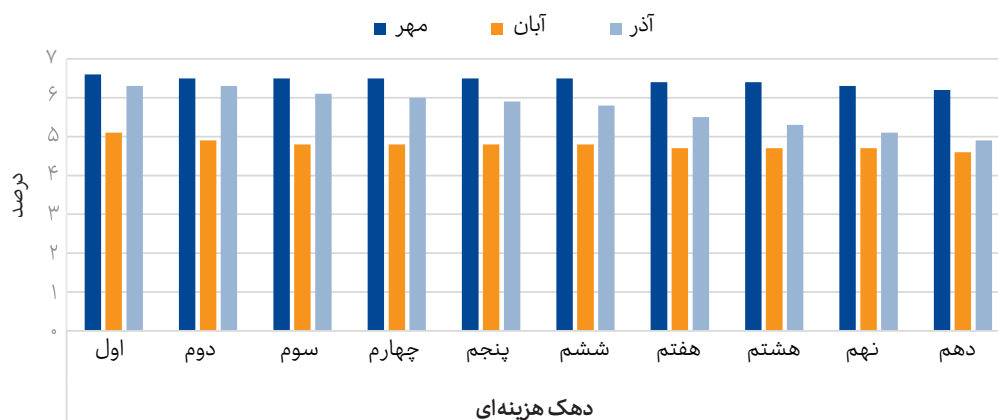
شاخص کل	گروه	نرخ تورم	
		ماهانه	نقطه به نقطه
مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوختها	۳۶/۱۱	۲/۵	۵۲/۶
خوراکیها و آشامیدنیها	۲۸/۸۲	۵/۶	۷۲/۳
حمل و نقل	۸/۹۳	۵/۸	۴۶/۸
بهداشت و درمان	۶/۶۸	۲/۲	۵۰/۴
پوشاک و کفش	۴/۵۲	۳/۸	۴۵/۶
کالاها و خدمات متفرقه	۴/۵۲	۵/۷	۶۹/۵
مبلمان و لوازم خانگی و نگهداری معمول آنها	۴/۴۰	۳/۶	۵۲/۶
ارتباطات	۲/۴۱	۱۰/۱	۴۳/۱
هتل و رستوران	۱/۳۵	۳/۲	۴۵/۷
آموزش	۰/۸۸	۰/۱	۴۵/۹
تفریح و فرهنگ	۰/۸۷	۳/۶	۴۹/۵
دخانیات	۰/۶۲	۳/۳	۶۰/۴

مأخذ: مرکز آمار ایران، دادهها و اطلاعات آماری، شاخصهای قیمت، آذر ۱۴۰۴

پاییز به طور مستمر افزایش یافته است. بر این اساس از نقطه نظر ماهانه، فشار تورمی بر دهکهای پایین هزینه‌ای در تأمین خوراکیها، آشامیدنیها و دخانیات نسبت به سایر دهکها در پاییز امسال بیشتر بوده است. نمودار ۴ نرخ تورم ماهانه مجموع دو گروه «خوراکیها و آشامیدنیها» و «دخانیات» را به تفکیک دهکهای هزینه‌ای در پاییز ۱۴۰۴ نشان می‌دهد.

گزارش مرکز آمار ایران از شاخص قیمت مصرف‌کننده به تفکیک دهکهای هزینه‌ای نشان می‌دهد که در ۳ ماه متوالی پاییز بیشترین نرخهای تورم ماهانه مصرف‌کننده در خوراکیها، آشامیدنیها و دخانیات مربوط به ۳ دهک پایین هزینه‌ای و کمترین آن مربوط به دهک دهم بوده و اختلاف بین نرخهای تورم ماهانه در گروههای یادشده بین دهکهای پایین و بالا در طول

نمودار ۴. نرخ تورم ماهانه خوراکیها و آشامیدنیها و دخانیات در پاییز ۱۴۰۴

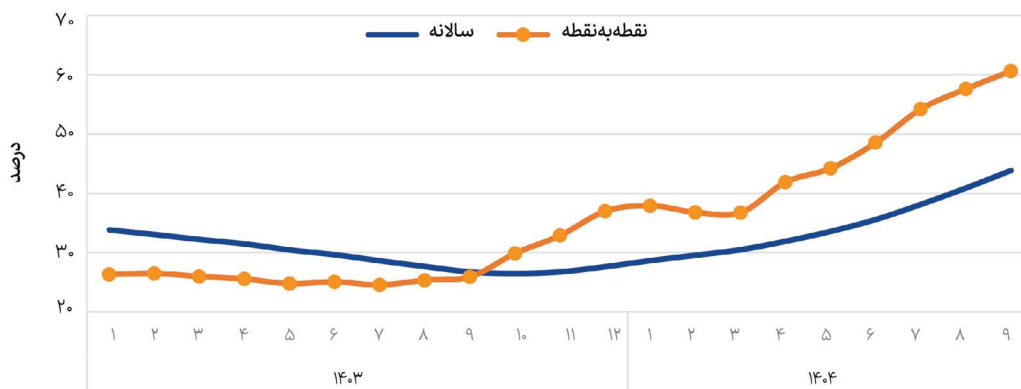

مأخذ: مرکز آمار ایران، دادهها و اطلاعات آماری، شاخصهای قیمت، مهر، آبان و آذر ۱۴۰۴

نقطه‌به‌نقطه تولیدکننده نیز پس از یک دوره کاهش در بهار امسال، از تیر ۱۴۰۴ روندی فزاینده در پیش گرفت تا به اوج ۶۰/۶ درصد در آذر ۱۴۰۴ برسد. گزارش مرکز آمار نیز حاکی از افزایش نرخ تورم سالانه تولیدکننده به ۳۸/۵ درصد در پایان تابستان ۱۴۰۴ است که به رغم تفاوت مقداری با عدد اعلامی بانک مرکزی، دارای روند تغییرات مشابهی با گزارش آن نهاد پولی است. نمودار ۵ روند تحولات نرخ‌های تورم سالانه و نقطه‌به‌نقطه تولیدکننده را از ابتدای سال ۱۴۰۳ تا پایان پاییز ۱۴۰۴ براساس داده‌های بانک مرکزی به تصویر می‌کشد.

آخرین گزارش مرکز آمار ایران از شاخص قیمت تولیدکننده با تواتر فصلی و مربوط به تابستان ۱۴۰۴ و آخرین آمار بانک مرکزی از این شاخص با تواتر ماهانه و مربوط به پایان آذر ۱۴۰۴ (هر دو بر مبنای سال پایه ۱۴۰۰) است. بر اساس آمار بانک مرکزی، نرخ تورم سالانه تولیدکننده، به عنوان متغیر پیشران نرخ تورم مصرف‌کننده در سه فصل نخست امسال به روند افزایشی خود که از بهمن ۱۴۰۳ آغاز شده بود ادامه داد و این روند در پاییز ۱۴۰۴ شدت گرفت. نرخ تورم سالانه تولیدکننده در سه ماه متوالی پاییز به ترتیب به ۳۸/۱ درصد، ۴۰/۹ درصد و ۴۱/۹ درصد رسید. نرخ تورم

نمودار ۵. نرخ‌های تورم تولیدکننده از ابتدای ۱۴۰۳ تا پایان پاییز ۱۴۰۴ (بر مبنای سال پایه ۱۴۰۰)

مأخذ: بانک مرکزی ایران، شاخص‌های قیمت، شاخص قیمت تولیدکننده، شماره‌های مختلف

۴. تراز پرداخت‌ها

برآورد بانک مرکزی از موازنه پرداخت‌ها - حاصل جمع سه جزء حساب جاری، خالص حساب سرمایه و اشتباهات و از قلم افتادگی‌های محاسباتی - در سه ماهه نخست ۱۴۰۴ معادل ۹۶۵ میلیون دلار بوده است. این در حالی است که این رقم در سه ماهه نخست ۱۴۰۳ معادل یک میلیارد و ۳۱۲ میلیون دلار گزارش شده بود.

داده‌های سالانه تراز پرداخت‌ها اگرچه از کاهش قابل توجه «اشتباهات و از قلم افتادگی‌ها» در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال ۱۴۰۲ حکایت دارند، ولی داده‌های سه ماهه نخست ۱۴۰۴ روندی خلاف آن داشتند. بخش اشتباهات و از قلم افتادگی‌ها از ۰/۷ میلیارد دلار در سه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ با افزایش ۴۹۹/۴ درصدی به ۴/۵ میلیارد دلار در سه ماهه نخست ۱۴۰۴ رسید. این افزایش قابل توجه در این بخش می‌تواند نشانه‌ای از تشدید عدم شفافیت در ثبت و گزارش جریان‌های ارزی کشور باشد. در واقع نوسانات شدید این قلم معمولاً با ضعف در پوشش آماری معاملات غیررسمی، تأخیر در ثبت عملیات ارزی و افزایش جابه‌جایی سرمایه از کانال‌های غیرقابل رصد مرتبط است. در مقام مقایسه، اشتباهات و از قلم افتادگی‌ها در سه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ معادل ۸۲/۸ درصد از حساب جاری بود. تداوم سهم بالای این قلم، قابلیت اتکای به تراز پرداخت‌های کشور را کاهش داده و ارزیابی دقیق وضعیت تجارت خارجی اقتصاد را با ابهام روبه‌رو می‌سازد. در این میان، نرخ ارز به طور همزمان نقش تعدیل‌کننده و اخلاص‌گر را در تراز پرداخت‌ها ایفا می‌کند. تضعیف ریال مزیت قیمتی صادرات را تقویت کرده و به بهبود تراز تجاری کمک می‌کند، اما وجود نرخ‌های چندگانه ارزی با ایجاد انگیزه‌های رانت‌جویانه، بیش‌اظهاری واردات و کم‌اظهاری صادرات، کیفیت آمار تجارت خارجی و کارایی سیاست ارزی را به طور معناداری تضعیف می‌کند. جدول ۴ جزئیات موازنه پرداخت‌ها را در سه ماهه نخست سال‌های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴ نشان می‌دهد.

حساب جاری در سه ماهه نخست ۱۴۰۳ دارای مازاد حدوداً ۸/۵ میلیارد دلاری بود که با کاهش ۳۶/۳ درصدی به مازاد ۵/۴ میلیارد دلاری در سه ماهه نخست ۱۴۰۴ تبدیل شد. از سوی دیگر کسری خالص حساب سرمایه از ۷/۹ میلیارد دلار در سه ماهه نخست ۱۴۰۳ به ۸/۹ میلیارد دلار در سه ماهه نخست ۱۴۰۴ افزایش یافت. حساب جاری از چهار جزء حساب کالا، حساب خدمات، حساب درآمد و حساب انتقالات جاری تشکیل شده است و عمده کاهش حساب جاری در سه ماهه نخست ۱۴۰۴ به نزول چشمگیر حساب کالا (تراز بازرگانی کالایی) مربوط می‌شود. این حساب که اختلاف ارزش صادرات و واردات کالاها را منعکس می‌کند، با کاهش قابل توجه ۲۴/۵ درصدی، از ۱۱/۵ میلیارد دلار در سه ماهه نخست ۱۴۰۳ به ۸/۷ میلیارد دلار در سه ماهه نخست ۱۴۰۴ رسید. کسری تراز بازرگانی غیرنفتی (اختلاف واردات و صادرات غیرنفتی) در سه ماهه نخست ۱۴۰۴ نسبت به مدت مشابه سال قبل از آن کاهش ناچیز ۰/۴ درصدی داشت و به ۶/۲ میلیارد دلار رسید. بنابراین عامل اصلی کاهش تراز بازرگانی کالایی در این مدت، افت قابل توجه ۱۶/۰ درصدی مازاد تراز بازرگانی نفتی بود که از ۱۴/۹ میلیارد دلار در سه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ فراتر نرفت. کسری حساب خدمات از ۲/۶ میلیارد دلار در سه ماهه نخست ۱۴۰۳ با افزایش ۷/۰ درصدی به ۲/۸ میلیارد دلار در سه ماهه نخست ۱۴۰۴ رسید و کسری حساب درآمد نیز از ۳۲۳ میلیون دلار به ۳۴۴ میلیون دلار در همین بازه زمانی افزایش یافت.

جدول ۴. جزییات موازنه پرداخت‌ها (میلیون دلار)

درصد تغییر سه ماهه نخست ۱۴۰۴ به سه ماهه نخست ۱۴۰۳	سه ماهه نخست ۱۴۰۴	سه ماهه نخست ۱۴۰۳	
-۳۶/۳	۵,۴۱۲	۸,۵۰۲	حساب جاری
-۲۴/۵	۸,۶۸۱	۱۱,۴۹۳	حساب کالا
-۱۲/۴	۲۵,۹۳۱	۲۹,۵۹۰	صادرات کالا (فوب)
-۱۵/۵	۱۵,۲۳۲	۱۸,۰۳۶	صادرات نفتی
-۷/۴	۱۰,۶۹۹	۱۱,۵۵۴	صادرات غیرنفتی
-۴/۷	۱۷,۲۵۰	۱۸,۰۹۷	واردات کالا (فوب)
۱۱/۷	۳۰۲	۲۷۰	گاز و فرآورده‌های نفتی
-۴/۹	۱۶,۹۴۸	۱۷,۸۲۷	سایر کالاها
۷/۰	-۲,۸۱۵	-۲,۶۳۱	حساب خدمات
۶/۵	-۳۴۴	-۳۲۳	حساب درآمد
۱۹۴/۴	-۱۱۰	-۳۷	حساب انتقالات جاری
۱۲/۵	-۸,۹۳۰	-۷,۹۳۷	خالص حساب سرمایه
-	۴,۴۸۳	۷۴۸	اشتباهات و از قلم افتادگی‌ها
-۲۶/۵	۹۶۵	۱,۳۱۲	موازنه کل

مأخذ: بانک مرکزی ایران، نماگرهای اقتصادی

نخست سال ۱۴۰۳ به ۲/۹ میلیارد دلار در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ رسیده است.

ناترازی انرژی در بخش صنعت می‌تواند عاملی تأثیرگذار بر افزایش نسبت وزن به ارزش صادرات گمرکی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ باشد. در واقع ناترازی انرژی سبب شده است که تولیدکنندگان به علت خالی ماندن ظرفیت‌های تولیدی به خام‌فروشی بیشتر روی آورند. مطابق آمار انجمن تولیدکنندگان فولاد ایران، حجم صادرات کنسانتره سنگ آهن در هفت ماهه نخست سال ۱۴۰۴ نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۳ معادل ۸۲٪ درصد رشد داشته که نمایانگر صادرات این ماده خام به جای تبدیل کردن آن به محصولات فولادی با ارزش افزوده بالاتر است. جدول ۵ جزییات تجارت گمرکی را در نه ماهه نخست سال‌های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴ نمایش می‌دهد.

بر اساس آمارهای گمرک، در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ حدود ۱۱۸/۹ میلیون تن کالا به ارزش تقریبی ۴۱/۲ میلیارد دلار از پایانه‌های گمرکی کشور صادر و حدود ۲۹/۳ میلیون تن به ارزش تقریبی ۴۴/۲ میلیارد دلار به پایانه‌های گمرکی کشور وارد شده است. صادرات گمرکی کشور در این مدت نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۳ به لحاظ وزنی رشد ۱/۰ درصدی و به لحاظ ارزشی کاهش ۵/۸ درصدی داشته است. بنابراین در ادامه روند سال‌های اخیر، کالاهای صادراتی کشور در سال ۱۴۰۴ نیز کم‌ارزش‌تر از قبل شده‌اند. در مقابل، واردات گمرکی در همین مدت به لحاظ وزنی معادل ۲/۸ درصد رشد و به لحاظ ارزشی معادل ۱۵/۲ درصد کاهش داشته است که به طور مشابه از کم‌ارزش‌تر شدن محصولات وارداتی حکایت دارد. بر این اساس کسری تراز تجاری گمرکی کشور از ۸/۳ میلیارد دلار در نه ماهه

جدول ۵. تجارت گمرکی کشور

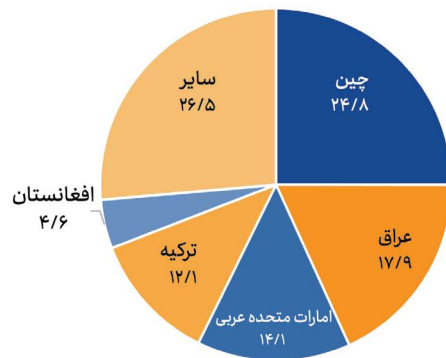
درصد تغییرات	نه ماهه نخست ۱۴۰۴			نه ماهه نخست ۱۴۰۳			
	ارزش	وزن	نسبت ارزش به وزن (دلار هر تن)	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	نسبت ارزش به وزن (دلار هر تن)	
-۵/۸	۱/۰	۳۴۶/۹	۴۱,۲۴۳	۱۱۸,۹۰۱	۳۷۱/۹	۴۳,۷۷۲	صادرات
-۱۵/۲	۲/۸	۱,۵۰۵/۶	۴۴,۱۵۱	۲۹,۳۲۵	۱,۸۲۵/۰	۵۲,۰۸۶	واردات
-۶۵/۰	۰/۵	-	-۲,۹۰۸	۸۹,۵۷۶	-	-۸,۳۱۴	تراز بازرگانی گمرکی

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴، کشورهای چین، عراق، امارات متحده عربی با ۵/۸ میلیارد دلار و سهم ۱۴/۱ درصدی، ترکیه با ۵/۰ میلیارد دلار و سهم ۱۲/۱ درصدی و افغانستان با ۱/۹ میلیارد دلار و سهم ۴/۶ درصدی از ارزش صادرات گمرکی ایران، در جایگاه‌های بعدی شرکای اصلی صادراتی کشور قرار گرفته‌اند. نمودار ۶ ترکیب مقاصد اصلی صادراتی ایران را در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ نشان می‌دهد.

در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴، کشورهای چین، عراق، امارات متحده عربی، ترکیه و افغانستان مجموعاً با سهم ۷۳/۵ درصدی از کل ارزش صادرات گمرکی کشور، به ترتیب پنج مقصد اصلی صادراتی کشور به شمار می‌روند. در این مدت صادرات گمرکی به مقصد چین بالغ بر ۱۰/۲ میلیارد دلار بوده تا سهم ۲۴/۸ درصدی از کل ارزش صادرات گمرکی ایران در اختیار این کشور باشد. عراق با ۷/۴ میلیارد دلار و سهم ۱۷/۹

نمودار ۶. ترکیب مقاصد اصلی صادراتی کشور در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴، برحسب سهم از ارزش کل صادرات گمرکی (درصد)

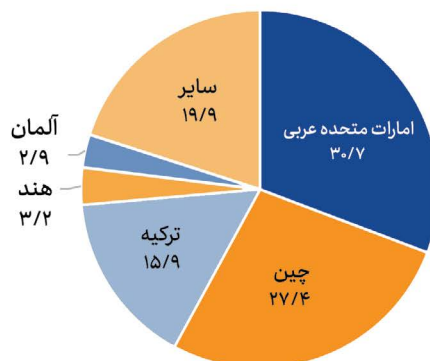

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

حدود ۷۴/۰ درصد از نیاز وارداتی ایران بوده و طبیعتاً ریسک تمرکز قابل توجهی را به ایران وارد می‌کنند. پس از این سه کشور، هند با ۱/۴ میلیارد دلار و سهم ۳/۲ درصدی و آلمان با حدود ۱/۳ میلیارد دلار و سهم ۲/۹ درصدی از کل ارزش واردات کالا به ایران در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴، به ترتیب جایگاه‌های بعدی شرکای اصلی وارداتی ایران را در اختیار دارند. نمودار ۷ ترکیب شرکای اصلی وارداتی کشور را در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ نشان می‌دهد.

امارات متحده عربی با اختصاص رقمی بالغ بر ۱۳/۵ میلیارد دلار و سهمی در حدود ۳۰/۷ درصد از کل ارزش واردات ایران در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴، همچون گذشته در جایگاه نخست کشورهای صادرکننده کالا به ایران قرار گرفته است. همچنین در این مدت کشورهای چین با ۱۲/۱ میلیارد دلار و سهم ۲۷/۴ درصدی و ترکیه با ۷/۰ میلیارد دلار و سهم ۱۵/۹ درصدی، به ترتیب در جایگاه‌های بعدی شرکای اصلی وارداتی ایران قرار دارند. در واقع سه کشور امارات، چین و ترکیه تأمین‌کننده

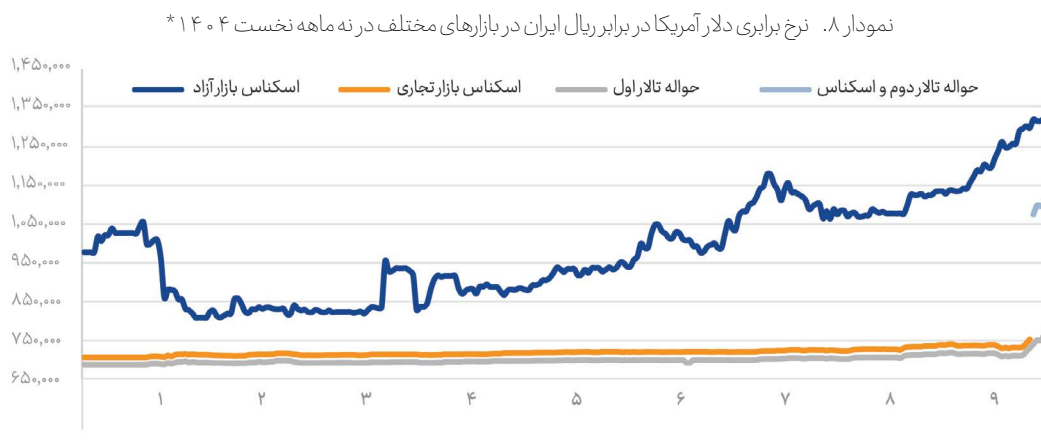
نمودار ۷. ترکیب شرکای اصلی وارداتی ایران در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴، برحسب سهم از ارزش کل واردات گمرکی (درصد)

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

۵. بازار ارز

بازار آزاد ارز ایران در سه فصل متوالی سال ۱۴۰۴ شاهد نوسان گسترده در واکنش به تحولات سیاسی داخلی و بین‌المللی بود. قیمت هر دلار آمریکا که در مقطعی از سال ۱۴۰۴ از مرز یک میلیون ریال عبور کرده بود، در سراسر پاییز ۱۴۰۴ بالاتر از این سطح قرار داشت. نرخ دلار آمریکا در بازار آزاد که پاییز امسال را با حدود یک میلیون و ۳۵۰ هزار ریال آغاز کرده بود، پس از افت و خیز فراوان این فصل را با حدود یک میلیون و ۳۱۲ هزار ریال به پایان رساند که حاکی از افزایش قابل توجه ۲۶/۸ درصدی این نرخ در پایان پاییز ۱۴۰۴ نسبت به آغاز آن فصل است. قیمت هر دلار آمریکا در بازار آزاد ارز ایران در پاییز ۱۴۰۴ به طور میانگین به یک میلیون و ۱۴۴ هزار ریال رسید که نسبت به میانگین فصل قبل از آن ۲۲/۲ درصد و نسبت به پاییز ۱۴۰۳ معادل ۶۹/۵ درصد افزایش نشان می‌دهد. نمودار ۸ تحولات قیمت دلار آمریکا در برابر ریال ایران را در بازارهای مختلف نشان می‌دهد.

مأخذ: بانک مرکزی ایران؛ شبکه اطلاع رسانی طلا، سکه و ارز
* به دلیل افزایش شدید نرخ ارز در بازار آزاد و افزایش شکاف بین نرخ‌های بازار آزاد و مرکز مبادله ارز و طلا، بانک مرکزی در اواخر پاییز ۱۴۰۴ اقدام به رونمایی از تالار دوم در مرکز مبادله ارز و طلا کرد که در آن نرخ‌های حواله و اسکناس ارزهای خارجی به بازار آزاد نزدیک‌تر بود.

منابع ارزی در دسترس را می‌توان در این زمینه مؤثر دانست. جدول ۶ روند نوسان قیمت اسکناس دلار آمریکا در بازار آزاد ارز ایران را در فصول مختلف سال ۱۴۰۳ و سه فصل نخست سال ۱۴۰۴ نشان می‌دهد. بررسی ضریب تغییرات نشان می‌دهد که بازار آزاد ارز در ایران از پاییز ۱۴۰۳ به این سو با نوسان گسترده دست به گریبان بوده است.

طرح فعال‌سازی مکانیزم ماشه از سوی تروئیکای اروپایی^۶ و فعال شدن آن در مهر ۱۴۰۴ به کاهش ارزش ریال در برابر ارزهای خارجی دامن زد. در پاییز امسال البته تنش مستقیم قابل توجهی بین ایران و غرب روی نداد، اما سایه تنش نیز از سر کشور محو نشد. پدیدار شدن آثار بازگشت دوباره تحریم‌های سازمان ملل در پی فعال‌سازی مکانیزم ماشه و احتمالاً کاهش

۶. منظور از این اصطلاح سه کشور اروپایی آلمان، انگلستان و فرانسه به عنوان سه کشور غربی باقی مانده در برجام است که امکان فعال کردن مکانیزم ماشه را داشته‌اند.

جدول ۶. نرخ اسمی اسکناس دلار آمریکا در برابر ریال ایران در بازار آزاد

میانگین	بالاترین نرخ	پایین ترین نرخ	انحراف معیار	ضریب تغییرات
بهار ۱۴۰۳	۶۱۱,۶۲۰	۵۶۸,۵۰۰	۲۷,۹۲۶	۰/۰۵
تابستان ۱۴۰۳	۵۹۳,۶۴۲	۵۷۲,۲۰۰	۱۰,۹۶۱	۰/۰۲
پاییز ۱۴۰۳	۶۷۵,۱۵۹	۵۹۵,۵۰۰	۴۴,۳۷۶	۰/۰۷
زمستان ۱۴۰۳	۸۶۲,۰۹۶	۷۶۲,۴۰۰	۵۶,۱۴۶	۰/۰۷
بهار ۱۴۰۴	۸۸۳,۳۵۴	۸۰۸,۳۵۰	۸۱,۰۵۶	۰/۰۹
تابستان ۱۴۰۴	۹۳۶,۷۳۰	۸۲۸,۷۰۰	۵۵,۴۳۶	۰/۰۶
پاییز ۱۴۰۴	۱,۱۴۴,۲۶۱	۱,۰۳۴,۹۰۰	۷۳,۸۷۶	۰/۰۶

مأخذ: بانک مرکزی ایران؛ شبکه اطلاع رسانی طلا، سکه و ارز؛ محاسبات تحقیق

نرخ ارز را در آن برهه از دست داد. پس از گذشت یک سال از برجام و آغاز کمپین‌های انتخاباتی آمریکا و به دنبال آن پیروزی دونالد ترامپ در اواخر سال ۱۳۹۵، مواضع تند دولت جدید آمریکا در قبال برجام باعث رشد دوباره شکاف بین نرخ ارز بازار آزاد و بازار بین بانکی شد. با بالا رفتن احتمال خروج آمریکا از برجام، دولت در اقدامی غافلگیرکننده در فروردین ۱۳۹۷ نرخ هر دلار آمریکا را معادل ۴۲ هزار ریال و هر گونه معامله خارج از این نرخ را غیرقانونی اعلام کرد که منجر به ایجاد بازار سیاه ارز شد. به عبارت دیگر این سیاست تکرار همان سیاست ارزی سال ۱۳۹۱ در خصوص چند نرخ کردن ارز بود، با این تفاوت که این بار نرخ رسمی دلار آمریکا به جای ۱۲,۲۶۰ ریال معادل ۴۲,۰۰۰ ریال تعریف شده بود، چرا که کالاهای مشمول دریافت ارز با نرخ رسمی نیز در این دو برهه بسیار شبیه هم بودند. در نهایت با خروج آمریکا از برجام در اردیبهشت ۱۳۹۷، رشد نرخ دلار آمریکا در بازار آزاد شدت گرفت و اختلاف نرخ رسمی و بازار آزاد در چهار سال متوالی از ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ به طور متوسط به ۱۸۷ درصد، ۲۰۷ درصد، ۴۴۵ درصد و ۵۱۸ درصد رسید. با حذف نرخ رسمی ۴۲ هزار ریالی به ازای هر دلار آمریکا از سال ۱۴۰۱، سامانه معاملات الکترونیکی ارز با نرخ نزدیک به نرخ بازار آزاد راه‌اندازی شد. پس از گذشت یک سال و با بروز شوک رشد نرخ ارز در بازار آزاد، بانک مرکزی نرخ تا حدی شناور پیشین سامانه معاملات الکترونیک را تثبیت کرد (با نسبت برابری ۲۸۵ هزار ریال به ازای هر دلار آمریکا) و با تغییر نام این سامانه، اقدام به راه‌اندازی مرکز مبادله ارز و طلا نمود که در آن سه نرخ متفاوت ارز شامل نرخ حواله کالاهای ضروری (۲۸۵,۰۰۰ ریال به ازای هر دلار آمریکا)، نرخ حواله مرکز مبادله و نرخ اسکناس مرکز مبادله اعلام می‌شد. نرخ‌های حواله و اسکناس که به نرخ‌های توافقی معروف بودند، از برآیند عرضه ارز صادرکنندگان و تقاضای واردکنندگان و تحت کنترل بانک مرکزی به دست می‌آمدند و البته تا حدی شناور بودند. به عبارت دیگر در این مقطع نیز همان سیاست ارزی قدیمی تکرار شد و این بار نرخ رسمی به جای ۴۲ هزار ریال به ازای هر دلار آمریکا، معادل ۲۸۵ هزار ریال به ازای هر دلار آمریکا مقرر گردید. در نهایت در سال ۱۴۰۳ نیز به منظور افزایش انگیزه صادرکنندگان به عرضه ارز صادراتی در داخل کشور، بازار ارز تجاری با نرخ نزدیک به نرخ بازار آزاد راه‌اندازی شد که می‌توانست مقدمه‌ای برای یکسان‌سازی نرخ ارز به معنی واقعی آن باشد اما افزایش تنش‌های سیاسی، وضع تحریم‌های جدید، جنگ بین ایران و اسرائیل و فعال شدن مکانیزم ماشه این بازار را از هدف اصلی خود دور کردند و مقدمات تشکیل تالار دوم و تکرار تصمیمات مشابه سال‌های قبل را فراهم نمودند. در نیمه دوم ۱۴۰۴ با حذف تدریجی اقلام دریافت‌کننده ارز با نرخ رسمی ۲۸۵ هزار ریال به ازای هر دلار، تالار دوم در کنار تالار اول راه‌اندازی شد و تأمین ارز برخی از اقلام به این بازار سپرده شد. نرخ تالار دوم اگرچه بالاتر از نرخ تالار اول بود، اما همچنان با نرخ بازار آزاد فاصله داشت. این تجربه شکست‌خورده از سال ۱۳۹۱ به این سو تحت نام‌های مختلف در اقتصاد ایران برقرار بود. تجربه نشان می‌دهد در شرایط کمبود منابع ارزی، هرگونه تلاش در جهت تخصیص ارز با نرخ کمتر از بازار آزاد بی نتیجه و صرفاً منبع توزیع رانت برای برخی ذینفعان بوده و بانک مرکزی در نهایت ناگزیر به افزایش نرخ‌های رسمی خواهد بود. به همین دلیل در نهایت بانک مرکزی در ۱۵ دی امسال اقدام به یکسان‌سازی نرخ ارز نمود.

برخلاف بازار آزاد ارز ایران، قیمت دلار آمریکا در مرکز مبادله ارز و طلای ایران (بازار ثانویه) در پاییز ۱۴۰۴ نیز مانند فصل قبل از آن شاهد نوسان زیادی نبود. قیمت اسکناس دلار آمریکا در بازار ارز تجاری که پاییز امسال را با حدود ۷۲ هزار ریال آغاز کرده بود، تا ۲۵ آذر ۱۴۰۴ به حدود ۷۵۳ هزار ریال رسید که حاکی از شکاف حدود ۷۳/۰ درصدی بین این نرخ و نرخ اسکناس دلار آمریکا در بازار آزاد است. این نرخ از روز ۲۶ آذر به طور از پیش اعلام نشده‌ای به حدود یک میلیون و ۷۵ هزار ریال افزایش یافت و به نرخ حواله و اسکناس دلار آمریکا در تالار دوم تغییر نام داد. البته به نظر می‌رسد فعالیت این تالار پیش‌تر و به صورت محدود انجام می‌گرفته و تأمین ارز برای برخی از اقلام وارداتی نیز از طریق تالار دوم صورت می‌گرفته، بدون آن که نرخ آن به صورت عمومی اطلاع‌رسانی شود. قیمت حواله دلار آمریکا در بازار ارز تجاری از حدود ۶۹۹ هزار ریال در آغاز پاییز به حدود ۷۸۲ هزار ریال در پایان آن فصل رسید که رشدی ۱۱/۸ درصدی را بین دو مقطع مورد بررسی نشان می‌دهد. همزمان با رونمایی از تالار دوم مرکز مبادله ارز و طلا، بازار حواله ارز تجاری نیز به تالار اول تغییر نام داد. تحولات نرخ‌های رسمی ارز و گذار از بازار ارز تجاری با عمری کمتر از یک سال به تالارهای اول و دوم یادآور تلاش‌های ناکام بانک مرکزی در بکارگیری نظام ارزی چندگانه در سال‌های اخیر بوده است. در حقیقت تشکیل تالارهای اول و دوم را می‌توان پیش‌زمینه‌ای برای عبور از نرخ رسمی ۲۸۵ هزار ریالی دلار آمریکا برای واردات کالاهای اساسی و دارو برشمرد که بسیاری از اقلام مربوط به آن، به تالار اول با نرخ نزدیک به سه برابر آن ارجاع داده شدند.

بررسی تاریخ تحولات معاصر بازار ارز ایران در سه دهه گذشته نشان می‌دهد که دهه ۱۳۸۰ تنها دهه‌ای بود که نظام تک‌نرخ ارز - در قالب شناور مدیریت شده - توانست در کشور به اجرا گذاشته شده و تا اواخر سال ۱۳۹۰ به قوت خود باقی بماند. نکته قابل توجه در تاریخ تحولات بازار ارز، سوگیری مشابه دولت‌ها در واکنش به تحولات بازار ارز بوده و جالب اینجا است که حتی در شرایط افزایش دسترسی به منابع ارزی نیز هیچ‌گاه اراده لازم برای یکسان‌سازی نرخ ارز در دولت‌های مستقر دیده نشد و همچنان رانت‌های ناشی از تفاوت نرخ ارز در تمام دولت‌ها توزیع شد.

به دنبال اعمال تحریم‌های نفتی و بانکی و محدودیت‌های ارزی ناشی از آن در اواخر سال ۱۳۹۰، دولت مستقر در سال ۱۳۹۱ به سه نرخ کردن ارز (رسمی، مبادله‌ای، آزاد) اقدام کرد. به عبارت دیگر با هدف کنترل نرخ تورم، نرخ رسمی ۱۲,۲۶۰ ریال به ازای هر دلار برای واردات اقلام اساسی ابلاغ شد و در کنار آن نرخ ارز مبادله‌ای برای سایر امور در نظر گرفته شد که اگرچه بیشتر از نرخ رسمی بود، اما همچنان با نرخ بازار آزاد اختلاف داشت. لازم به ذکر است که در سال ۱۳۹۱، اختلاف بین نرخ رسمی و بازار آزاد دلار آمریکا در برابر ریال ایران به طور میانگین حدود ۱۱۲ درصد بود. پس از استقرار دولت یازدهم در سال ۱۳۹۲، نرخ مرجع ۱۲,۲۶۰ ریالی برای هر دلار آمریکا در تابستان ۱۳۹۲ حذف شد و بانک مرکزی اقدام به اعلام روزانه نرخ ارز نمود. در اقدام بعدی، نرخ ارز مبادله‌ای نیز از اواسط همان سال حذف شد. با توجه به رویکرد دولت جدید در مورد حل مناقشه هسته‌ای، از آغاز مذاکرات تا پایان آن در تیر ۱۳۹۴ که به امضای برجام منتج شد، فاصله بین نرخ بازار آزاد دلار آمریکا و نرخ بین‌بانکی آن به کمترین مقدار خود رسید. به رغم تعلیق بسیاری از تحریم‌ها در نتیجه برجام و دسترسی آسان‌تر به منابع ارزی، دولت مستقر فرصت یکسان‌سازی

بررسی تحولات نقدینگی در ۸ ماه نخست امسال نشان می‌دهد که این متغیر پولی در دوره مورد بررسی به طور میانگین ۳/۳ درصد در ماه رشد داشته و بیشترین نرخ رشد آن مربوط به تیر ۱۴۰۴ با ۴/۷ درصد و کمترین آن با ۲/۰ درصد مربوط به اردیبهشت سال جاری بوده است. طبق اخبار منتشرشده از سوی بانک مرکزی، نااطمینانی‌های موجود در اقتصاد کشور که عمدتاً از فضای پرتنش سیاسی در سال ۱۴۰۴ نشأت گرفته، این نهاد پولی را بر آن داشته تا با هدف حمایت از اقتصاد کشور دست بانک‌ها را برای اعطای تسهیلات مازاد بر سقف‌های مقرر باز بگذارد. با توجه به عدم دستیابی به راه حلی دیپلماتیک برای مناقشه هسته‌ای بین ایران و غرب و به دنبال آن خسارات ناشی از جنگ ۱۲ روزه بین ایران و اسرائیل و نااطمینانی‌های موجود درباره آینده مناسبات اقتصادی کشور، در پاییز امسال هم بر آهنگ رشد نقدینگی افزوده شد و احتمالاً این روند در ماه‌های بعد هم ادامه داشته باشد. روند افزایشی نرخ‌های تورم سالانه و نقطه به نقطه مصرف‌کننده در پاییز ۱۴۰۴ با این تغییرات آهنگ نرخ رشد نقدینگی سازگار است.

نرخ رشد سالانه نقدینگی که از خرداد ۱۴۰۲ تا فروردین ۱۴۰۴ به زیر ۳/۰ درصد رسیده بود، در فروردین ۱۴۰۴ باز هم از این سطح فراتر رفت و نهایتاً بر اساس آخرین داده‌های در دسترس (آبان ۱۴۰۴)، به دو ماه اول پاییز هم تسری یافت و این نرخ در مهر و آبان امسال به ترتیب ارقام ۳۸/۷ درصد و ۴۰/۴ درصد را ثبت کرد.

بررسی تحولات نقدینگی به تفکیک اجزای آن (پول و شبه پول) نشان می‌دهد حجم پول در پایان آبان ۱۴۰۴ نسبت به پایان سال ۱۴۰۳ معادل ۲۱/۱ درصد و شبه پول معادل ۳۲/۷ درصد رشد داشته و سهم شبه پول از نقدینگی در دوره هشت ماهه مورد بررسی با ۱/۷ واحد درصد افزایش به ۷۵/۸ درصد رسیده است. بررسی تحولات شبه پول به تفکیک اجزای آن نیز حاکی از نرخ رشد ۵۵/۳ درصدی سپرده‌های یک ساله و ۲۸/۲ درصدی سپرده‌های سه ساله و نرخ رشد منفی سپرده‌های دو ساله در پایان آبان ۱۴۰۴ نسبت به پایان سال ۱۴۰۳ است. رشد قابل توجه سپرده‌های یک ساله نسبت به سایر سپرده‌ها در بازه زمانی مورد بررسی حاکی از کوتاه‌تر شدن افق چشم‌انداز سرمایه‌گذاری افراد به رغم سود کمتر آنها نسبت به سپرده‌های دو ساله و سه ساله است. به بیان دیگر، به دلیل نااطمینانی‌های موجود در اقتصاد ایران و نقدشوندگی سریع‌تر سپرده‌های یک ساله، افراد تمایل بیشتری به این سپرده‌ها نشان داده‌اند. با این حال بررسی سهم اجزای نقدینگی نشان می‌دهد که پول (اسکناس و مسکوک و سپرده‌های دیداری)، سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز و سپرده‌های کوتاه‌مدت در مجموع ۵۶/۵ درصد از کل نقدینگی را در پایان آبان ۱۴۰۴ تشکیل داده‌اند که نسبت به سهم ۵۸/۰ درصدی آنها در پایان سال ۱۴۰۳ کمتر است. با در نظر گرفتن مسیر افزایشی نرخ تورم در پاییز و زمستان امسال و افزایش دوباره نرخ ارز، به نظر می‌رسد در ماه‌های باقی مانده از سال، سهم پول در نقدینگی افزایش خواهد یافت.

نرخ رشد سالانه پایه پولی در هشت ماهه نخست ۱۴۰۴ به طور متوسط

از دوره مشابه سال قبل از آن بیشتر بود. این نرخ که بهار امسال را با ۲۵/۹ درصد آغاز کرده بود، در پایان آبان به ۴۷/۵ درصد افزایش یافت. بررسی تحولات اجزای پایه پولی نشان می‌دهد که در هشت ماهه منتهی به آبان ۱۴۰۴، خالص بدهی بخش دولتی با سهم ۱۸/۶ واحد درصدی از نرخ رشد هشت ماهه پایه پولی، مهمترین عامل افزایش‌دهنده این متغیر عمده پولی در دوره مورد بررسی بوده است. در پایان آبان ۱۴۰۴ نسبت به پایان اسفند ۱۴۰۳، مطالبات بانک مرکزی از بخش دولتی ۴۱/۱ درصد و سپرده‌های بخش دولتی نزد بانک مرکزی ۲/۶ درصد افزایش یافته و طبق برآیند این دو عامل، خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی به عنوان عامل افزایش‌دهنده پایه پولی عمل کرده است. علاوه بر این، خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در پایان آبان ۱۴۰۴ نسبت به پایان سال ۱۴۰۳ معادل ۶/۹ درصد افزایش یافته و با سهم ۱۶/۱ واحد درصدی از رشد هشت ماهه پایه پولی، به عنوان دومین جزء افزایش‌دهنده این متغیر عمده پولی عمل کرده است. اگر خالص دارایی‌های خارجی بر مبنای نرخ حواله دلار آمریکا در بازار ارز تجاری در مقاطع مورد بررسی به معادل دلاری آن تبدیل شود، در پایان آبان ۱۴۰۴، معادل دلاری این جزء از پایه پولی نسبت به پایان سال ۱۴۰۳ حدود ۲/۴ درصد رشد داشته است.^۸

مطالبات بانک مرکزی از بانک‌ها با رشد ۱/۹ درصدی در پایان آبان ۱۴۰۴ نسبت به پایان سال ۱۴۰۳ و سهم ۱/۷ واحد درصدی از رشد هشت ماهه پایه پولی، سومین عامل افزایش‌دهنده این متغیر عمده در دوره مورد بررسی بوده است. خالص سایر اقلام بانک مرکزی که عددی منفی است، در پایان آبان ۱۴۰۴ معادل ۳/۰ درصد نسبت به پایان اسفند ۱۴۰۳ رشد داشته و در دوره هشت ماهه مورد بررسی به عنوان تنها عامل کاهش‌دهنده پایه پولی - با منفی ۵/۷ واحد درصد سهم از رشد هشت ماهه این متغیر عمده پولی - عمل کرده است. لازم به ذکر است مانده اجرای عملیات سیاست پولی به عنوان زیرمجموعه مثبت خالص سایر اقلام بانک مرکزی در پایان آبان ۱۴۰۴ نسبت به پایان سال ۱۴۰۳ معادل ۱۰/۲ درصد کاهش یافته که از اعمال سیاست انقباضی سیاست‌گذار پولی در این زمینه در دوره مورد بررسی حکایت دارد.

بررسی ترانزنامه تجمیعی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی نشان می‌دهد که دارایی (بدهی) آنها بدون در نظر گرفتن اقلام زیر خط در پایان آبان ۱۴۰۴ نسبت به پایان اسفند ۱۴۰۳ معادل ۲۲/۸ درصد رشد کرده است. در طرف دارایی‌ها، اقلام بدهی بخش غیردولتی، سایر دارایی‌ها و دارایی‌های خارجی به ترتیب بیشترین سهم را در نرخ‌های رشد هشت ماهه دارایی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی داشته‌اند. در طرف بدهی‌ها نیز سپرده‌های بخش غیردولتی، سایر بدهی‌ها و وام‌ها و سپرده‌های ارزی به ترتیب بیشترین سهم را در رشد هشت ماهه بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی داشته‌اند. جدول ۸ خلاصه دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی را در پایان آبان ۱۴۰۴ ارائه می‌کند.

۸. با لحاظ نرخ حواله دلار آمریکا در برابر ریال ایران در بازار ارز تجاری در پایان سال ۱۴۰۳ و پایان آبان ۱۴۰۴، ارزش دلاری خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی به ترتیب معادل ۴۶/۴ میلیارد دلار و ۴۷/۵ میلیارد دلار محاسبه می‌شود.

جدول ۸. خلاصه دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی (هزار میلیارد ریال)

ممانده در پایان دوره	سهم گروه‌های بانکی در آبان ۱۴۰۴					درصد تغییر آبان ۱۴۰۴ نسبت به		
	آبان ۱۴۰۳	اسفند ۱۴۰۳	آبان ۱۴۰۴	تجاری دولتی	تخصیصی دولتی	غیردولتی و غیربانکی	آبان ۱۴۰۳	اسفند ۱۴۰۳
دارایی‌ها (بدون اقلام زیر خط)	۱۸۳,۶۸۴/۳	۲۲۴,۰۸۷/۰	۲۷۵,۲۵۰/۹	۶۳,۰۳۷/۵	۴۱,۲۳۴/۹	۱۷,۰۹۷۸/۵	۴۹/۸	۲۲/۸
دارایی‌های خارجی	۳۹,۴۳۸/۱	۶۰,۸۹۱/۱	۷۰,۷۴۱/۱	۱۰,۴۹۵/۸	۱۸,۳۴۰/۷	۴۱,۹۰۴/۶	۷۹/۴	۱۶/۲
اسکناس و مسکوک	۴۰/۲	۴۰۰/۱	۴۹۳/۱	۲۱۶/۱	۲۴/۶	۲۵۲/۴	۲۱/۱	۲۳/۲
سپرده نزد بانک مرکزی	۱۰,۱۵۸/۷	۱۱,۴۰۲/۹	۱۵,۰۶۷/۶	۳,۷۴۹/۶	۱,۰۶۵/۲	۱۰,۲۵۲/۸	۴۸/۳	۳۲/۱
بدهی بخش دولتی	۱۳,۰۹۱/۵	۱۳,۱۶۸/۲	۱۶,۹۱۳/۹	۷,۳۳۴/۵	۳,۴۱۵/۰	۶,۱۶۴/۴	۲۹/۲	۲۸/۴
بدهی بخش غیردولتی	۷۷,۶۳۹/۳	۸۸,۳۰۱/۲	۱۰۷,۱۸۰/۲	۲۱,۲۸۲/۵	۱۳,۸۶۱/۱	۷۲,۰۳۶/۶	۳۸/۰	۲۱/۴
سایر دارایی‌ها	۴۲,۹۴۹/۵	۴۹,۹۲۳/۵	۶۴,۸۵۵/۰	۱۹,۹۵۹/۰	۴,۵۲۸/۳	۴۰,۳۶۷/۷	۵۱/۰	۲۹/۹
بدهی‌ها (بدون اقلام زیر خط)	۱۸۳,۶۸۴/۳	۲۲۴,۰۸۷/۰	۲۷۵,۲۵۰/۹	۶۳,۰۳۷/۵	۴۱,۲۳۴/۹	۱۷,۰۹۷۸/۵	۴۹/۸	۲۲/۸
سپرده‌های بخش غیردولتی	۹۲,۴۴۱/۹	۹۹,۸۶۸/۲	۱۲۹,۶۴۰/۲	۳۲,۱۷۹/۳	۱۲,۰۴۴/۶	۸۵,۴۱۶/۳	۴۰/۲	۲۹/۸
بدهی به بانک مرکزی	۷,۳۲۲/۵	۱۱,۷۰۱/۹	۱۱,۹۲۹/۸	۴,۶۵۴/۷	۱,۶۵۹/۷	۵,۶۱۵/۴	۶۲/۹	۱/۹
وام‌ها و سپرده‌های بخش دولتی	۸۸۹/۱	۸۶۷/۹	۱,۱۵۶/۵	۴۹۳/۰	۴۸۲/۹	۱۸۰/۶	۳۰/۱	۳۳/۳
حساب سرمایه	۳,۹۰۶/۶	۶,۹۰۴/۶	۱۰,۹۶۶/۲	۴,۶۵۹/۶	۱,۰۰۲/۶	۵,۳۰۴/۰	۱۸۰/۷	۵۸/۸
وام‌ها و سپرده‌های ارزی	۳۳,۱۱۴/۰	۴۹,۰۸۳/۳	۵۷,۰۵۴/۸	۹,۲۴۶/۲	۱۵,۷۴۹/۶	۳۲,۰۵۹/۰	۷۲/۳	۱۶/۲
سایر بدهی‌ها	۴۶,۰۱۰/۲	۵۵,۶۶۱/۱	۶۴,۵۰۳/۴	۱۱,۸۰۴/۷	۱۰,۲۹۵/۵	۴۲,۴۰۳/۲	۴۰/۲	۱۵/۹

مأخذ: بانک مرکزی ایران، گزیده آماری اقتصادی

از کسر سپرده قانونی بانک‌ها نزد بانک مرکزی، نسبت تسهیلات به سپرده در پایان آبان ۱۴۰۴ معادل ۸۲/۷ درصد محاسبه می‌شود که نسبت به مقطع مشابه سال ۱۴۰۳ معادل ۰/۹ واحد درصد کاهش نشان می‌دهد. جدول ۹ مانده کل تسهیلات اعطایی و سپرده‌های ارزی و ریالی سیستم بانکی را در پایان آبان ۱۴۰۴ نشان می‌دهد.

بر اساس آخرین گزارش بانک مرکزی، در پایان آبان ۱۴۰۴ کل مانده تسهیلات اعطایی بانک‌ها به ۱۲۸,۸۳۷/۰ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به رقم ۸۸,۲۳۵/۱ هزار میلیارد ریالی در پایان آبان ۱۴۰۳ معادل ۴۶/۰ درصد رشد کرده است. همچنین کل مانده سپرده‌ها در مدت مشابه به ۱۷۰,۸۲۲/۴ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به پایان آبان ۱۴۰۳ معادل ۴۷/۷ درصد افزایش نشان می‌دهد. پس

جدول ۹. مانده تسهیلات و سپرده‌های ارزی و ریالی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در پایان دوره (هزار میلیارد ریال)

درصد تغییر	آبان ۱۴۰۴	آبان ۱۴۰۳
تسهیلات	۱۲۸,۸۳۷/۰	۸۸,۲۳۵/۱
سپرده‌ها	۱۷۰,۸۲۲/۴	۱۱۵,۶۸۹/۲
سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی	۱۵۵,۷۸۷/۳	۱۰۵,۲۵۶/۰
نسبت تسهیلات به سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی (درصد)	۸۲/۷	۸۳/۸

مأخذ: بانک مرکزی ایران، آمارهای بانکی

به بخش صنعت و معدن با ۴۲/۱ درصد و پس از آن بخش خدمات با ۳۷/۱ درصد بوده است. همچنین در میان انواع تسهیلات پرداختی در دوره هشت ماهه مورد بررسی، تأمین سرمایه در گردش همانند دوره‌های قبل همچنان پیش‌تاز بوده و به ترتیب با ۸۲/۷ درصد و ۶۲/۳ درصد، بیشترین سهم را در تسهیلات پرداخت شده به صاحبان کسب‌وکار و کل تسهیلات اعطایی از آن خود کرده است. جدول ۱۰ تسهیلات پرداختی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری را در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۴ به تفکیک بخش‌های مختلف نشان می‌دهد.

در هشت ماهه نخست ۱۴۰۴ معادل ۶۲,۹۸۴/۷ هزار میلیارد ریال تسهیلات از سوی نظام بانکی به بخش‌های مختلف پرداخت شده که نسبت به دوره مشابه سال ۱۴۰۳ معادل ۴۲/۸ درصد افزایش یافته است. از کل تسهیلات پرداخت شده در دوره مورد بررسی، ۷۵/۴ درصد معادل ۴۷,۴۶۸/۲ هزار میلیارد ریال به صاحبان کسب‌وکار و ۲۴/۶ درصد معادل ۱۵,۵۱۶/۵ هزار میلیارد ریال به مصرف‌کنندگان نهایی (خانوارها) تخصیص داده شده است. بررسی سهم تسهیلات اعطایی به تفکیک بخش‌های مختلف نشان می‌دهد که در هشت ماهه نخست امسال، بیشترین سهم از کل تسهیلات اعطایی به صاحبان کسب‌وکار متعلق

جدول ۱۰. تسهیلات پرداختی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به تفکیک صاحبان کسب‌وکار و خانوارها در هشت ماهه نخست ۱۴۰۴ (هزار میلیارد ریال-درصد)

جمع کل		صاحبان کسب‌وکار															
		مصرف‌کننده نهایی (خانوار)		کل بخش‌ها		متفرقه		خدمات		بازرگانی		مسکن و ساختمان		صنعت و معدن		کشاورزی	
سهم از کل	مبلغ	سهم از کل	مبلغ	سهم از کل	مبلغ	سهم از صاحبان کسب‌وکار	مبلغ	سهم از صاحبان کسب‌وکار	مبلغ	سهم از صاحبان کسب‌وکار	مبلغ	سهم از صاحبان کسب‌وکار	مبلغ	سهم از صاحبان کسب‌وکار	مبلغ	سهم از صاحبان کسب‌وکار	مبلغ
۱۰۰/۰	۶۲,۹۸۴/۷	۲۴/۶	۱۵,۵۱۶/۵	۷۵/۴	۴۷,۴۶۸/۲	-/۰	۴/۴	۳۷/۱	۱۷,۶۲۶/۹	۱۲/۰	۵,۷۰۷/۴	۳/۶	۱,۶۹۵/۸	۴۲/۱	۱۹,۹۷۹/۱	۵/۲	۲,۴۵۴/۵

مأخذ: بانک مرکزی ایران، آمارهای بانکی

۷. وضعیت مالی دولت

۷-۱. لایحه بودجه سال ۱۴۰۵

لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ به عنوان دومین لایحه بودجه دولت چهاردهم در دوم دی ماه سال جاری تقدیم مجلس شورای اسلامی شد. بر اساس اصلاحیه مواد ۱۸۰ و ۱۸۲ آیین‌نامه داخلی مجلس در شهریور ماه سال ۱۴۰۴، ماده واحده لایحه بودجه سالانه کل کشور به صورت برنامه محور به همراه سقف منابع عمومی دولت به تفکیک درآمدها و مصارف بودجه و برنامه‌های اجرایی و اهداف کمی از جمله ترازهای عملیاتی، سرمایه‌ای و مالی در قالب جداول کلان و تفصیلی به تفکیک جداول الزامات منابع و ارقام آن و جداول الزامات مصارف و ارقام آن حداکثر تا اول دی ماه هر سال باید به مجلس شورای اسلامی تقدیم شود. همچنین در این اصلاحیه تصریح شده است که ارایه پیوست جدول فروض برآورد منابع و مصارف به همراه لایحه بودجه الزامی است.

طبق بخشنامه بودجه سال ۱۴۰۴، مقرر شد که اصول حاکم بر لایحه شامل پنج اصل از قبیل ارتقای بنیه دفاعی و امنیتی کشور، افزایش کارایی خدمات عمومی، تأمین انرژی و آب مورد نیاز مردم و واحدهای اقتصادی، حمایت از اقتصاد دانش‌بنیان، علم و فناوری و در نهایت تأمین معیشت عموم جامعه و حمایت از محرومین باشد. افزون بر این، برای این لایحه برخی محورها و سیاست‌های اجرایی در نظر گرفته شد که از آن جمله می‌توان به این موارد اشاره کرد: اجرای بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد، شناسایی و ساماندهی و واگذاری اموال غیرمنقول مازاد دولتی، تمرکززدایی و تفویض اختیار به استان‌ها، بازنگری و اولویت‌بندی مصارف هزینه‌ای، بازنگری در بودجه نهادها و برنامه‌های غیرضرور و موازی، افزایش نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی، انضباط‌بخشی به تعهدات و تضامین دولت، پیاده‌سازی ارتقای بهره‌وری، رفع تدریجی ناترازی انرژی، تداوم حمایت از معیشت طبقات پایین درآمدی و بهسازی و نوسازی واحدهای اقتصادی و صنعتی موجود.

رقم بودجه کل کشور در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ در مقایسه با قانون

بودجه سال ۱۴۰۴ از رشد ۲۸/۰ درصدی حکایت دارد. بودجه کل کشور از دو بخش بودجه شرکت‌های دولتی و بودجه عمومی دولت تشکیل شده است. بودجه شرکت‌های دولتی در مقایسه با قانون بودجه سال ۱۴۰۴ رشد ۳۹/۵ درصدی را تجربه کرده و بودجه عمومی دولت در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ تنها ۱۰/۶ درصد بیشتر از قانون بودجه سال ۱۴۰۴ است. بودجه عمومی خود از دو بخش «منابع و مصارف عمومی» و «منابع و مصارف از محل درآمدهای اختصاصی» تشکیل شده است. در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ درآمدهای اختصاصی و مصارف مربوط به آن با رشد قابل توجه ۷۱/۵ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ همراه شده است. درآمدهای اختصاصی توسط دستگاه‌های دولتی ایجاد شده و در همان دستگاه دولتی ایجادکننده، هزینه می‌شوند. به عبارت دیگر این درآمدها وارد منابع متمرکز خزانه‌داری نمی‌شوند و خزانه‌داری نمی‌تواند به توزیع مجدد آنها در سایر بخش‌ها بپردازد. آنچه به طور متمرکز در اختیار دولت و خزانه‌داری قرار می‌گیرد، منابع عمومی است که از سه بخش درآمدهای عمومی (مالیات، حقوق ورودی و درآمد حاصل از مالکیت دولت)، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای (عمدتاً صادرات نفت و واگذاری اموال دولتی) و واگذاری دارایی‌های مالی (عمدتاً فروش اوراق بدهی و برداشت از صندوق توسعه ملی) تشکیل شده است. خزانه‌داری این منابع را در سه دسته اعتبارات هزینه‌ای (عمدتاً جبران خدمات کارکنان و پرداخت‌های مربوط به صندوق‌های بازنشستگی و یارانه‌ها)، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (پرداخت‌های عمرانی) و تملک دارایی‌های مالی (بازپرداخت بدهی‌های قبلی از جمله اصل اوراق بدهی دولتی سررسیدشده) به مصرف می‌رساند. منابع و مصارف عمومی در لایحه ۱۴۰۵ رشد جزئی ۵/۳ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ تجربه کرده‌اند. جدول ۱۱ نمای کلی لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ را به تصویر می‌کشد.

جدول ۱۱. نمای کلی لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ (هزار میلیارد ریال - درصد)*

مصارف				منابع			
رشد لایحه ۱۴۰۵ به قانون ۱۴۰۴	لایحه بودجه ۱۴۰۵	قانون بودجه ۱۴۰۴	قانون بودجه ۱۴۰۳	رشد لایحه ۱۴۰۵ به قانون ۱۴۰۴	لایحه بودجه ۱۴۰۵	قانون بودجه ۱۴۰۴	قانون بودجه ۱۴۰۳
۱۹/۷	۴۰,۱۷۴/۰	۳۳,۵۵۸/۶	۱۸,۷۸۷/۴	۳۹/۰	۳۴,۰۱۴/۶	۲۴,۴۶۴/۶	۱۵,۹۸۳/۰
۰/۰	۶,۰۰۶/۰	۶,۰۰۶/۰	۴,۰۰۰/۰	-۷/۴	۲,۷۵۱/۰	۹,۳۰۰/۰	۶,۴۴۵/۶
-۳۹/۸	۶,۰۲۰/۰	۱۰,۰۰۰/۰	۲,۸۳۳/۰	-۲/۳	۱۵,۴۳۴/۵	۱۵,۸۰۰/۰	۳,۱۹۱/۸
۵/۳	۵۲,۲۰۰/۰	۴۹,۵۶۴/۶	۲۵,۶۲۰/۴	۵/۳	۵۲,۲۰۰/۰	۴۹,۵۶۴/۶	۲۵,۶۲۰/۴
۷۱/۵	۷,۳۴۰/۰	۴,۲۸۰/۰	۲,۷۵۱/۰	۷۱/۵	۷,۳۴۰/۰	۴,۲۸۰/۰	۲,۷۵۱/۰
۱۰/۶	۵۹,۵۴۰/۰	۵۳,۸۴۴/۶	۲۸,۳۷۱/۴	۱۰/۶	۵۹,۵۴۰/۰	۵۳,۸۴۴/۶	۲۸,۳۷۱/۴
۳۹/۵	۸۸,۹۶۶/۳	۶۳,۷۷۳/۸	۳۷,۴۱۵/۷	۳۹/۵	۸۸,۹۶۶/۳	۶۳,۷۷۳/۸	۳۷,۴۱۵/۷
۲۸/۰	۱۴۴,۴۱۴/۲	۱۱۲,۷۹۵/۳	۶۴,۵۸۷/۱	۲۸/۰	۱۴۴,۴۱۴/۲	۱۱۲,۷۹۵/۳	۶۴,۵۸۷/۱

ماخذ: لایحه بودجه کل کشور سال ۱۴۰۵ و قوانین بودجه کل کشور سال‌های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴
* در لایحه بودجه ۱۴۰۵ رقم بر اساس ریال جدید و پس از حذف چهار صفر از پول ملی ارایه شده‌اند که در این گزارش برای قابل مقایسه شدن با سال‌های قبل، چهار صفر به آنها افزوده شده است.

توسعه ملی در زیرمجموعه واگذاری دارایی‌های مالی ثابت شده است. بر اساس جدول فروض ارایه شده در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵، میانگین صادرات نفت و میعانات گازی معادل یک میلیون و چهل و پنج هزار بشکه در روز با قیمت ۴۶/۵ یورو در هر بشکه در نظر گرفته شده است. البته در لایحه بودجه کل میزان صادرات نفت به طور میانگین برابر با یک میلیون و ۷۷۲ هزار بشکه در روز لحاظ شده است که حدود ۷۲۷ هزار بشکه در روز به منظور تأمین مالی ردیف‌های خارج از منابع عمومی بودجه از قبیل تقویت بنیه دفاعی، واردات و تهاتر بنزین و طرح‌های خاص دستگاه‌های اجرایی در نظر گرفته شده است. همچنین مقدار خالص صادرات گاز طبیعی حدود ۱۶ میلیارد متر مکعب در سال به قیمت ۰/۲۶ یورو برای هر متر مکعب در نظر گرفته شده است. جدول ۱۲ فروض و نحوه برآورد درآمدهای نفتی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ را به تصویر می‌کشد.

در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ سهم صندوق توسعه ملی از درآمدهای حاصل از صادرات نفتی معادل ۱/۰ درصد تعیین شده است و همچون سال ۱۴۰۴، دولت در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ برای خود مجوز استقراض از سهم صندوق را در نظر گرفته است، البته با این تفاوت که این استقراض به ۳/۱ واحد درصد از سهم صندوق افزایش یافته است. با توجه به فروض برآورد درآمدهای ارزی، سهم ۵/۱ درصدی صندوق توسعه ملی از صادرات نفت، میعانات گازی و خالص صادرات گاز طبیعی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ به ۱/۱۲ میلیارد یورو می‌رسد که بر اساس نرخ تسعیر پیش‌بینی شده در بودجه (۰/۸۷ هزار ریال به ازای هر یورو) معادل ۹,۷۱۵/۴ هزار میلیارد ریال خواهد بود که ۳/۱ واحد درصد آن معادل ۶/۸ میلیارد یورو (بر مبنای نرخ تسعیر پیش‌بینی شده در لایحه بودجه برابر با ۰/۰۹۰ هزار میلیارد ریال) مجدداً به صورت استقراض در اختیار دولت قرار خواهد گرفت و در ردیف منابع حاصل از استفاده از صندوق

جدول ۱۲. برآورد درآمدهای نفتی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵*

فروض	قانون ۱۴۰۳	لایحه ۱۴۰۴	قانون ۱۴۰۴	لایحه ۱۴۰۵	رشد تغییر لایحه ۱۴۰۵ به قانون ۱۴۰۴
میزان صادرات نفت و میعانات گازی (هزار بشکه در روز)	۱,۳۵۰/۰	۱,۲۵۰/۰	۱,۲۵۰/۰	۱,۰۴۵/۰	-۱۶/۴
قیمت هر بشکه نفت خام (دلار)	۷۱/۰	۶۳/۳	۶۳/۳	۵۴/۰	-۱۴/۷
سهم شرکت نفت از صادرات نفت و میعانات گازی (درصد)	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۰/۰
سهم شرکت گاز از خالص صادرات گاز طبیعی (درصد)	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۰/۰
سهم صندوق توسعه ملی از صادرات نفت و میعانات گازی و خالص صادرات گاز (درصد)	۴۵/۰	۰/۴۸	۴۸/۰	۵۱/۰	۶/۳
سهم دولت از صادرات نفت و میعانات گازی (درصد)	۴۰/۵	۳۷/۵	۳۷/۵	۳۴/۵	-۸/۰
سهم دولت از خالص صادرات گاز طبیعی (درصد)	۴۰/۵	۳۷/۵	۳۷/۵	۳۴/۵	-۸/۰
نرخ تسعیر درآمدهای ارزی در بودجه برای واردات کالاهای اساسی (هزار ریال به ازای هر دلار)	۲۸۵/۰	۳۸۵/۰	۴۱۱/۸	۳۰۰/۰	-۲۷/۰
میزان ارز مورد نیاز برای واردات کالاهای اساسی با نرخ ترجیحی (میلیارد دلار)	۱۵/۰	۱۲/۱	۱۲/۱	۸/۸	-۲۷/۶
خالص صادرات گاز (میلیارد دلار)	۳/۵	۵/۳	۵/۳	۴/۸	-۹/۴
کل درآمد ارزی حاصل از صادرات نفت خام و میعانات گازی (میلیارد دلار)	۳۵/۰	۲۸/۹	۲۸/۹	۲۰/۶	-۲۸/۷
سهم صندوق توسعه ملی از کل درآمدهای ارزی (میلیارد دلار)	۱۷/۳	۱۶/۴	۱۶/۴	۱۳/۰	-۲/۰
سهم شرکت نفت از صادرات نفتی و فروش داخلی خوراک (میلیارد دلار)	۵/۳	۴/۲	۴/۲	۳/۰	-۲۸/۹
سهم شرکت گاز از درآمدهای ارزی خالص صادرات گاز (میلیارد دلار)	۰/۵	۰/۸	۰/۸	۰/۷	-۱۳/۰
سهم دولت از کل درآمدهای ارزی صادرات نفت (میلیارد دلار)	۱۴/۲	۱۰/۸	۱۰/۸	۷/۱	-۳۴/۲
سهم دولت از کل درآمدهای ارزی خالص صادرات گاز (میلیارد دلار)	۱/۴	۲/۰	۲/۰	۱/۷	-۱۷/۲
منابع حاصل از صادرات نفت خام و میعانات گازی (سهم دولت - هزار میلیارد ریال)	۵,۰۶۵/۷	۵,۰۹۰/۰	۵,۳۹۵/۰	۲,۶۳۳/۸	-۵/۱۲

ماخذ: لوائح بودجه سال‌های ۱۴۰۴ و ۱۴۰۵ و قوانین بودجه سال‌های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴ و فروض ضمنی آنها طبق گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
* در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵، مبنای محاسبات بر حسب یورو است که در اینجا به دلیل قابل مقایسه شدن با سال‌های قبل، بر اساس نسبت یورو به دلار اعمال شده در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ به دلار تبدیل شده است.

پذیرد. افزون بر این، در میان اجزای مالیات مستقیم، مالیات اشخاص حقوقی با سهم ۴۰/۰ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی، رشد ۴۶/۱ درصدی داشته است. مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی با سهم ۸۶/۳ درصدی از کل مالیات اشخاص حقوقی رشد ۵۵/۱ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ تجربه کرده و به حدود ۱۰,۲۱۸/۰ هزار میلیارد ریال بالغ شده است که این مهم می‌تواند به عاملی برای بروز رکود و تضعیف بیشتر بخش خصوصی تبدیل شود. همچنین مالیات بر درآمد در لایحه بودجه ۱۴۰۵ با سهم ۱۵/۰ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی، با رشد ۳۹/۷ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ مواجه شده است. در میان اجزای اصلی آن، مالیات بر مشاغل (کسبه، اصناف و موارد مشابه) با سهم ۳۷/۷ درصدی از کل مالیات بر درآمد و مالیات حقوق کارکنان بخش غیردولتی (با سهم ۴۲/۴ درصدی از کل مالیات بر درآمد) به ترتیب رشدهای ۳۷/۳ درصدی و ۶۴/۵ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ تجربه کرده‌اند. افزون بر این، مالیات بر ثروت با افزایش ۸۹/۵ درصدی نسبت به قانون بودجه ۱۴۰۴ روبه‌رو شده است. این افزایش عمدتاً به رشد ۴۷۱/۴ درصدی حق تمبر و اوراق بهادار و رشد ۶۷/۸ درصدی مالیات بر نقل و انتقال سهام مربوط می‌شود. در مجموع این دو ردیف سهم ۶۸/۴ درصدی از کل مالیات بر ثروت در لایحه بودجه ۱۴۰۵ دارند.

علاوه بر این، مالیات بر کالاها و خدمات با سهم ۳۳/۷ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی، رشد ۵۶/۷ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ تجربه کرده است. ردیف مالیات بر ارزش افزوده (سهم ۴ واحد درصدی دولت از نرخ ۱۲ درصدی مالیات بر ارزش افزوده) در لایحه تقدیمی نسبت به قانون بودجه سال جاری رشد ۲۶/۶ درصدی را تجربه کرده است. این در حالی است که افزایش ۲ واحد درصدی نرخ مالیات بر ارزش افزوده از ۱۰ درصد به ۱۲ درصد، در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ در ردیف جداگانه‌ای به عنوان منبع درآمدی به منظور تخصیص به کالابریک در زیرمجموعه مالیات بر کالاها و خدمات برآورد شده است و مصارف آن در زیرمجموعه جدول (۹) تحت عنوان «برآورد اعتبارات ردیف‌های متفرقه» به عنوان کمک به سازمان هدفمندسازی یارانه‌ها برای جبران قدرت خرید خانوار از محل ۲ واحد درصد نرخ مالیات بر ارزش افزوده در نظر گرفته شده است. بنابراین، اگر چه منابع و مصارف افزایش ۲ واحد درصد نرخ مالیات بر ارزش افزوده در سر جمع منابع و مصارف عمومی لحاظ شده است، اما این منبع به عنوان انتقال از منابع بودجه عمومی به منابع هدفمندسازی یارانه‌ها عنوان شده است. بدین ترتیب مصارف آن در بخش مصارف هدفمندی یارانه‌ها به عنوان افزایش قدرت خرید خانوار از جمله تأمین کالا برک از محل ۲ واحد درصد نرخ مالیات بر ارزش افزوده در نظر گرفته شده است و منابع و مصارف ناشی از آن معادل ۱,۷۰۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده است. با این حال در صورت اضافه شدن رقم مزبور (۲ واحد درصد از نرخ مالیات بر ارزش افزوده برای تخصیص به کالابریک) و نیز افزودن دو ردیف درآمدی دیگر مرتبط با مالیات بر ارزش افزوده (۲ واحد درصد از نرخ مالیات بر ارزش افزوده به منظور تخصیص به حوزه سلامت و نیز ردیف مربوط به متناسب‌سازی حقوق بازنشستگان از محل مالیات بر ارزش افزوده) سهم ۸ واحد درصدی دولت از نرخ ۱۲ درصدی مالیات بر ارزش افزوده به حدود ۸,۵۱۶/۰ هزار میلیارد ریال افزایش خواهد یافت که در این حالت با رشد ۵۸/۲ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ همراه شده و سهم آن از کل مالیات بر کالاها و خدمات و کل درآمدهای مالیاتی، به ترتیب ۸۵/۴ درصد و ۲۸/۸ درصد در بودجه سال آتی خواهد رسید. همچنین مالیات بر فروش فرآورده‌های نفتی با رشد قابل توجه ۲۱۵/۰ درصدی، از ۸۰ هزار میلیارد ریال در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ به ۲۵۲ هزار میلیارد ریال در لایحه بودجه ۱۴۰۴ افزایش یافته تا سهم ۲/۵ درصدی از مالیات بر کالاها و خدمات داشته باشد.

در لایحه بودجه ۱۴۰۵ مقرر شده است که سهم دولت از منابع ارزی حاصل از صادرات نفتی و خالص صادرات گاز طبیعی (۷/۶ میلیارد یورو معادل ۸/۸ میلیارد دلار) بابت واردات کالاهای اساسی با نرخ ترجیحی حدود ۳۴۸ هزار ریال به ازای هر یورو (معادل حدود ۳۰۰ هزار ریال به ازای هر دلار) تخصیص یابد. البته این رویه با رویکرد اخیر دولت برای یکسان‌سازی نرخ ارز در تضاد است و در فرآیند تصویب قانون بودجه احتمالاً با تغییرات بنیادی مواجه خواهد شد. به هر حال سهم دولت از درآمدهای نفتی (صادرات نفت و میعانات گازی، خالص صادرات گاز) بر اساس فروض عنوان شده در لایحه بودجه ۱۴۰۵ معادل ۲,۶۳۳/۸ هزار میلیارد ریال برآورد شده که از کاهش ۵/۱۲ درصدی نسبت به قانون بودجه ۱۴۰۴ حکایت دارد. افزایش ۳ واحد درصدی سهم صندوق توسعه ملی از درآمدهای نفتی و پیش‌بینی افت ۱۶/۴ درصدی و ۱۴/۷ درصدی حجم صادرات نفتی و قیمت جهانی نفت خام در کنار کاهش حدود ۲۷/۰ درصدی نرخ تسعیر درآمدهای ارزی در بودجه سال ۱۴۰۵ از عوامل اصلی کاهش درآمدهای نفتی در سال ۱۴۰۵ بوده‌اند.

در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵، فروش اموال منقول و غیرمنقول دولتی و نیز واگذاری طرح‌های عمرانی در مقایسه با لوایح سال‌های گذشته، در سطحی به مراتب پایین‌تر (برابر با ۱۱۷/۱ هزار میلیارد ریال) پیش‌بینی شده و برای مثال نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ با کاهش ۹۶/۴ درصدی روبه‌رو شده است. با این حال با توجه به عملکرد این ردیف در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۴ (تنها حدود ۴۳/۴ هزار میلیارد ریال)، این کاهش را باید صرفاً تلاشی برای حذف بیش‌برآورد منابع ناشی از واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای در نظر گرفت. در مجموع، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای با کاهش ۷۰/۴ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴، به ۲,۷۵۱/۰ هزار میلیارد ریال در لایحه بودجه ۱۴۰۵ تقلیل یافته و سهم واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای از منابع عمومی بودجه در لایحه سال ۱۴۰۵ برابر با ۵/۳ درصد برآورد شده است که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ با کاهش ۱۳/۵ واحد درصدی مواجه است. در مقابل، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ رشدی نداشته و در همان مقدار ۶,۰۰۶/۰ هزار میلیارد ریال باقی مانده است و سهم آن از مصارف عمومی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ معادل ۱۱/۵ درصد در نظر گرفته شده تا کاهش حدود ۰/۶ واحد درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ داشته باشد. به این ترتیب، تراز سرمایه‌ای (خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای) در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ بر خلاف سال‌های گذشته دارای کسری بوده و به منفی ۳,۲۵۵/۰ هزار میلیارد ریال رسیده است.

در لایحه پیشنهادی دولت برای بودجه سال ۱۴۰۵، سهم درآمدهای مالیاتی از کل منابع عمومی (با لحاظ حقوق ورودی) برابر ۵۶/۷ درصد لحاظ شده که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ افزایش ۱۴/۷ واحد درصدی را تجربه کرده است. بدین ترتیب کل درآمدهای مالیاتی در لایحه مذکور با رشد ۴۲/۱ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ به ۲۹,۶۱۱/۰ هزار میلیارد ریال بالغ شده است که ۷/۸ درصد آن را مالیات بر واردات تشکیل می‌دهد. در شرایطی که مجموع مالیات مستقیم و مالیات بر کالاها و خدمات در لایحه بودجه ۱۴۰۵ رشد ۵/۰ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ تجربه کرده، مالیات بر واردات (حقوق ورودی) نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ کاهش ۱۲/۵ درصدی را ثبت کرده و به ۲,۳۱۱/۰ هزار میلیارد ریال تقلیل یافته است. بر اساس فروض محاسباتی حقوق ورودی، حدود ۱۳/۰ درصد از این مالیات (معادل ۳۰۰ هزار میلیارد ریال) مربوط به واردات خودروهای سواری در سال ۱۴۰۵ است. به نظر می‌رسد در برآورد حقوق ورودی فرض شده است که واردات کالاهای اساسی در سال ۱۴۰۵ معادل ۷/۶ میلیارد یورو با تعرفه یک درصدی و واردات سایر کالاها (به جز خودرو) معادل ۴۳/۷ میلیارد یورو با متوسط تعرفه حدوداً ۵ درصدی صورت

معادل ۶۰/۹ درصد و ۱۸/۰ درصد بوده که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴، به ترتیب افزایش‌های ۹/۶ واحد درصدی و ۱/۷ واحد درصدی را نشان می‌دهد. علاوه بر این، منابع حاصل از واگذاری شرکت‌های دولتی در لایحه تقدیمی معادل ۱۰۰/۶ هزار میلیارد ریال برآورد شده است که با کاهش ۹۵/۳ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ روبه‌رو شده است. این کاهش صرفاً برای حذف بیش‌برآورد موجود در قوانین بودجه سال‌های قبل در نظر گرفته شده و بنابراین امکان تحقق کامل آن در سال آتی بر اساس عملکرد هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۴ وجود دارد. افزون بر این، استقراض ۳۱ واحد درصدی از سهم ۵۱ درصدی صندوق توسعه ملی از صادرات نفتی در سال ۱۴۰۵، معادل ۵,۹۰۰/۰ هزار میلیارد ریال منابع در زیرمجموعه واگذاری‌های مالی ایجاد کرده است. در مجموع، واگذاری‌های مالی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ با کاهش اندک ۲/۳ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ به ۱۵,۴۳۴/۵ هزار میلیارد ریال رسیده و سهم ۲۹/۶ درصدی از منابع عمومی در لایحه بودجه ۱۴۰۵ دارد. در سوی دیگر، تملک دارایی‌های مالی معادل ۶,۰۲۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده است که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ از کاهش ۳۹/۸ درصدی حکایت دارد. حدود سه چهارم از رقم عنوان شده برای تملک دارایی‌های مالی، به بازپرداخت اصل اوراق بدهی دولتی انتشار یافته در سال‌های گذشته بر می‌گردد. در واقع بازپرداخت اصل اوراق با رشد ۳/۳ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ به ۴,۴۶۰/۰ هزار میلیارد ریال بالغ شده و سهم ۸/۵ درصدی از مصارف عمومی در لایحه تقدیمی دارد. بدین ترتیب، مازاد تراز مالی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ برابر با ۹,۴۱۴/۵ هزار میلیارد ریال برآورد شده است. جدول ۱۳ صورت وضعیت ارقام کلان لایحه بودجه ۱۴۰۵ را به تصویر می‌کشد.

در سمت مصارف، مخارج جاری (اعتبارات هزینه‌ای) با سهم ۷۷/۰ درصدی از کل مصارف عمومی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵، رشد ۱۹/۷ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ تجربه کرده و به ۴۰,۱۷۴/۰ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. ردیف جبران خدمات (حقوق و دستمزد) در لایحه تقدیمی دولت حدود ۲۵/۴ درصد از اعتبارات هزینه‌ای (معادل ۱۰,۱۹۶/۳ هزار میلیارد ریال) را شامل می‌شود. اعتبارات تخصیص یافته به صندوق‌های بازنشستگی تحت عنوان مزایای اجتماعی حدود ۱۶,۰۴۰/۴ هزار میلیارد ریال در لایحه بودجه ۱۴۰۵ برآورد شده است که سهم ۳۹/۹ درصدی از اعتبارات هزینه‌ای دارد. بر این اساس، مجموع این دو ردیف هزینه‌ای حدود ۲۶,۲۳۶/۷ هزار میلیارد ریال برآورد می‌شود که ۶۵/۳ درصد از هزینه‌های جاری دولت را در سال ۱۴۰۵ تشکیل می‌دهد. همچنین کل منابع مورد نیاز در سال ۱۴۰۵ برای پرداخت سود اوراق بدهی انتشار یافته در سال‌های قبل برابر با ۳,۳۴۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده است که سهم ۸/۳ درصدی از اعتبارات هزینه‌ای دارد. در نهایت، کسری تراز عملیاتی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ حدود ۶,۱۵۹/۴ هزار میلیارد ریال برآورد شده است. این مهم نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از اعتبارات هزینه‌ای به وسیله درآمدهای عمومی در سال آینده پوشش داده نخواهد شد.

در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵، مطابق معمول نظام بودجه‌ریزی در ایران، تلاش شده است تا بخشی از ناترازی بودجه از طریق واگذاری‌های مالی جبران شود. در این میان، انتشار اوراق بدهی دولتی برابر با ۹,۴۰۰/۰ هزار میلیارد ریال در نظر گرفته شده که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ رشد ۱۶/۰ درصدی داشته است. سهم انتشار اوراق بدهی دولتی از کل واگذاری‌های مالی و منابع عمومی، به ترتیب

جدول ۱۳. ترکیب منابع و مصارف عمومی دولت در لایحه بودجه ۱۴۰۵ (هزار میلیارد ریال-درصد)

عنوان	قانون ۱۴۰۴	لایحه ۱۴۰۵	سهم از کل منابع عمومی لایحه ۱۴۰۵	رشد لایحه ۱۴۰۵ به ۱۴۰۴	عنوان	قانون ۱۴۰۴	لایحه ۱۴۰۵	سهم از کل منابع عمومی لایحه ۱۴۰۵	رشد لایحه ۱۴۰۵ به ۱۴۰۴
درآمدها (عمومی)	۲۴,۴۶۴/۶	۳۴,۰۱۴/۶	۶۵/۲	۳۹/۰	هزینه‌ها (جاری)	۳۳,۵۵۸/۶	۴۰,۱۷۴/۰	۷۷/۰	۱۹/۷
درآمدهای مالیاتی	۲۰,۸۴۰/۰	۲۹,۶۱۱/۰	۵۶/۷	۴۲/۱	جبران خدمات کارکنان	۸,۵۵۸/۱	۱۰,۱۹۶/۳	۱۹/۵	۱۹/۱
درآمدهای حاصل از مالکیت دولت	۱,۸۱۰/۰	۲,۲۸۳/۹	۴/۴	۲۶/۲	استفاده از کالاها و خدمات	۳,۰۵۳/۲	۲,۸۰۴/۱	۵/۴	-۸/۲
درآمدهای حاصل از فروش کالاها و خدمات	۶۰۶/۰	۸۳۲/۵	۱/۶	۳۷/۴	سود و کارمزد اوراق بدهی دولتی	۲,۳۰۸/۴	۳,۳۴۰/۰	۶/۴	۴۴/۷
درآمدهای حاصل از جریمه و خسارات و متفرقه	۱,۲۰۸/۶	۱,۲۸۷/۲	۲/۵	۶/۵	یارانه	۳,۲۰۲/۰	۱,۷۷۴/۶	۳/۴	-۴۴/۶
					کمک‌های بلا عوض	۳۹۹/۰	۳۲۱/۲	-/۶	-۱۹/۵
					مزایای اجتماعی	۱۱,۲۵۸/۸	۱۶,۰۴۰/۴	۳۰/۷	۴۲/۵
					سایر هزینه‌ها	۴,۷۷۹/۱	۵,۶۹۷/۳	۱۰/۹	۱۹/۲
					تراز عملیاتی	-۹,۰۹۴/۰	-۶,۱۵۹/۴	-	-
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۹,۳۰۰/۰	۲,۷۵۱/۰	۵/۳	-۷۰/۴	تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	۶,۰۰۶/۰	۶,۰۰۶/۰	۱۱/۵	۰/۰
منابع حاصل از نفت و فرآورده‌های نفتی	۵,۳۹۵/۰	۲,۶۳۳/۸	۵/۰	-۵۱/۲	ساختمان	۴,۲۳۸/۸	۴,۹۹۴/۱	۹/۶	۱۷/۸
منابع حاصل از فروش اموال منقول و غیرمنقول و سایر	۳,۲۵۵/۰	۱۱۷/۱	۰/۲	-۹۶/۴	ماشین‌آلات و تجهیزات	۹۳۰/۵	۸۸۱/۲	۱/۷	-۵/۳
تسویه بدهی از طریق واگذاری اموال	۰/۰	۰/۰	۰/۰	-	سایر دارایی‌های ثابت	۲۶/۲	۲۳/۷	۰/۰	-۹/۶
تهاتر نفت بابت تأمین فرآورده‌ها	۶۵۰/۰	۰/۰	۰/۰	-	اقلام گرانبها	۰/۸	۰/۷	۰/۰	-۹/۶
					زمین	۵۴۶/۶	۴۹/۳	-/۱	-۹/۶
					سایر دارایی‌های تولیدنشده	۷۵۵/۲	۵۶/۹	-/۱	-۹۲/۵
					تراز سرمایه‌ای	۳,۲۹۴/۰	-۳,۲۵۵/۰	-	-
واگذاری دارایی‌های مالی	۱۵,۸۰۰/۰	۱۵,۴۳۴/۵	۲۹/۶	-۲/۳	تملك دارایی‌های مالی	۱۰,۰۰۰/۰	۶,۰۲۰/۰	۱۱/۵	-۳۹/۸
فروش و واگذاری انواع اوراق مالی اسلامی	۸,۱۰۰/۰	۹,۴۰۰/۰	۱۸/۰	۱۶/۰	اعتبارات موضوع واگذاری سهام	۶۱۰/۰	۵۰/۵	۰/۱	-۱۷/۲
واگذاری شرکت‌های دولتی	۲,۱۵۰/۰	۱۰۰/۶	۰/۲	-۹۵/۳	بازپرداخت اصل اوراق مالی	۴,۳۱۶/۳	۴,۴۶۰/۰	۸/۵	۳/۳
برداشت از صندوق توسعه ملی	۵,۴۱۰/۰	۵,۹۰۰/۰	۱۱/۳	۹/۱	بازپرداخت اصل تسهیلات بانکی	۱۱۶/۰	۱۱۷/۷	-/۲	۱/۵
سایر	۱۴۰/۰	۳۳/۹	۰/۱	-۷۵/۸	تعهدات پرداخت نشده سال‌های قبل	۲,۶۸۵/۷	۱,۱۴۳/۰	۲/۲	-۵۷/۴
					بازپرداخت اصل وام‌های خارجی و تعهدات	۳۱۷/۶	۲۴۸/۱	۰/۵	-۲۱/۹
					سرمایه‌گذاری، کمک‌های فرهنگی و اقتصادی بین‌المللی	۲,۵۰۳/۴	۰/۷	۰/۰	-۱۰۰/۰
					تراز مالی	۵,۸۰۰/۰	۹,۴۱۴/۵	-	-

مأخذ: لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ و قانون بودجه سال ۱۴۰۴

زنجیره به مصرف‌کننده نهایی و اصلاح و رفع ابهام از فرآیند بازگشت ارز ناشی از صادرات نفت خام و میعانات گازی و شفافیت منابع مربوط به آن در جداول مربوطه به توافق رسیدند و مقرر شد که محاسبات دقیق نحوه تأمین منابع و اعمال در جداول مربوطه پس از تایید کلیات لایحه بودجه صورت پذیرد و در جلسه علنی مورخ ۱۵ دی ماه ۱۴۰۴، کلیات لایحه مذکور به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. بدین ترتیب با توجه به اصلاحات عنوان‌شده و نیز سیاست یکسان‌سازی نرخ ارز و اعمال آن در نیمه اول دی ماه سال جاری، برخی از ردیف‌های بودجه همچون درآمدهای مالیاتی و گمرکی، منابع حاصل از صادرات نفتی و نیز ردیف جبران خدمات کارکنان از زیرمجموعه اعتبارات هزینه‌ای دستخوش تغییرات جدی خواهند شد.

با این حال در پی رد کلیات لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ در کمیسیون تلفیق مجلس شورای اسلامی به دلایلی از جمله افزایش نامتناسب حقوق و دستمزد در مقایسه با نرخ تورم، افزایش ۲ واحد درصدی نرخ مالیات بر ارزش افزوده، ابهام در نحوه تخصیص یارانه‌ها و ارز ترجیحی، بی‌توجهی به قانون جوانی جمعیت و تسهیلات ازدواج و موارد مشابه دیگر، سازمان برنامه و بودجه کشور (به نمایندگی از دولت) و کمیسیون تلفیق مجلس شورای اسلامی در ارتباط با اصلاحاتی در لایحه بودجه ۱۴۰۵ از قبیل حذف افزایش ۲ واحد درصدی نرخ مالیات بر ارزش افزوده، افزایش ضریب حقوق کارکنان از ۲۰ درصد تا ۴۳ درصد به صورت پلکانی معکوس، قبول اجمالی چارچوب پیشنهادی دولت برای پرداخت یارانه نان، یارانه انرژی و انتقال یارانه مابه‌التفاوت نرخ ارز ترجیحی با نرخ بازار آزاد از ابتدای

۲-۷. عملکرد مالی دولت

در هنگام تهیه این گزارش هیچ اطلاعات رسمی از صورت وضعیت عملکرد منابع و مصارف عمومی بودجه در سال ۱۴۰۴ منتشر نشده و آمار و اطلاعات استفاده شده در این گزارش، به استناد انعکاس آمار در گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی و سایر منابع غیررسمی است.

بر این اساس، کل منابع و مصارف عمومی دولت در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۴ به ترتیب برابر با ۲۲,۴۴۸/۶ هزار میلیارد ریال و ۲۴,۷۹۱/۴ هزار میلیارد ریال بوده است. نسبت عملکرد منابع عمومی به رقم مصوب هشت ماهه قانون بودجه در سال ۱۴۰۴ معادل ۶۷/۹ درصد بوده و در مقابل، این نسبت برای مصارف عمومی به ۷۵/۰ درصد بالغ شده است. اختلاف حدود ۷/۱ واحد درصدی تحقق منابع و مصارف عمومی در این مدت منجر به بروز کسری تراز شکلی به مبلغ ۲,۳۴۲/۷ هزار میلیارد ریال شده است. این کسری باید با استفاده از ظرفیت‌های مدیریت منابع خزانه‌داری تأمین شده باشد. این ظرفیت‌ها می‌توانند شامل ماده ۱۲۵ قانون محاسبات عمومی و همچنین استفاده از تنخواه‌گردان خزانه باشند. شایان ذکر است که تنخواه‌گردان خزانه باید تا پایان سال ۱۴۰۴ تسویه شود. همچنین ماده ۱۲۵ قانون محاسبات عمومی به جبران کسری منابع عمومی از طریق برداشت از حساب شرکت‌های دولتی نزد خزانه اشاره دارد که این منابع باید به محض درخواست شرکت دولتی مربوطه عودت داده شوند.

در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۴، حدود ۱۳,۲۴۶/۷ هزار میلیارد ریال درآمد عمومی (شامل درآمدهای مالیاتی، گمرکی و سایر) نصیب دولت شده که نشان‌دهنده تحقق ۸۱/۲ درصدی نسبت به مصوب هشت ماهه قانون بودجه ۱۴۰۴ است و با توجه به مخارج جاری ۱۹,۳۴۹/۴ هزار میلیارد ریالی دولت در همین مدت، کسری تراز عملیاتی در این دوره به ۶,۱۰۲/۷ هزار میلیارد ریال بالغ شده است.

واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای در این مدت به حدود ۲,۰۵۸/۴ هزار میلیارد ریال رسیده تا تحقق ۳۳/۲ درصدی را در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۴ داشته باشد. عملکرد درآمدهای نفتی در بودجه به حدود ۲,۰۱۵/۰ هزار میلیارد ریال بالغ شده و تحقق حدود ۵۰/۰ درصدی نسبت به رقم مصوب هشت ماهه ۱۴۰۴ داشته است. از طرفی، عملکرد واگذاری اموال منقول و غیرمنقول در این مدت حدود ۴۳/۴ هزار میلیارد ریال عنوان شده است که تحقق ناچیز ۲/۰ درصدی را

نشان داده و از ناتوانی دولت در این واگذاری‌ها حکایت دارد. در سوی مقابل، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (اعتبارات عمرانی) با عملکرد حدود ۳,۲۸۲/۴ هزار میلیارد ریالی، تحقق ۸۲/۰ درصدی نسبت به رقم مصوب برای هشت ماهه نخست سال جاری داشته است. بر این اساس، تراز سرمایه‌ای (خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای) نه تنها در این دوره مزاد نداشته، بلکه دچار کسری ۱,۲۲۴/۰ هزار میلیارد ریالی شده است. بنابراین واگذاری دارایی‌های مالی در این مدت هم هزینه تملک دارایی‌های مالی را پوشش داده و هم بخشی از کسری‌های ترازهای عملیاتی و سرمایه‌ای را جبران کرده است. در واقع خالص واگذاری دارایی‌های مالی در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۴ با مزاد ۴,۹۸۴/۰ هزار میلیارد ریالی روبه‌رو شده است. بر اساس داده‌های منتشرشده از حراج اوراق مباحه دولتی توسط بانک مرکزی، تأمین مالی کسری بودجه از طریق انتشار اوراق بدهی دولتی در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۴ تحقق ۷۲/۸ درصدی را نسبت به مصوب هشت ماهه قانون داشته و به رقمی در حدود ۳,۹۳۲/۱ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. همچنین واگذاری شرکت‌های دولتی معادل ۹۵/۸ هزار میلیارد ریال برای این مدت عنوان شده است. در نهایت، برداشت از صندوق توسعه ملی در این مدت حدود ۳,۰۶۵/۷ هزار میلیارد ریال برآورد شده است که تحقق ۸۵/۰ درصدی را نسبت به مصوب هشت ماهه ۱۴۰۴ داشته است. شایان ذکر است که مجوز استقراض از منابع صندوق توسعه ملی در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ به دولت داده شده است، به گونه‌ای که از سهم ۴۸ درصدی این صندوق از کلیه منابع حاصل از صادرات نفت خام، میعانات گازی و خالص صادرات گاز طبیعی، استقراض ۲۸ واحد درصدی آن از سوی دولت بلامانع است. در سوی مقابل، تملک دارایی‌های مالی نسبت عملکرد به مصوب ۳۲/۴ درصدی را در هشت ماهه نخست سال جاری ثبت کرده و به ۲,۱۵۹/۶ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. بر اساس گزارش مرکز مدیریت بدهی‌های عمومی و روابط مالی دولت، بازپرداخت اصل اوراق بدهی دولتی سررسیدشده در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۴ حدود ۱,۷۳۸/۸ هزار میلیارد ریال عنوان شده است. در واقع ۸۰/۵ درصد از رقم کل تملک دارایی‌های مالی مربوط به بازپرداخت اصل اوراق بدهی دولتی سررسیدشده بوده است. جدول ۱۴ وضعیت عملکرد مالی دولت در هشت ماهه ابتدایی سال ۱۴۰۴ را به تصویر می‌کشد.

جدول ۱۴. عملکرد مالی دولت در هشت ماهه ابتدایی سال ۱۴۰۴ (هزار میلیارد ریال-درصد)

عنوان	قانون بودجه سال ۱۴۰۴	مصوب هشت دوازدهم بودجه ۱۴۰۴	عملکرد هشت ماهه ۱۴۰۴	نسبت عملکرد به مصوب هشت ماهه ۱۴۰۴	سهم اجزای عملکرد منابع و مصارف عمومی در هشت ماهه ۱۴۰۴
منابع	۴۹,۵۶۴/۵	۳۳,۰۴۳/۰	۲۲,۴۴۸/۶	۶۷/۹	۱۰۰/۰
درآمدهای عمومی	۲۴,۴۶۴/۵	۱۶,۳۰۹/۷	۱۳,۲۴۶/۷	۸۱/۲	۵۹/۰
مالیاتی و گمرکی	۲۰,۸۴۰/۰	۱۳,۸۹۳/۳	۱۱,۰۰۰/۰	۷۹/۲	۴۹/۰
مالیات اشخاص حقوقی	۸,۰۹۸/۸	۵,۳۹۹/۲	۴,۸۱۰/۰	۸۹/۱	۲۱/۴
مالیات بر درآمدها	۳,۱۹۱/۳	۲,۱۲۷/۶	۱,۷۵۰/۰	۸۲/۳	۷/۸
مالیات بر ثروت	۵۴۶/۲	۳۶۴/۲	۲۶۰/۰	۷۱/۴	۱/۲
مالیات بر کالاها و خدمات	۶,۳۶۳/۶	۴,۲۴۲/۴	۳,۵۰۰/۰	۸۲/۵	۱۵/۶
گمرکی	۲,۶۴۰/۰	۱,۷۶۰/۰	۶۸۰/۰	۳۸/۶	۳/۰
سایر درآمدها	۳,۶۲۴/۶	۲,۴۱۶/۴	۲,۲۴۶/۷	۹۳/۰	۱۰/۰
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۹,۳۰۰/۰	۶,۲۰۰/۰	۲,۰۵۸/۴	۳۳/۲	۹/۲
نفت و فرآورده‌های نفتی	۶,۰۴۵/۰	۴,۰۳۰/۰	۲,۰۱۵/۰	۵۰/۰	۹/۰
منابع حاصل از واگذاری اموال منقول، غیرمنقول و سایر	۳,۲۵۵/۰	۲,۱۷۰/۰	۴۳/۴	۲/۰	۰/۲
واگذاری دارایی‌های مالی	۱۵,۸۰۰/۰	۱۰,۵۳۳/۳	۷,۱۴۳/۵	۶۷/۸	۳۱/۸
فروش و واگذاری اوراق مالی اسلامی	۸,۱۰۰/۰	۵,۴۰۰/۰	۳,۹۳۲/۱	۷۲/۸	۱۷/۵
واگذاری شرکت‌های دولتی	۲,۱۵۰/۰	۱,۴۳۳/۳	۹۵/۸	۶/۷	۰/۴
برداشت از صندوق توسعه ملی	۵,۴۱۰/۰	۳,۶۰۶/۷	۳,۰۶۵/۷	۸۵/۰	۱۳/۷
سایر	۱۴۰/۰	۹۳/۳	۵۰/۰	۵۳/۶	۰/۲
مصارف	۴۹,۵۶۴/۶	۳۳,۰۴۳/۰	۲۴,۷۹۱/۴	۷۵/۰	۱۰۰/۰
اعتبارات هزینه‌ای	۳۳,۵۵۸/۶	۲۲,۳۷۲/۴	۱۹,۳۴۹/۴	۸۶/۵	۷۸/۰
تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	۶,۰۰۶/۰	۴,۰۰۴/۰	۳,۲۸۲/۴	۸۲/۰	۱۳/۲
تملك دارایی مالی	۱۰,۰۰۰/۰	۶,۶۶۶/۷	۲,۱۵۹/۶	۳۲/۴	۸/۷
تراز عملیاتی	-۹,۰۹۴/۰	-۶,۰۶۲/۷	-۶,۱۰۲/۷	۱۰۰/۷	-
خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۳,۲۹۴/۰	۲,۱۹۶/۰	-۱,۲۲۴/۰	-	-
خالص واگذاری دارایی‌های مالی	۵,۸۰۰/۰	۳,۸۶۶/۷	۴,۹۸۴/۰	۱۲۸/۹	-

مأخذ: قانون بودجه سال ۱۴۰۴، آگهی ایران «عملکرد بودجه ۱۴۰۴ زیر ذره‌بین»، مرکز مدیریت بدهی‌های عمومی و روابط مالی دولت، مرکز پژوهش‌های مجلس و محاسبات تحقیق

به دوره مشابه سال ۱۴۰۳ به ۲۶۳/۹ هزار میلیارد ریال افزایش یافته و بالاترین نسبت عملکرد به مصوب (۱۲۰/۹ درصد) را در میان اجزای مالیات اشخاص حقوقی تجربه کرده است و سهم ۶/۵ درصدی را از کل مالیات اشخاص حقوقی به خود اختصاص داده است. مالیات بر درآمد با نسبت عملکرد به مصوب ۷۷/۹ درصدی در هفت ماهه نخست سال ۱۴۰۴، افزایش ۲۰/۴ درصدی را نسبت به دوره مشابه سال ۱۴۰۳ تجربه کرده و به حدود ۱,۴۵۰/۰ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. در این میان، مالیات‌های متفرقه درآمد با نسبت عملکرد به مصوب ۵۳۲/۰ درصدی به ۱۸/۶ هزار میلیارد ریال رسیده تا بالاترین میزان تحقق را در میان اجزای مالیات بر درآمد تجربه کند. البته این ردیف مالیاتی سهم ناچیز ۱/۳ درصدی از عملکرد مالیات بر درآمد در هفت ماهه نخست سال ۱۴۰۴ داشته است. پس از مالیات‌های متفرقه درآمد، مالیات مستغلات با سهم ۶/۱ درصدی از مجموع مالیات بر درآمد، بالاترین نسبت عملکرد به مصوب (۹۵/۳ درصد) را در میان اجزای مالیات بر درآمد تجربه کرده است. علاوه بر این مالیات حقوق کارکنان بخش خصوصی با سهم ۴۲/۲ درصدی از مجموع مالیات بر درآمد، نسبت عملکرد به مصوب ۹۱/۳ درصدی را در میان اجزای مالیات

در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ کل درآمدهای مالیاتی (بدون احتساب حقوق ورودی) برابر با ۱۸,۲۰۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شد که ۳۵/۰ درصد آن را مالیات غیرمستقیم (مالیات بر کالاها و خدمات) و ۶۵/۰ درصد را مالیات مستقیم (مالیات اشخاص حقوقی، مالیات بر درآمدها و مالیات بر ثروت) تشکیل می‌دهد. به این ترتیب برای هفت ماهه نخست ۱۴۰۴، درآمد مالیاتی (بدون احتساب حقوق ورودی) حدود ۱۰,۶۱۶/۶ هزار میلیارد ریال در قانون بودجه در نظر گرفته شد. اطلاعات منتشرشده از سوی سازمان امور مالیاتی حکایت از تحقق ۸۰/۵ درصدی درآمدهای مالیاتی نسبت به رقم مصوب در این مدت دارد. در این مدت نسبت عملکرد به مصوب برای مالیات‌های مستقیم معادل ۸۳/۲ درصد رقم خورده است. در زیرمجموعه مالیات‌های مستقیم، مالیات اشخاص حقوقی بالاترین نسبت عملکرد به مصوب هفت ماهه (۸۶/۲ درصد) را تجربه کرده و با افزایش ۴۰/۹ درصدی نسبت به هفت ماهه نخست سال ۱۴۰۳، به حدود ۴,۰۷۲/۹ هزار میلیارد ریال بالغ شده که ۸۲/۹ درصد از این مقدار (معادل ۳,۳۷۶/۶ هزار میلیارد ریال) متعلق به مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی است. علاوه بر این، مالیات علی‌الحساب اشخاص حقوقی دولتی با رشد ۳۸/۳ درصدی نسبت

است. این ردیف نسبت به دوره مشابه سال قبل رشد ۴۴/۷ درصدی را تجربه کرده است. همچنین ردیف مالیات حق تمبر و اوراق بهادار با رشد ۹۸/۱ درصدی نسبت به دوره مشابه سال گذشته به ۳۱/۲ هزار میلیارد ریال بالغ شده است که نسبت عملکرد به مصوب ۱۳۳/۸ درصدی را ثبت کرده و سهم آن از کل مالیات بر ثروت در حدود ۱۴/۱ درصد بوده است. از طرف دیگر، مالیات بر نقل و انتقال سهام با درصد تحقق ۹۱/۲ درصدی نسبت به مصوب هفت ماهه نخست سال ۱۴۰۴، حدود ۵۵/۸ هزار میلیارد ریال عملکرد داشته که نسبت به دوره مشابه سال ۱۴۰۳ افزایش قابل توجه ۱۱۰/۲ درصدی را ثبت کرده است.

علاوه بر این، مالیات بر کالاها و خدمات در هفت ماهه نخست سال ۱۴۰۴ حدود ۷۵/۵ درصد محقق شده و با افزایش ۵۳/۷ درصدی نسبت به دوره مشابه سال ۱۴۰۳، به ۲،۸۰۴/۰ هزار میلیارد ریال رسیده است. در این میان ردیف مالیات بر ارزش افزوده (صرفاً سهم ۴ واحد درصدی دولت از نرخ ۱۰ درصدی مالیات بر ارزش افزوده) که سهم ۵۳/۹ درصدی از عملکرد مالیات بر کالاها و خدمات در هفت ماهه نخست سال جاری داشته، تحقق ۷۲/۲ درصدی (معادل ۱،۵۱۱/۳ هزار میلیارد ریال) را نسبت به رقم مصوب ثبت کرده است. جدول ۱۵ عملکرد درآمدهای مالیاتی را در هفت ماهه نخست سال ۱۴۰۴ به تصویر می‌کشد.

بر درآمد تجربه کرده و با رشد ۲۸/۳ درصدی نسبت به دوره مشابه سال ۱۴۰۳ به ۶۱۲/۴ هزار میلیارد ریال افزایش یافته است. در این مدت مالیات حقوق کارکنان بخش عمومی با سهم ۱۷/۰ درصدی از کل مالیات بر درآمد به ۲۴۶/۵ هزار میلیارد ریال رسیده است که در مقایسه با دوره مشابه سال ۱۴۰۳ از رشد ۵/۸ درصدی حکایت داشته و نسبت عملکرد به مصوب ۶۵/۰ درصدی را ثبت کرده است. همچنین ردیف مالیات بر مشاغل در هفت ماهه نخست سال ۱۴۰۴ افزایش ۱۳/۱ درصدی را نسبت به دوره مشابه سال قبل تجربه کرده تا سهم ۳۳/۳ درصدی از مالیات بر درآمد داشته و نسبت عملکرد به مصوب حدوداً ۶۷/۶ درصدی را ثبت کند.

مالیات بر ثروت با نسبت عملکرد به مصوب ۶۹/۵ درصدی در هفت ماهه نخست سال ۱۴۰۴، افزایش ۵۱/۷ درصدی را نسبت به دوره مشابه سال ۱۴۰۳ تجربه کرده و به حدود ۲۲۱/۳ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. در این مدت، ردیف مالیات نقل و انتقال املاک با نسبت عملکرد به مصوب ۱۵۸/۳ درصدی، بالاترین نسبت عملکرد به مصوب را در میان اجزای مالیات بر ثروت داشته و سهم آن از کل مالیات بر ثروت در حدود ۲۸/۶ درصد بوده است. مالیات نقل و انتقال سرقفلی با سهم ۱۴/۶ درصدی از مجموع مالیات بر ثروت، پس از مالیات نقل و انتقال املاک، بالاترین نسبت عملکرد به مصوب (۱۴۶/۹ درصد) را در میان اجزای مالیات بر ثروت داشته

جدول ۱۵. عملکرد درآمدهای مالیاتی در هفت ماهه نخست سال ۱۴۰۴ (هزار میلیارد ریال-درصد)

عنوان	عملکرد هفت ماهه نخست ۱۴۰۳	قانون بودجه ۱۴۰۴	مصوب هفت دوازدهم ۱۴۰۴	عملکرد هفت ماهه نخست ۱۴۰۴	رشد هفت ماهه نسبت به ۱۴۰۳	نسبت عملکرد به مصوب هفت ماهه نخست ۱۴۰۴	سهم اجزا از کل درآمد مالیاتی در هفت ماهه نخست ۱۴۰۴
درآمدهای مالیاتی	۶،۰۶۵/۴	۱۸،۲۰۰/۰	۱۰،۶۱۶/۶	۸،۵۴۸/۲	۴۰/۹	۸۰/۵	۱۰۰/۰
مالیات مستقیم	۴،۲۴۱/۰	۱۱،۸۳۶/۳	۶،۹۰۴/۵	۵،۷۴۴/۲	۳۵/۴	۸۳/۲	۶۷/۲
مالیات اشخاص حقوقی	۲،۸۹۱/۰	۸،۰۹۸/۸	۴،۷۲۴/۳	۴،۰۷۲/۹	۴۰/۹	۸۶/۲	۴۷/۶
مالیات بر درآمد	۱،۲۰۴/۲	۳،۱۹۱/۳	۱،۸۶۱/۶۱	۱،۴۵۰/۰	۲۰/۴	۷۷/۹	۱۷/۰
مالیات بر ثروت	۱۴۵/۸	۵۴۶/۲	۳۱۸/۶	۲۲۱/۳	۵۱/۷	۶۹/۵	۲/۶
مالیات غیرمستقیم (به جز واردات)	۱،۸۲۴/۴	۶،۳۶۳/۶	۳،۷۱۲/۱	۲،۸۰۴/۰	۵۳/۷	۷۵/۵	۳۲/۸
مالیات بر کالاها و خدمات	۱،۸۲۴/۴	۶،۳۶۳/۶	۳،۷۱۲/۱	۲،۸۰۴/۰	۵۳/۷	۷۵/۵	۳۲/۸

مأخذ: قانون بودجه سال ۱۴۰۴ سازمان امور مالیاتی کشور.

غیربانکی مواجه شد و نهایتاً وزارت امور اقتصادی و دارایی به عنوان عامل اصلی تصمیم‌گیرنده، با ۱،۵۱۴/۸ هزار میلیارد ریال آن موافقت کرد. علاوه بر این، ۳،۱۷۰/۴ هزار میلیارد ریال از اوراق بدهی دولتی موضوع حراج، نهایتاً در بازار سرمایه (سامانه مظنه‌گیری سازمان بورس و اوراق بهادار و فرآیند پذیره‌نویسی بدون متعهد پذیره‌نویسی) به فروش رسید. بر این اساس، کل اوراق بدهی دولتی معامله‌شده در فرآیند حراج در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ معادل ۴،۶۸۵/۲ هزار میلیارد ریال بود که نسبت به دوره مشابه سال ۱۴۰۳ از رشد ۷۷/۰ درصدی حکایت دارد. در واقع در دوره مشابه سال گذشته در این فرآیند حدود ۲،۶۴۶/۴ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی دولتی واگذار شده بود. شایان ذکر است که ارقام اوراق بدهی معامله‌شده با لحاظ کسر از قیمت در فرآیند حراج عنوان شده است. به عبارت دیگر، از کل مبلغ انتشار اوراق بدهی دولتی در این مدت (۵،۰۲۰/۰ هزار میلیارد ریال)، حدود ۶/۷ درصد آن معادل

انتشار اوراق بدهی دولتی در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ با افزایش ۲۱۸/۱ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ در سطح ۸،۱۰۰/۰ هزار میلیارد ریال برای کل سال تصویب شد. با این حال انتشار اوراق بدهی دولتی در سال ۱۴۰۳ حدود ۵،۱۹۶ هزار میلیارد ریال تحقق یافت و بنابراین انتشار اوراق بدهی در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ نسبت به عملکرد سال ۱۴۰۳ افزایش ۵۵/۹ درصدی را تجربه کرد. بر این اساس، بانک مرکزی با همکاری وزارت امور اقتصادی و دارایی از اواخر خرداد ماه سال ۱۴۰۴ شروع به برگزاری حراج هفتگی اوراق بدهی دولتی در بازار بین بانکی (بازار پول) و بازار سرمایه کرد. در این فرآیند تا انتهای آذر ماه سال جاری در ۲۸ مرحله حراج، ۵،۰۲۰/۰ هزار میلیارد ریال اوراق مرابحه بدهی دولتی با نماد «اراد» منتشر شد که عرضه آن در این ۲۸ مرحله به طور تجمعی به حدود ۹،۴۸۳/۵ هزار میلیارد ریال بالغ شد. این عرضه با تقاضای ۱،۵۵۸/۹ هزار میلیارد ریالی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری

۳۳۴/۸ هزار میلیارد ریال از ارزش اسمی اوراق فروخته شده، بابت بهره از قیمت کسر شده و تأمین مالی دولت حدود ۴,۶۸۲/۲ هزار میلیارد ریال بوده است.

از طرف دیگر، بر اساس گزارش خزانه داری کل کشور، میزان خرید اوراق بدهی دولتی توسط بانکها و مؤسسات اعتباری غیربانکی در این مدت برابر با ۳,۰۶۲/۰ هزار میلیارد ریال عنوان شده است که کاملاً متفاوت با ارقام درج شده در گزارش های بانک مرکزی است. مقایسه این رقم

با عملکرد حراج اوراق بدهی دولتی در گزارش بانک مرکزی گویای آن است که بانکها حدود ۱,۵۴۷/۲ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی دولتی را به جای خرید مستقیم از کارگزاری بانک مرکزی در بازار پول، به صورت غیرمستقیم از بازار سرمایه خریداری کرده اند تا سهم بانکها از خرید اوراق بدهی منتشر شده در سال ۱۴۰۴ به حدود ۶۵/۴ درصد برسد. جدول ۱۶ وضعیت عرضه، تقاضا و معاملات ثبت شده اوراق بدهی دولتی را در فرآیند حراج در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ نشان می دهد.

جدول ۱۶. صورت وضعیت حراج اوراق بدهی نقدی دولت در بازار پول و سرمایه در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ (هزار میلیارد ریال - درصد)

ماه	۱۴۰۳			۱۴۰۴			کل معاملات در بازار پول و سرمایه	فروش اوراق موضوع حراج در بازار پول و سرمایه	میزان تقاضای بانک ها در حراج	میزان عرضه اولیه	کل معاملات حراج در بازار پول و سرمایه	فروش اوراق موضوع حراج در بازار پول و سرمایه	نقطه به نقطه	نقطه به نقطه	نقطه به نقطه	رشد	رشد	رشد
	میزان عرضه اولیه	میزان تقاضای بانک ها در حراج	میزان معاملات حراج در بازار پول	میزان عرضه اولیه	میزان معاملات حراج در بازار پول	میزان عرضه اولیه												
اردیبهشت	۱,۰۴۸/۶	۱۱/۹	۱۰/۹	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	-	-	-	-	-	-
خرداد	۱,۶۶۵/۲	۳۴۸/۱	۳۴۸/۱	۷۵/۰	۴۲۳/۵	۷۵/۰	۴۲۳/۵	۷۵/۰	۴۲۳/۵	۷۵/۰	۴۲۳/۵	۷۵/۰	-۵/۱	-۱۰۰/۰	۱۵/۵	۴۰۲/۱	۰/۰	۰/۰
تیر	۷۹۲/۹	۹/۸	۹/۸	۱,۷۸۵/۴	۲۷۱/۷	۲۶۱/۹	۲۷۱/۷	۲۶۱/۹	۲۷۱/۷	۲۶۱/۹	۲۷۱/۷	۲۶۱/۹	۱۷۲/۲	-۳۳/۵	۵,۶۶۷/۳	۷۳۹/۴	۱۷۴/۲	۵۶۵/۲
مرداد	۱,۰۱۷/۳	۳۲۴/۰	۳۲۴/۰	۱,۶۹۵/۹	۴۵۲/۸	۱۲۸/۸	۴۵۲/۸	۱۲۸/۸	۴۵۲/۸	۱۲۸/۸	۴۵۲/۸	۱۲۸/۸	۷۴/۶	۳۴۷/۸	-۳۴/۱	۷۹۰/۴	۵۷۶/۹	۲۱۳/۵
شهریور	۸۰۷/۴	۷۰/۹	۷۰/۹	۱,۳۲۵/۶	۳۰۲/۵	۲۳۱/۶	۳۰۲/۵	۲۳۱/۶	۳۰۲/۵	۲۳۱/۶	۳۰۲/۵	۲۳۱/۶	۴۶/۷	۸۳/۶	-۷۳/۵	۴۴۳/۹	۴۲۵/۱	۱۸/۸
مهر	۱,۱۷۲/۵	۴۸/۸	۴۸/۸	۱,۴۱۶/۴	۵۰۸/۷	۴۸۶/۱	۵۰۸/۷	۴۸۶/۱	۵۰۸/۷	۴۸۶/۱	۵۰۸/۷	۴۸۶/۱	۴۰/۳	۲۵/۳	۳۶۱/۴	۷۱۳/۶	۶۰۹/۱	۱۰۴/۵
آبان	۸۶۲/۴	۳۸۲/۸	۳۸۲/۸	۱,۳۳۱/۳	۳۸۲/۸	۰/۰	۳۸۲/۸	۰/۰	۳۸۲/۸	۰/۰	۳۸۲/۸	۰/۰	۱۲۰/۱	-	-۵۰/۵	۸۴۲/۷	۶۵۳/۴	۱۸۹/۳
آذر	۲۹۵/۹	۱۱۰/۶	۱۱۰/۶	۱,۱۷۸/۹	۲۸۳/۵	۱۷۲/۹	۲۸۳/۵	۱۷۲/۹	۲۸۳/۵	۱۷۲/۹	۲۸۳/۵	۱۷۲/۹	۱۶۵/۶	۳۲۳/۲	-۸۰/۷	۷۵۳/۱	۷۳۱/۷	۲۱/۴
جمع نه ماهه نخست	۷,۶۶۲/۲	۱,۳۰۶/۸	۱,۲۷۹/۷	۹,۴۸۳/۵	۲,۶۴۶/۴	۱,۳۶۶/۷	۹,۴۸۳/۵	۲,۶۴۶/۴	۱,۳۶۶/۷	۱,۲۷۹/۷	۱,۳۶۶/۷	۱,۳۶۶/۷	۷۷/۰	۱۳۲/۰	۱۸/۴	۴,۶۸۵/۲	۳,۱۷۰/۴	۱,۵۱۴/۸

مأخذ: بانک مرکزی ایران، گزارش هفتگی حراج اوراق بدهی دولت

۱۴۰۴، انباشت خالص خرید اوراق بدهی دولتی از سوی بانک مرکزی و صندوقها به ترتیب حدود ۳,۱۷۱/۵ هزار میلیارد ریال و ۶,۲۴۷/۱ هزار میلیارد ریال گزارش شده است. باید توجه داشت که خرید اوراق بدهی دولتی از سوی بانک مرکزی در عرضه اولیه ممنوع بوده و رقم ذکر شده برای خالص خرید بانک مرکزی صرفاً مربوط به بازار ثانویه است. بانکها نیز که از نیمه دوم مرداد ماه تا انتهای اسفند ماه ۱۴۰۰، بیشتر به عنوان فروشنده اوراق بدهی در بازار ثانویه فعالیت داشتند (انباشت خالص خرید منفی ۵۵۶/۳ هزار میلیارد ریالی در بازارهای اولیه و ثانویه)، در سالهای پس از آن عمدتاً در نقش خریدار ظاهر شده اند. این روند در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ نیز تداوم یافته، به گونه ای که بانکها در این مدت حدود ۳,۸۷۷/۴ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی به صورت خالص از بازارهای اولیه و ثانویه خریداری کرده اند. بر این اساس، انباشت خالص خرید اوراق بدهی دولتی توسط بانکها از نیمه دوم مرداد ماه ۱۴۰۰ تا انتهای آذر ماه ۱۴۰۴ حدود ۵,۵۷۷ هزار میلیارد ریال بوده است.

جدای از فرآیند حراج، دولت به دو شیوه دیگر می تواند دست به انتشار اوراق بدهی بزند: یکی پذیره نویسی اوراق مرابحه همراه با متعهد پذیره نویسی در بازار سرمایه (اینجا هم نماد اوراق مربوطه اراد است) و دیگری ارایه اسناد خزانه اسلامی به پیمانکاران طلبکار از دولت با نماد «اخزا». در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ واگذاری اوراق غیرنقدی (اسناد خزانه اسلامی) برابر با ۶۲۰/۰ هزار میلیارد ریال بوده است و در عین حال، از روش پذیره نویسی اوراق همراه با متعهد پذیره نویسی استفاده نشده است.

به این ترتیب مجموع انتشار انواع اوراق بدهی دولتی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ به ۵,۶۴۰/۰ هزار میلیارد ریال بالغ شده است که در مقایسه با دوره مشابه سال قبل، رشد ۱۱۳/۱ درصدی را نشان می دهد.

از نیمه دوم مرداد ماه سال ۱۴۰۰ به این سو، معاملات بازار اوراق بدهی (مجموع بازار اولیه و ثانویه) به تفکیک فعالان اصلی این بازار (دولت، بانک مرکزی، بانکها، صندوقها و سایر) توسط شرکت فرابورس منتشر می شود. بر این اساس، از نیمه دوم مرداد ماه ۱۴۰۰ تا انتهای آذر ماه

۸. بازار سرمایه

۸-۱. بازدهی

می‌شود. در نتیجه، این افزایش قیمت ارز رسمی می‌تواند موجب رشد درآمدها و تقویت سودآوری ریالی این صنایع شود، حتی در شرایطی که حجم تولید تغییر محسوسی نداشته باشد. بررسی شاخص‌های ارزشمندی بازار سرمایه نشان می‌دهد که نسبت قیمت به درآمد (P/E) در پایان مرداد و شهریور ۱۴۰۴ به ترتیب به ۴/۸۰ و ۴/۹۹ کاهش یافته بود که پایین‌ترین سطوح این نسبت از سال ۱۳۹۶ تا آن مقطع محسوب می‌شد. این وضعیت نشان‌دهنده قرار گرفتن بازار سرمایه ایران در یکی از مناسب‌ترین شرایط ارزشمندی طی بیش از هشت سال گذشته بود که به افزایش توجه سرمایه‌گذاران به این بازار در پاییز این سال منجر شد. بررسی جریان نقدینگی در بازار سرمایه نشان می‌دهد که در فصل پاییز ۱۴۰۴ حدود ۱۸۵ هزار میلیارد ریال خالص ورود پول اشخاص حقیقی به بازار سهام و صندوق‌های سهامی صورت گرفت. این تحول در شرایطی رخ داد که در نیمه نخست سال ۱۴۰۴، خروج معنادار منابع اشخاص حقیقی از بازار سرمایه ثبت شده بود. از این رو ورود پول حقیقی در پاییز را می‌توان نشانه‌ای از بازگشت نسبی اعتماد سرمایه‌گذاران و تغییر انتظارات نسبت به روند بازار سرمایه تلقی کرد. در نهایت شاخص‌های کل بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران در انتهای پاییز ۱۴۰۴ نسبت به انتهای تابستان ۱۴۰۴، به ترتیب ۵۳/۵ درصد و ۳۷/۷ درصد افزایش یافتند. با این حال، صندوق‌های اهرمی در بازه سه ماهه مورد بررسی به طور متوسط حدود ۹۹/۸ درصد بازدهی داشتند. دلیل اصلی این عملکرد، وجود ضریب اهرم در ساختار این صندوق‌ها است، به گونه‌ای که در دوره‌های صعودی بازار سرمایه، اهرم این صندوق‌ها باعث تشدید اثر رشد بازار شده و در نتیجه بازدهی این صندوق‌ها به مراتب بیشتر از سایر صندوق‌ها و شاخص‌های بازار است. نمودار ۹ تحولات روزانه شاخص‌های کل بورس و فرابورس را از ابتدای سال ۱۴۰۲ تا انتهای آذرماه ۱۴۰۴ به تصویر می‌کشد.

در تیرماه سال ۱۴۰۴، بازار سرمایه پس از وقفه‌ای که به دلیل جنگ ۱۲ روزه رخ داد بازگشایی شد. مطابق با پیش‌بینی‌ها، صفوف فروش در بسیاری از نمادهای سهامی و صندوق‌های سرمایه‌گذاری قابل معامله مشاهده شدند. در این ماه حدود ۳۸ هزار میلیارد ریال از منابع سرمایه‌گذاران حقیقی از بازار سهام و صندوق‌های سهامی خارج شد که این رقم بالاترین سطح خروج ماهانه نقدینگی از بازار سهام و صندوق‌های سهامی توسط اشخاص حقیقی از سال ۱۴۰۲ به این سو محسوب می‌شد. این میزان خروج سرمایه نشانه‌ای از انتظارات منفی و افزایش ریسک‌ها در فضای پراشتهای پس‌جنگ بود. در ماه‌های مرداد و شهریور ۱۴۰۴، تداوم نگرانی‌ها از احتمال آغاز مجدد جنگ، به همراه تهدید بازگشت تحریم‌های سازمان ملل در قالب فعال‌سازی سازوکار موسوم به «مکانیزم ماشه»، فضای روانی بازار سرمایه را بیش از پیش متلاطم ساخت. افزون بر این قطعی‌های مکرر برق در صنایع کشور که ریشه در ناترازی مزمن انرژی دارد، ریسک‌های تولید و سودآوری شرکت‌ها را افزایش داد و فشار مضاعفی بر شاخص‌های بورس وارد کرد. در نهایت شاخص‌های کل بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران در انتهای تابستان ۱۴۰۴ نسبت به انتهای بهار ۱۴۰۴، به ترتیب ۱۴/۹ درصد و ۱۲/۹ درصد کاهش یافتند. در فصل پاییز ۱۴۰۴، همراستا با افزایش نرخ ارز رسمی و غیررسمی و متعاقباً افزایش سود ریالی بسیاری از صنایع بازار سرمایه به همراه کاهش قیمت سهم بسیاری از شرکت‌ها در فصل تابستان و در پی آن ارزشمندی قابل توجه بسیاری از نمادها، بازار سرمایه با استقبال خریداران مواجه شد. از آنجا که سازوکار قیمت‌گذاری بسیاری از محصولات شرکت‌های بورسی (به ویژه در صنایع پایه و صادرات‌محور) در بورس کالا وابسته به نرخ دلار رسمی است، هرگونه افزایش در نرخ دلار رسمی مستقیماً به افزایش قیمت ریالی محصولات این شرکت‌ها منجر

نمودار ۹. تحولات شاخص‌های کل بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران

بررسی عملکرد بازار سرمایه نشان می‌دهد که هر چند بازدهی شاخص‌های کل بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران در دوره سه ماهه منتهی به آذر ۱۴۰۴ بالاتر از نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه مصرف‌کننده قرار داشته است، اما در بازه یک ساله منتهی به آذر ماه، بازار سرمایه همچنان نتوانسته بازدهی متناسب با تورم را محقق کند و همچنان بازدهی واقعی سالانه آن منفی است. به بیان دیگر با وجود بهبود نسبی بازدهی بازار سرمایه در فصل پاییز ۱۴۰۴، سرمایه‌گذاران این بازار در افق یک ساله با کاهش واقعی ارزش سرمایه‌گذاری خود مواجه بوده‌اند.

در بازه یک ساله منتهی به آذر ماه ۱۴۰۴ و در بین بازارهای سرمایه‌گذاری منتخب که در جدول ۱۷ ارایه شده‌اند، طلای ۱۸ عیار با ثبت بازدهی ریالی ۱۷۹٪ در صدر قرار گرفته است. اما در بازه سه ماهه منتهی به آذر ماه ۱۴۰۴، شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران با رشد ۵۳٪ درصدی، بیشترین بازدهی ریالی را از آن خود کرده است. افزایش قابل توجه ۶۶٪ درصدی قیمت اونس طلا در بازار جهانی در بازه یک ساله منتهی به انتهای آذر ۱۴۰۴ باعث شد تا بازدهی دارایی‌های مبتنی بر طلا به طور معناداری بیشتر از اسکناس دلار در بازار آزاد باشد.

جدول ۱۷. بازدهی ریالی بازارهای مختلف در بازه‌های سه ماهه و یک ساله منتهی به آذر ۱۴۰۴ (درصد)

بازار	بازدهی سه ماهه (درصد تغییر پایان آذر ۱۴۰۴ نسبت به پایان شهریور ۱۴۰۴)	بازدهی یک ساله (درصد تغییر پایان آذر ۱۴۰۴ نسبت به پایان آذر ۱۴۰۳)
شاخص کل بورس	۵۳/۵	۴۵/۴
طلای ۱۸ عیار	۴۵/۸	۱۷۹/۰
متوسط صندوق‌های طلا	۴۱/۵	۱۶۶/۷
سکه امامی	۴۰/۵	۱۶۴/۴
شاخص کل فرابورس	۳۷/۷	۲۷/۰
اسکناس دلار بازار آزاد	۲۶/۲	۷۲/۱
نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه مصرف‌کننده	۱۳/۱	۵۲/۶
متوسط صندوق‌های درآمد ثابت	۷/۹	۳۵/۱
بیت‌کوین	۴/۹	۶۳/۰

مآخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، مرکز آمار ایران، شرکت مدیریت فناوری بورس تهران (فیبیران)، شبکه اطلاع‌رسانی طلا، سکه و ارز

۲-۸. ارزش بازار

گرفته از رشد قابل توجه صندوق‌های کالایی در بورس کالای ایران (عمدتاً صندوق‌های با پشتوانه طلا و زعفران) بوده است. در انتهای آذر ماه ۱۴۰۴، ارزش بازار بورس اوراق بهادار تهران حدود ۷۳٪ درصد، ارزش بازار فرابورس ایران حدود ۲۴٪ درصد و ارزش بازار بورس کالای ایران تنها ۲٪ درصد از کل ارزش بازار سرمایه ایران را به خود اختصاص داده است. جدول ۱۸ ارزش بازارهای مختلف بازار سرمایه را در انتهای آذر ماه سال‌های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴ با هم مقایسه کرده است.

بر اساس آمارهای سازمان بورس و اوراق بهادار، تا پایان آذر ماه ۱۴۰۴ ارزش کل بازار سرمایه ایران (شامل بورس اوراق بهادار تهران، فرابورس ایران و بورس کالای ایران) به ۱۰۴/۹، ۱۶۶ هزار میلیارد ریال رسیده که حدود ۴۱٪ درصد نسبت به مقطع مشابه سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است. بیشترین رشد ارزش بازار در این مدت، مربوط به بازار صندوق‌های قابل معامله با ۱۴۹٪ درصد و کمترین رشد مربوط به بازار سهام با ۳۵٪ درصد است. رشد قابل توجه ارزش بازار صندوق‌های قابل معامله در این بازه تا حد زیادی نشأت

جدول ۱۸. ارزش بازارهای مختلف بازار سرمایه در انتهای آذر ماه سال‌های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴

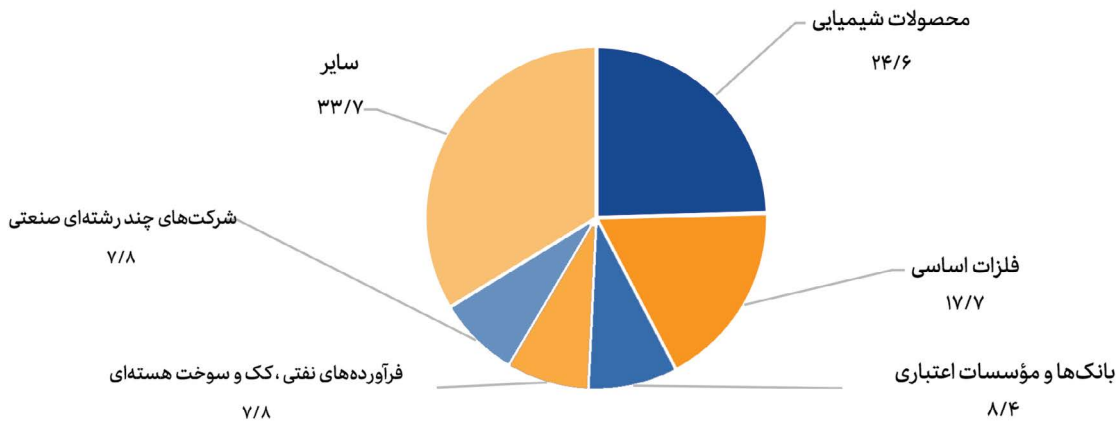
بازار	پایان آذر ۱۴۰۳ (هزار میلیارد ریال)	پایان آذر ۱۴۰۴ (هزار میلیارد ریال)	درصد تغییر
سهام	۱۰۳,۲۵۶/۳	۱۳۹,۸۶۶/۴	۳۵/۵
اوراق بدهی	۹,۲۷۹/۲	۱۴,۳۶۶/۵	۵۴/۸
صندوق‌های قابل معامله*	۴,۷۶۵/۹	۱۱,۸۷۲/۰	۱۴۹/۱
مجموع	۱۱۷,۳۰۱/۴	۱۶۶,۱۰۴/۹	۴۱/۶

مآخذ: سازمان بورس و اوراق بهادار
* شامل صندوق‌های کالایی بورس کالای ایران

نسبت به مدت مشابه سال قبل، این صنعت را به دلیل ویژگی‌هایی مانند نقدشوندگی و ثبات نسبی سودآوری در شرایط عدم قطعیت اقتصادی، به یکی از پیشران‌های اصلی بازار سرمایه تبدیل کرده است. با این حال، در همین مدت صنعت فرآورده‌های نفتی، کک و سوخت هسته‌ای با رشد ۲۹۰/۸ درصدی ارزش معاملات، جایگاه نخست را در زمینه رشد ارزش معاملات به خود اختصاص داده است. نمودار ۱۰ سهم پنج صنعت بزرگ از ارزش بازار سهام را در بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران در انتهای آذر ماه ۱۴۰۴ نشان می‌دهد.

در پایان آذر ماه سال ۱۴۰۴، صنعت محصولات شیمیایی - عمدتاً شامل شرکت‌های پتروشیمی - با در اختیار داشتن حدود ۲۴/۶ درصد از ارزش بازار سهام، بزرگترین صنعت بازارهای بورس و فرابورس به لحاظ ارزش بازار به شمار می‌رود. صنایع «فلزات اساسی»، «بانک‌ها و مؤسسات اعتباری» و «فرآورده‌های نفتی، کک و سوخت هسته‌ای» نیز به ترتیب با ۱۷/۷ درصد، ۸/۴ درصد و ۷/۸ درصد از ارزش بازار سهام، در جایگاه‌های بعدی قرار دارند. رشد ۱۹۷/۱ درصدی ارزش معاملات صنعت بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴

نمودار ۱۰. سهم پنج صنعت بزرگ از ارزش بازار سهام در بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران در پایان آذر ۱۴۰۴ (درصد)

مأخذ: سازمان بورس و اوراق بهادار

۳-۸. ارزش معاملات

ماهه نخست این سال از طریق این بازار انجام شده است. این مهم تا حدی به نقش بانکها و بانک مرکزی در اجرای سیاست پولی بازمی‌گردد، اگرچه بازدهی نه چندان مطلوب بازار سهام در نیمه نخست سال ۱۴۰۴ و نرخهای نسبتاً جذاب اوراق بدهی دولتی نیز در این زمینه بی‌تأثیر نبوده‌اند. با توجه به تمرکز بخش قابل توجهی از معاملات اوراق بدهی در فرابورس ایران، ارزش معاملات اوراق بدهی حدود ۹۴/۲ درصد از ارزش کل معاملات فرابورس را در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ به خود اختصاص داده است. جدول ۱۹ ارزش معاملات انواع اوراق بهادار را در بازار سرمایه ایران در نه ماهه نخست سالهای ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴ نشان می‌دهد.

ارزش کل معاملات بازار سرمایه ایران (شامل بازار صندوق‌های قابل معامله بورس کالای ایران) در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ به ۱,۵۳۴ هزار میلیارد ریال رسید که حدود ۱۶۸/۳ درصد نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است. بیشترین رشد ارزش معاملات در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۳، مربوط به بازار اوراق بدهی با ۱۷۳/۷ درصد و کمترین رشد مربوط به بازار سهام با ۹۹/۸ درصد است. بازار اوراق بدهی اگرچه تنها ۸/۶ درصد از کل ارزش بازار سرمایه ایران را در انتهای آذر ماه سال ۱۴۰۴ به خود اختصاص داده، اما بیش از ۸۴/۵ درصد از ارزش معاملات بازار سرمایه ایران در طول نه

جدول ۱۹. ارزش معاملات انواع اوراق بهادار در بازار سرمایه ایران در نه ماهه نخست سالهای ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴

بازار	نه ماهه نخست ۱۴۰۳		نه ماهه نخست ۱۴۰۴		درصد تغییر ارزش معاملات در نه ماهه نخست ۱۴۰۴ نسبت به نه ماهه نخست ۱۴۰۳
	ارزش معاملات (هزار میلیارد ریال)	سهم از ارزش معاملات (درصد)	ارزش معاملات (هزار میلیارد ریال)	سهم از ارزش معاملات (درصد)	
صندوق‌های قابل معامله	۱۸,۱۳۶	۱۲/۱	۴۷,۱۹۷	۱۱/۸	۱۶۰/۲
اوراق بدهی	۱۲۳,۹۲۸	۸۲/۸	۳۳۹,۱۶۳	۸۴/۵	۱۷۳/۷
سهام	۷,۵۹۴	۵/۱	۱۵,۱۷۴	۳/۸	۹۹/۸
مجموع	۱۴۹,۶۵۸	۱۰۰/۰	۴۰۱,۵۳۴	۱۰۰/۰	۱۶۸/۳

مأخذ: سازمان بورس و اوراق بهادار

۴-۸. تأمین مالی

بدهی شهرداری‌ها اختصاص داشته است. بنابراین از مجموع ۸,۵۳۲/۰ هزار میلیارد ریال تأمین مالی صورت گرفته در بورس و فرابورس در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴، حدود ۵,۶۸۰/۰ هزار میلیارد ریال معادل ۶۶/۶ درصد مربوط به تأمین مالی دولت از طریق انتشار اوراق بدهی بوده است. به این ترتیب بازار سرمایه که قرار بود محلی برای تأمین مالی بخش خصوصی باشد، در عمل عمدتاً بر تأمین مالی دولت متمرکز بوده است. با توجه به برآورد تأمین مالی ۵۴,۱۱۴ هزار میلیارد ریالی کسب‌وکارها از طریق دریافت تسهیلات بانکی در نه ماهه نخست ۱۴۰۴، می‌توان عنوان کرد که در این مدت سهم تأمین مالی از طریق بازار سرمایه با احتساب اوراق دولتی حدود ۱۳/۶ درصد و بدون احتساب اوراق دولتی تنها ۵/۰ درصد بوده است. جدول ۲۰ جزئیات روش‌های مختلف تأمین مالی از طریق بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران را در نه ماهه نخست سالهای ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴ با هم مقایسه می‌کند.

بر اساس آمار سازمان بورس و اوراق بهادار، در مجموع از طریق بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران از ابتدای سال تا انتهای آذرماه سال ۱۴۰۴ معادل ۸,۵۳۲/۰ هزار میلیارد ریال تأمین مالی با احتساب اوراق بدهی انجام شده که ۴۶/۱ درصد نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است. از این مقدار ۲۲/۰ درصد از طریق افزایش سرمایه (مطالبات و آورده نقدی یا اندوخته‌ها و سود انباشته)، ۷۷/۳ درصد آن از طریق انتشار اوراق بدهی و تنها ۰/۷ درصد آن از طریق عرضه اولیه صورت گرفته است. بررسی ترکیب منابع افزایش سرمایه در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ نشان می‌دهد که ۵/۲ درصد از آن از محل آورده نقدی و مطالبات سهامداران تأمین شده و ۴۸/۸ درصد دیگر به استفاده از سود انباشته و اندوخته‌های داخلی شرکت‌ها اختصاص داشته است. بررسی ترکیب تأمین مالی از طریق اوراق بدهی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ نشان می‌دهد که ۸۷/۶ درصد از این منابع به اوراق بدهی دولتی، ۱/۸ درصد به اوراق بدهی شرکتی و ۰/۶ درصد به اوراق

جدول ۲۰. روش‌های تأمین مالی از طریق بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران در نه ماهه نخست سالهای ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴ (هزار میلیارد ریال-درصد)

روش تأمین مالی	نه ماهه نخست ۱۴۰۳		نه ماهه نخست ۱۴۰۴		رشد نه ماهه نخست ۱۴۰۴ به نه ماهه نخست ۱۴۰۳
	ارزش	سهم از کل	ارزش	سهم از کل	
افزایش سرمایه (به جز تجدید ارزیابی و صرف سهام)	۱,۱۱۵/۷	۱۹/۱	۱,۸۷۶/۰	۲۲/۰	۶۸/۲
عرضه اولیه	۲۴/۶	۰/۴	۵۶/۶	۰/۷	۱۲۹/۸
انتشار اوراق بدهی	۴,۷۰۰/۹	۸۰/۵	۶,۵۹۹/۴	۷۷/۳	۴۰/۴
مجموع	۵,۸۴۱/۲	۱۰۰/۰	۸,۵۳۲/۰	۱۰۰/۰	۴۶/۱

مأخذ: سازمان بورس و اوراق بهادار

۹. سایر تحولات

از زمان انتشار لایحه بودجه ۱۴۰۵ که در آن افزایش ۲۰ درصدی حقوق و دستمزد کارکنان برای سال ۱۴۰۵ لحاظ شده بود تا ۱۶ دی ماه ۱۴۰۴ - یعنی در بازه‌ای حدوداً ۱۴ روزه - نرخ برابری دلار آمریکا در برابر ریال ایران ۹/۱ درصد افزایش یافت. البته این کاهش قدرت خرید ریال تنها منحصر به این چند روز نبود، بلکه در شش ماه اخیر نرخ دلار آمریکا در برابر ریال ایران حدود ۶۰ درصد رشد داشت. این بحران ارزی موجب دامن زدن به اعتراضاتی در سراسر کشور شد که آغاز آن از بازار تهران بود.

۱۴۰۵ است. اگر به طور خوشبینانه فرض کنیم که نرخ دلار آمریکا در برابر ریال ایران در طول سال ۱۴۰۵ به طور متوسط معادل یک میلیون و ۵۰۰ هزار ریال باشد، با فرض ادامه تخصیص ارز به واردات کالاهای اساسی با نرخ برابری ۲۸۵ هزار ریال، کل بار مالی یارانه ارزی برای واردات کالاهای اساسی به حدود ۱۱,۰۰۰ هزار میلیارد ریال در سال ۱۴۰۵ بالغ می‌شود. طبیعتاً با افزایش نزدیک به تورم نرخ ارز در سال ۱۴۰۵، این بار مالی از این رقم فراتر می‌رود. علاوه بر این بخشی از ارزی که پیش از این در بازار متشکل ارزی برای واردات کالاهایی غیر از کالاهای اساسی تأمین می‌شد، از سوی شرکت‌های دولتی ارایه می‌شد و به این ترتیب یکسان‌سازی نرخ ارز از این طریق نیز (سود حاصل از مالکیت دولت) برای دولت ایجاد منفعت می‌کند. بنابراین برخلاف تمام مباحث مربوط به اثرات پولی تأمین بار مالی کالا برگ مربوطه، به نظر می‌رسد دولت در انتقال بخشی از منافع یکسان‌سازی نرخ ارز به مصرف‌کننده نهایی کوتاهی کرده است.

در این تحلیل فرض شده است که یارانه جبرانی به همه ۸۰ میلیون نفر عنوان‌شده اختصاص یابد و همچنین تخصیص ارز با نرخ ترجیحی برای واردات گندم و دارو نیز متوقف شود، اگر چه تحقق این فرض در هاله‌ای از ابهام است.

دولت در پاسخ به این تحولات، اقداماتی مانند تغییر رییس کل بانک مرکزی ایران، حذف یارانه ارز ترجیحی واردات کالاهای اساسی و تک‌نرخ کردن ارز و به جای آن پرداخت یارانه مستقیم به انتهای زنجیره یعنی مصرف‌کنندگان را در دستور کار قرار داد. بر این اساس مقرر شد که به حدود ۸۰ میلیون ایرانی، معادل هر نفر ۱۰ میلیون ریال در ماه یارانه تعلق گیرد. به این ترتیب این یارانه برای کل سال ۱۴۰۵ حدود ۹,۶۰۰ هزار میلیارد ریال بار مالی برای دولت به همراه خواهد داشت.

اما برای این که بدانیم این سیاست چقدر منافع برای دولت ایجاد می‌کند، ناگزیر باید باید پیش‌بینی‌هایی را مفروض بگیریم. در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴، معادل ۴۲/۶ میلیارد ریال تأمین ارز برای واردات از طریق بازار متشکل ارزی صورت گرفته که ۹/۰ میلیارد دلار آن مربوط به واردات کالاهای اساسی با نرخ ترجیحی ۲۸۵ هزار ریال به ازای هر دلار بوده است. با فرض تعمیم این رقم به کل سال ۱۴۰۴ و سپس تعمیم به سال ۱۴۰۵، کل تأمین ارز در سال ۱۴۰۵ معادل ۵۶/۸ میلیارد دلار خواهد بود که ۱۲/۱ میلیارد دلار آن مربوط به واردات کالاهای اساسی است. بدیهی است که در این محاسبه اثر یکسان‌سازی نرخ ارز بر حجم و ترکیب واردات در نظر گرفته نشده، چرا که هدف برآورد هزینه ادامه دادن نرخ‌های ترجیحی در سال

نکات کلیدی

■ نبود ارتباط تجاری و فنی بین ایران و آمریکا به رغم یکه‌تازی این کشور در توسعه هوش مصنوعی، همانند تجارت خارجی کالایی، در این حوزه نیز ایران را به کشور چین وابسته خواهد کرد.

■ طبق گزارش بانک مرکزی، نرخ رشد اقتصادی در نیمه نخست سال ۱۴۰۴ به منفی ۰/۶ درصد رسید که نسبت به رشد ۲/۷ درصدی نیمه نخست ۱۴۰۳، عقب‌گرد قابل توجهی است. مرکز آمار ایران نیز رشد نزدیک به صفر (۰/۱ درصد) را برای این دوره گزارش کرده است. این رکود نسبی عمدتاً ناشی از افت بخش‌های کشاورزی و صنایع بوده است.

■ میانگین صادرات نفتی ایران در ماه اکتبر ۲۰۲۵ (تقریباً مطابق با مهر ۱۴۰۴) حدود ۲/۲ میلیون بشکه در روز بوده که نسبت به ماه مشابه سال ۲۰۲۴، از رشد ۵۲/۴ درصدی حکایت دارد.

■ روند افزایشی نرخ تورم مصرف‌کننده در پاییز امسال شدت گرفت و نرخ‌های تورم سالانه و نقطه‌به‌نقطه مصرف‌کننده، این فصل را به ترتیب با ۴۲/۲ درصد و ۵۲/۶ درصد به پایان رساندند. در میان گروه‌های دوازده‌گانه سید کالاها و خدمات مصرفی، نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه ۷۲/۳ درصدی در خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها حاکی از کاهش قابل توجه رفاه خانوارهای کل کشور است. نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه تولیدکننده محاسبه‌شده از سوی بانک مرکزی نشان می‌دهد که این نرخ در آذر ۱۴۰۴ به ۶/۶ درصد رسیده و نوید نرخ‌های تورم مصرف‌کننده بالاتر در ماه‌های پیش رو را می‌دهد.

■ موازنه پرداخت‌ها در سه ماهه نخست ۱۴۰۴ به حدود ۹۶۵ میلیون دلار رسید که نسبت به رقم یک میلیارد و ۳۱۲ میلیون دلاری در سه ماهه نخست ۱۴۰۳، کاهش حدود ۲۶/۵ درصدی را نشان می‌دهد. این کاهش عمدتاً ناشی از افت ۳۶/۳ درصدی مازاد حساب جاری و همزمان افزایش کسری خالص حساب سرمایه از ۷/۹ میلیارد دلار در سه ماهه نخست ۱۴۰۳ به ۸/۹ میلیارد دلار در مدت مشابه سال ۱۴۰۴ بوده است. عمده کاهش حساب جاری نیز به افت تراز بازرگانی نفتی مربوط می‌شود.

■ بازار ارز ایران فراز و نشیب فراوانی را در سال ۱۴۰۴ تجربه کرد و قیمت هر دلار آمریکا در بازار آزاد در پاییز امسال به طور میانگین ۶۹/۵ درصد بیشتر از فصل مشابه سال قبل بود. بازار ارز تجاری نیز که هنوز به یک سالگی خود نرسیده بود، در آذر و دی ۱۴۰۴ شاهد تحولات سریعی بود و پس از تفکیک به تالارهای اول و دوم با دو نرخ متفاوت، در نهایت به دلیل کمبود منابع ارزی با یکسان‌سازی نرخ ارز مواجه شد و نرخ‌های نزدیک به نرخ‌های بازار آزاد به رسمیت شناخته شدند.

■ آخرین آمار متغیرهای پولی که آبان ۱۴۰۴ را پوشش می‌دهد حاکی از افزایش نرخ رشد نقدینگی و پایه پولی در مقطع مورد بررسی است. شرایط خاص اقتصاد کشور به ویژه در دوره پساجنگ و نیز فعال‌سازی مکانیزم ماشه بانک مرکزی را بر آن داشت تا برای حمایت از اقتصاد داخلی رویکرد سهل‌گیرانه‌تری در قبال اعطای تسهیلات اتخاذ کند و دست بانک‌ها را در خلق اعتبار باز گذارد. در میان اجزای پایه پولی، به جز خالص سایر اقلام، سایر اجزای پایه پولی به عنوان اجزای افزایش‌دهنده این متغیر عمده پولی در پایان آبان ۱۴۰۴ نسبت به پایان سال ۱۴۰۳ نقش داشته‌اند. در این زمینه افزایش خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی دست بالا را دارد.

■ بودجه کل کشور در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ به ۱۴۴,۴۱۴ هزار میلیارد ریال بالغ شد که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ حکایت از رشد ۲۸/۰ درصدی دارد. با این حال منابع و مصارف عمومی در این لایحه با رشد جزئی ۵/۳ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴ مواجه شدند. کسری تراز عملیاتی در این سند به رقم قابل توجه ۶,۱۵۹ هزار میلیارد ریال رسید و نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از مخارج جاری به وسیله درآمدهای عمومی در سال آینده پوشش داده نخواهد شد.

■ در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۴، تحقق مصارف عمومی دولت (هزینه‌های جاری و عمرانی و تملک دارایی‌های مالی) نسبت به رقم مصوب قانون بودجه حدود ۷/۱ واحد درصد بیشتر از تحقق منابع عمومی (درآمدهای عمومی و واگذاری‌های دارایی‌های سرمایه‌ای و مالی) بود تا تراز شکلی بودجه دولت در این مدت کسری ۲,۳۴۲/۷ هزار میلیارد ریالی داشته باشد. با توجه به این که هزینه‌های جاری در این مدت حدود ۸۶/۵ درصد نسبت به رقم مصوب تحقق داشتند، تحقق ۸۱/۲ درصدی درآمدهای عمومی منجر به ثبت کسری ۱۰۲/۷ هزار میلیارد ریالی برای تراز عملیاتی در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۴ شد. طبیعتاً برای جبران این کسری و همچنین تأمین مخارج مربوط به تملک دارایی‌های مالی، دولت عمدتاً به انتشار اوراق بدهی و استقراض از صندوق توسعه ملی متکی بود. دولت در نه ماهه نخست سال جاری و در حراج‌های هفتگی بانک مرکزی نسبت به انتشار و فروش مجموعاً ۵,۰۲۰/۰ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی اقدام کرد که با لحاظ فروش اوراق با کسر از قیمت، تأمین مالی کسری بودجه دولت از این محل معادل ۴,۶۸۲/۲ هزار میلیارد ریال بوده است.

■ شاخص‌های بازار سرمایه ایران در فصل پاییز سال ۱۴۰۴ نسبت به تابستان این سال جهش قابل توجهی داشته‌اند. بازدهی ۵۳/۵ درصدی شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران و ۳۷/۷ درصدی شاخص کل فرابورس ایران و افزایش ۶۱/۵ درصدی ارزش معاملات در مجموع این دو بازار در این دوره سه ماهه گواهی بر این ادعا است. در این میان، با وجود سهم نسبتاً محدود ۸/۴ درصدی صنعت بانک‌ها و

■ با بروز بحران ارزی و تصمیم بانک مرکزی برای یکسان‌سازی نرخ ارز، مقرر شده است که یارانه تخصیص ارز با نرخ ترجیحی به پایان زنجیره و مصرف‌کننده نهایی منتقل شود. با این وجود به نظر می‌رسد که دولت کل منفعت ناشی از حذف ارز ترجیحی را به صورت کالا برگ میان ایرانیان توزیع نمی‌کند.

مؤسسات اعتباری از ارزش کل بازار سهام، این صنعت در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۴ با استقبال قابل توجه سهامداران مواجه شده، به گونه‌ای که ارزش معاملات آن بیش از ۱۹۷ درصد نسبت به مدت مشابه سال قبل افزایش یافته است.

گزارش فصلی تحولات اقتصاد ایران | پاییز ۱۴۰۴

تهیه شده در مرکز تحقیقات اقتصادی بانک خاورمیانه

کارشناسان: حسین سلطان آبادی، آرین آقابیک، یاسر پاکدامن، باقر قانلی و مهران محمودی

طراح ساختار بصری: حنا نه نیازمند

صفحه آرا: اعظم محمدی

ساختمان ادارات مرکزی بانک خاورمیانه

ساختمان شماره ۱

تهران، خیابان احمد قصیر (بخارست)، نبش خیابان پنجم، شماره ۲
تلفن: ۰۲۱ - ۴۲۱۷ ۸۰۰۰
دورنگار: ۰۲۱ - ۹۱۲۱ ۲۳۸۳
کدپستی: ۱۵۱۳۶۴۵۷۱۷
صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۴۴۴۵

ساختمان شماره ۲

تهران، خیابان احمد قصیر (بخارست)، خیابان ششم، شماره ۲۶
تلفن: ۰۲۱ - ۸۸۵۰ ۹۰۸۱
دورنگار: ۰۲۱ - ۸۸۷۵ ۶۹۴۹
کدپستی: ۱۵۱۴۶۴۴۱۱۴
صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۴۴۴۵

www.middleeastbank.ir
info@middleeastbank.ir